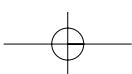

Podržano od:

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
BOSNA I HERCEGOVINA

Nermina Mujagić

POLITIKA KAO SPEKTAKL

BACANJE MREŽE U SUSJEDOV RIBNJAK

Sarajevo, 2013.

Nermina Mujagić

Politika kao spektakl BACANJE MREŽE U SUSJEDOV RIBNJAK

Izdavač: Fondacija Heinrich Böll • Za izdavača: Mirela Grünther
Đečević • Recenzije: Stef Jansen, Mitja Velikonja, Asim Mujkić •
Urednica: Jasmina Omerbegović • Lektor: Ferida Duraković •
Fotografije: Jasmin Šaković • DTP: Jasmina Omerbegović • Štampa:
Dobra knjiga, Sarajevo • Tiraž: 500

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

327:341.222(497.4/.6)

MUJAGIĆ, Nermina

Politika kao spektakl : bacanje mreže u
susjedov ribnjak / Nermina Mujagić ; [fotografije
Jasmin Šaković]. - Sarajevo : Fondacija
"Heinrich Böll", 2013. - 198 str. : ilustr. ; 30
cm

Bibliografija: str. 189-193.

ISBN 978-9958-577-06-2

COBISS.BH-ID 20448774

Stavovi i mišljenja u ovoj publikaciji su autorska i
ne predstavljaju izričite stavove i mišljenje izdavača.

SADRŽAJ

Sasvim lično i profesionalno 7

PREDGOVOR **II**

I PIRANSKI ZALIV U KANDŽAMA SPEKTAKLA

Uvod u istraživački pristup 27

II GRANICE SPEKTAKLA?

Kriza političkog i pobjeda spektakularnog 47

III POLITIKA KAO SPEKTAKL

*Od jugoslovenskog razgraničenja
do evropskog spektakla 63*

IV KONSTRUISANJE GRANIČNOG SPEKTAKLA

Bacanje mreže u susjedov ribnjak 81

V MEDIJSKA VIZUALIZACIJA SPEKTAKLA

Lovio jedan čovjek ribu, pa ulovio susjeda 101

VI NOVA PUTANJA SPEKTAKLA

*Moj galebe! Mali i Veliki Školj –
bosanski ili hrvatski pašaluk? 155*

VII POLITIČKO-MEDIJSKO PONIŠTAVANJE SMISLA

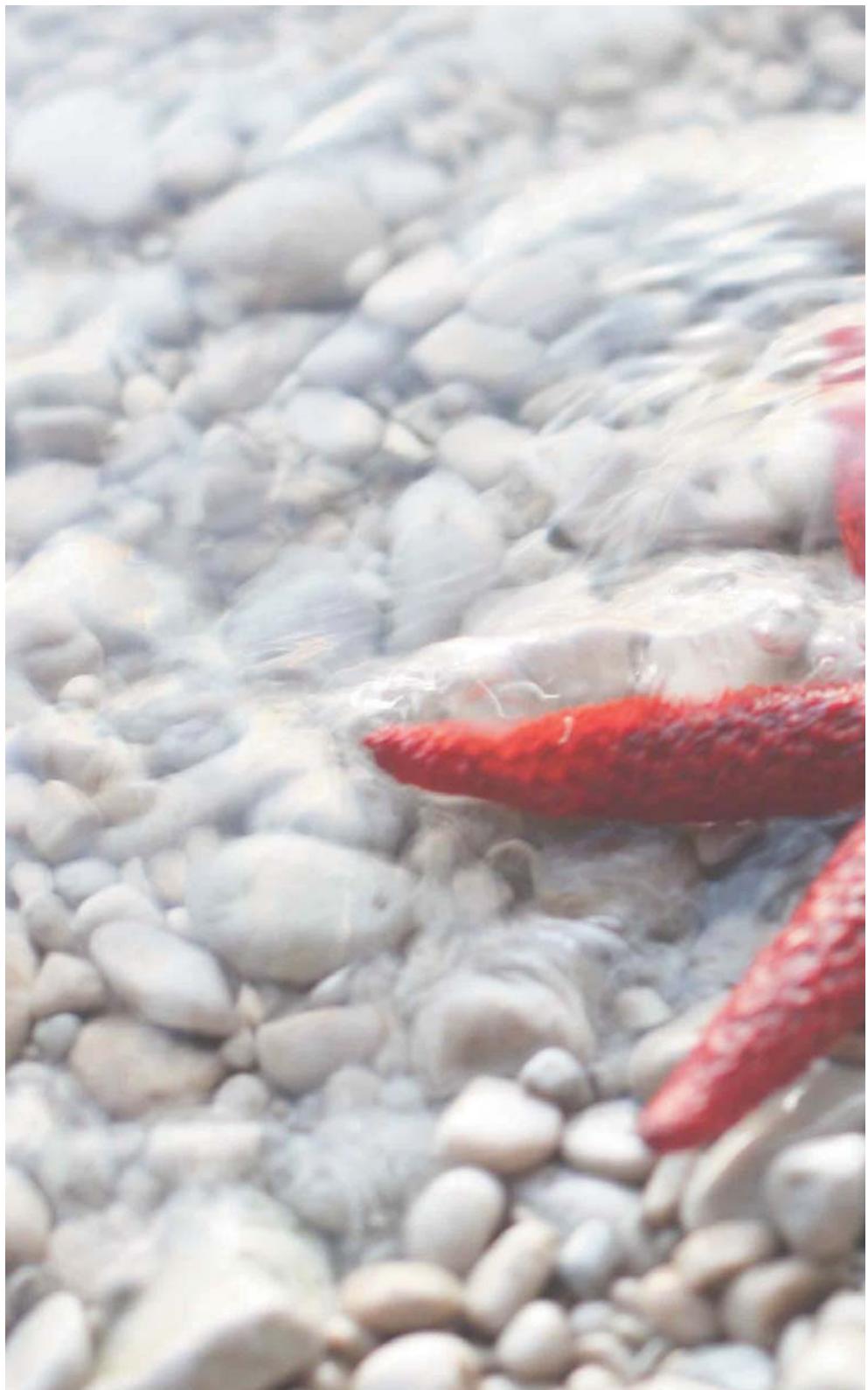
Zaključna razmatranja 167

FUSNOTE **181**

INDEX **185**

BIBLIOGRAFIJA **189**

AFTERWORD ON BOOK, Stef Jansen **195**

Lično!

U svijetu sukoba, spektakla, mržnje i intriga, istražnom istraživaču ne promiče ni staza ljubavi, brige i strpljenja. Uoči priprema za publikovanje svakog istraživačkog rukopisa, imunitetske zalihe mi prešuše, pa se redovno razbolim kada ga trebam ponuditi javnosti. U želji da čitatelje ne razočaram, uvijek se preforsiram u aktivnostima, pa silom prilička moram da se zaustavim, i onda vjerovatno iznevjerim one koji su mi bili najveća podrška. Tako je moja mama ponovo bila uplašena kada sam se zbog društvene preangažiranosti razbolila. Krivila je, kao i svaka majka, svakog drugog sem mene!

Krenule smo u kupovinu, kada mi je indirektno pokušala skrenuti pažnju da društveni život nije jedini život kojem se čovjek treba predati. Otišla sam prema njenom mišljenju od kuće, i iz zemlje ‘sama’, u tu ‘sada tuđu’, ne više ‘našu’ Sloveniju, da ‘ispravljam krive Drine’ i bojala se da zbog kritike društva propuštam radost i sreću jer istražujem ‘teške’ teme od kojih se i najzdraviji razboli.

Uvijek ću se sjećati zagrljaja kada sam joj šapnula na mostu na Drveniji da je svaka knjiga kao dijete, čije te rođenje jednak brine i donosi ti sreću. Ona to zna preko mene, a ja opet preko svoje ljubavi, svoga sina Dina.

Profesionalno!

Gotovo sam sigurna da će upravo ova knjiga za nekoliko godina biti pomalo problematična – da će se moći kritikovati, dopunjavati, ispravljati, posebno s novim uvidima koji će tražiti od mene da se ona preuredi. Međutim, ona u osnovi ima samo jedan cilj – a to je da objasni što je to političko-medijski spektakl i kako se nositi sa njim. Njegova negativna energija jednostavno zahtjeva znanstveno redefiniranje ovog fenomena. Prilikom pregledanja prvog prijeloma vidjela sam da su već neki primjeri ‘zastarjeli’ i da postoje mnogo svježiji u realnosti. Ali ni novi, kao ni stari ne tiču se onoga što je bitno u ovoj knjizi. Primjeri se više odnose na deskriptivni aspekt ove studije. Bila sam u nedoumici da li ‘trčati za vremenom’ pa sačekati da se još bolje iskristališe ova priča, posebno oko granice BiH sa Hrvatskom, kod Neuma, te konačne arbitražne odluke u vezi morske granice u Piranskom zalivu. Shvatila da to baš i nema smisla jer je cilj ovog istraživanja da ukaže na opasnu strukturu političko-medijskog spektakla, njegovu nevidljivu silu koja nas drži na okupu i zbog koje ponekad sumnjamo u ljepši život i pravedniji svijet. Oslobođenje od političko-medijskog spektakla prilika je da damo surovoj realnosti i drugu šansu.

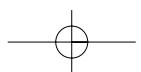
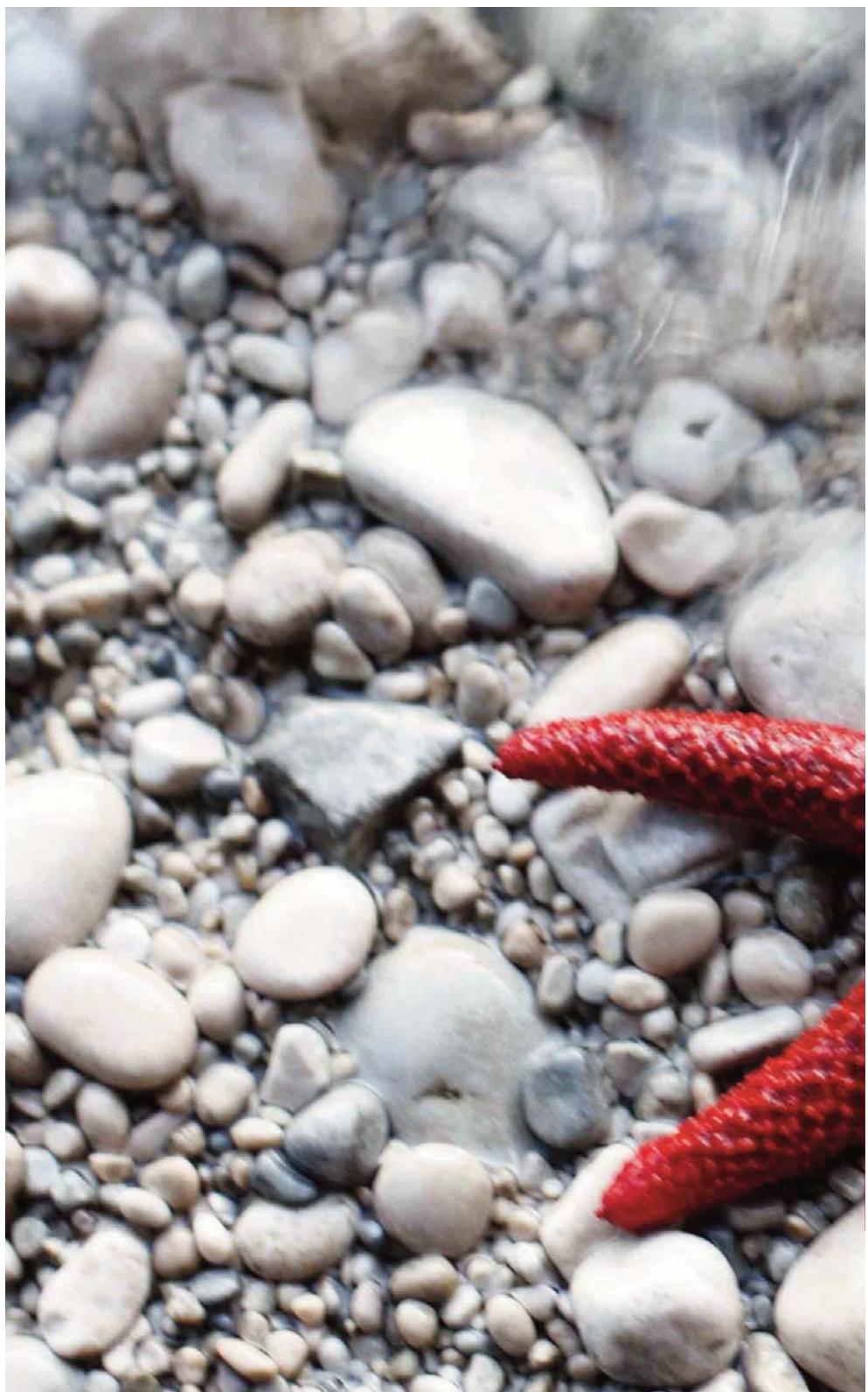
Opet lično!

Zato želim svoju mamu uvjeriti da je društvena kritika moja skrivena ljubav. Ponekad je teška, ali svaka se ljubav plaća, pa i ova. Motivi Predraga Matvejevića iz knjige *Mediterski brevijar* iz poglavlja u poglavljaju predstavljaju drugačiju perspektivu života na prostorima bivše Jugoslavije; fotografije Jasmina Šaković umiruju spektakl, dizajn i prijelom Jasmine Omerbegović koji su, kao i uvijek jedinstveni, spektakl stavljaju u svoj okvir; recenzije Mitje Velikonje i Asima Mujkića tjeraju da se propitkujemo u analizama; pogovor Stefa Jansena kao pogled sa strane – jedna neutralnost vrijedna životne spoznaje; podrška Fondacije Heinrich Böll, Ured za BiH – posebno Mirele Grünther Đečević i Amele Sejmenović te dekana Fakulteta političkih nauka Sarajevo Šaćira Filandre, podstiču povjerenje u društvenu solidarnost.

I, naravno lista mojih prijatelja se uvijek proširuje. Oni na specifičan način postaju dio mog, i privatnog, i profesionalnog života; ovu knjigu indirektno su podstakli: Ferida Duraković, Ahmed Imamović, Sabina Sarić, Tanja Petrović, Alenka Krašovec, Andrej Lukšić, Alema Kazazić, Nela Kačmarčík Meduna, Lejla Alijagić, Munevera Avdić, Sarina Bakić, Hamdija Ljubijankić i Sanid Zirak.

Pored puta sukoba i spektakla,
paralelno ide i staza mira i ljubavi.

Treba je prepoznati, i u njoj, tanano uživati!

PREDGOVOR

Granice Mediterana nisu
samo geografske.
Nisu ni povijesne,
ni državne,
niti nacionalne:
krug kredom stalno se
opisuje i briše,
širi ili sužava.
Ovuda su prolazili i
isprepletali se putovi
ulja i vina,
žita i začina,
svile i jantara,
znanja i znanosti.
S Istoka su došle
poruke mudraca i proroka,
molitve apostola.
Na Mediteranu se začela Evropa.

Predrag Matvejević
MEDITERANSKI BREVIJAR

PREDGOVOR

U knjizi *Mi, građani Evrope? Granice, država, narod* Etienne Balibar se pita kako demokratizovati *ustanovu granice* s ciljem njena vraćanja u 'službu ljudi'. S obzirom na to da granice danas više služe isključivanju ljudi i njihovom potčinjavanju vlastima, Balibar se fokusira na proces koji bi doveo do toga da granice, kao jedan od fenomena koji vješto izmiče demokratizaciji, budu objekt građanskog 'suvereniteta'.

"Upravo je na vrhuncu konstrukcije države provođenje suverene vlasti pobrskano sa uzajamnim određivanjem teritorija, dakle sa dodjeljivanjem državi isključivog 'svojinskog prava' nad stanovništvom i njegovim kretanjem, umjesto da se samo stanovništvo učini krajnjom referentnom tačkom konstituisanja političke vlasti, u granicama priznatih teritorijalnih okvira" (Balibar, 2003: 213). Polazeći od toga da su granice 'historijske ustanove', te da su kao takve 'u toku historije više puta mijenjane', Balibar priziva njihov preobražaj u demokratskom pravcu jer ih smatra *apsolutno nedemokratskim, diskrecionim uslovom demokratskih ustanova*. Demokratizovati granicu značilo bi, po Balibaru, demokratizovati nedemokratske uslove same demokratije, uslove koji se uvijek postavljaju između naroda i teritorijalnog suvereniteta. S obzirom da

su one danas u središtu političkog prostora, i kao takve stvaraju problem u krilu građanske sfere, izvor su sukoba, nuda i frustracija za sve ljude.

U promovisanju evropskih, univerzalnih ideja, Evropska unija trebalo bi da radi na brisanju ili slabljenju nekih razdvajanja granica, koja su nastala kroz historiju, ako i zbog čega onda zbog stvaranja 'zajedničkog tržišta'. Međutim, Evropska unija je pitanje granice u svom političkom prostoru prigrlila tako da danas opažamo umnožavanje novih granica. Možemo čak reći da se pitanje granice politizovalo i da je taj proces uzrokuje nekoliko neprijatnih spoznaja, poput one da dio ljudi uopće ne želi da se identifikuje sa zvaničnom političkom EU. Slaba politička identifikacija je opravdana jer se odluke donose bez stvarne političke participacije građana. U želji da se očuva povlaštena pozicija vlasti, pitanje granica, političke elite nerijetko vezuju za 'nacionalnu identifikaciju' ili pitanje 'souvereniteta', u kojem je granica isključivo u nadležnosti države a ne građana kao nosilaca suvereniteta (Ž. Russo, 1993).

Primjer teritorijalnog razgraničenja mora u Piranskom zaljevu¹ to uspješno dokazuje.

S procesom proširenja, koji je počeo sa sporazumima o udruživanju, prvo sa zemljama Višehradske četvorke 1991. godine, a poslije i sa drugim zemljama, EU je pokazala svoju sklonost i prema zatvorenim i prema otvorenim identitetima. Politički cilj da Evropa postane 'prostor slobode, sigurnosti i

PREDGOVOR

pravde' uslovljen je nužnošću da se migracijski tokovi kontrolišu (M. Morokvašić, 2003). Nepropustivost tih granica iskustveno najbolje prepoznaju zemlje izvan EU, kao i kandidatkinje koje čekaju svoj "povratak kući" (T. Petrović, 2009). Neopravdani strah zbog navodne destabilizacije tržišta rada, kao i porasta ilegalnih kretanja, bio je osnova zbog koje je EU tražila zaštitu svojih granica.

Iako u javnom prostoru svakodnevno susrećemo izjave da 'Evropa nema granice', Thomas Mayer u knjizi *Identitet Evrope, jedinstvena duša Evropske unije* tvrdi da "Evropa ima granice, ali samo granice koje definiše političkim potezima" (Majer, 2009: 129). Proučavajući složena pitanja koja se tiču identiteta, autor tvrdi da u Evropi postoji mnoštvo kulturnih identiteta, ali da ne postoji onaj koji ujedinjuje sve Evropljane, a to je politički identitet, koji je neophodan za legitimitet i sposobnost rada Evrope. Upravo problemi vezani za njega, koji su bili očiti prilikom rasprave o nacrtu Ustava EU, pokazali su koliko Evropa nije ujedinjena, nego je na putu ujedinjenja, koje prate mnogobrojne poteškoće. Insistiranje 'na funkciji granice' koje se stavlja posebno pred nove članice ili kandidatkinje za EU, tjera nas da kritički evaluiramo niz međusobno protivrječnih političkih strategija EU, koja od granice i samog procesa evropskih integracija pravi jednu vrstu političkog spektakla.

U ovoj knjizi, koja je rezultat empirijskog istraživanja konflikta koji je nastao u vezi s teritorijalnim

razgraničenjem mora u Piranskom zaljevu između Slovenije i Hrvatske, pokušat ću kritički da problematizujem, da li evropsko integriranje Zapadnog Balkana ima mogućnost da proizvede nove sukobe i frustracije u ovom regionu, čak i one koji nisu poznati u historiji.

Oslanjajući se na teorijski okvir E. Balibara i njegovo problematizovanje granica u Evropi, na J. J. Rousseau-ovo promatranje suvereniteta, posebno građanstva, zatim Murray Edelmanovu interpretaciju politike, pa T. Mayerovo razotkrivanje različitih identiteta Evrope i EU, cilj mi je da na i empirijskoj osnovi pokažem kako aktualna spektakularizacija, posebno oko prijema u EU može imati dugoročne posljedice ako joj se pristupa sa spektakularnim naracijama pomoću kojih nacionalne ideologije na Zapadnom Balkanu legitimizuju svoju poziciju, učvršćujući tako diskurs nacionalne države. Spektakularizaciju ovdje smatram drugim nedemokratskim fenomenom.

Konflikt između Slovenije i Hrvatske u vezi s teritorijalnim razgraničenjem mora u Piranskom zaljevu meni se učinio kao ilustrativan primjer za tezu da politika može biti i jedna vrsta spektakla (Debord, 2003), te da proizvodnjom konflikt-a ona legitimira svoju povlaštenu poziciju, a u tome joj sve-srdno pomaže medijska spektakularizacija stvarnosti (Kellner, 2003). Stavovi i mišljenja iznesena u javnoj sferi u vezi s ovim pitanjem, u obje zemlje, problematizovali su nekoliko pitanja. Najprije ona

PREDGOVOR

o kojima je Balibar govorio u vezi s granicama i njihovom zloupotrebom od država, zatim ona koja nas podsjećaju da Evropa ipak nije ujedinjena, te da će taj proces isključivo zavisiti od puta (otvorenog ili zatvorenog) koji ona izabere. Zbog toga ću pokušati da pokažem kako se ponekad pitanja 'evropskog integrisanja' mogu spektakularizovati do te mjere da se intenzivira osjećaj nacionalne važnosti kod država koje bi trebalo da budu budući nosioci otvorenih identiteta.

Komparaciju možemo praviti i sa još jednim sporom, koji je ovih mjeseci aktualiziran u vezi s granicama između Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Priča o Velikom i Malom Školju, te o vrhu Kleka, koju tretira danas sporni i neratifikovani sporazum između bivših predsjednika Hrvatske i BiH, Franje Tuđmana i Alije Izetbegovića iz 1999. godine, poprima također spektakularnu naraciju i ona će također jednim dijelom biti obuhvaćena ovim istraživanjem, u kontekstu komparativne analize.

Komparacijom želim rasvjetliti kako se i na koji način intenzivira osjećaj partikularne, nacionalne pripadnosti u savremenim političkim zajednicama koje se pokušavaju isključivo legitimizovati unutar univerzalističkih obrazaca. Tendencija zatvaranja u nacionalne okvire prožeta je društveno irelevantnim problemima, s namjerom da se pažnja javnosti preusmjeri sa ključnih, gorućih problema kao što su ratni zločini, protjerivanje stanovništva, prenaglašena etnifikacija, korupcija, siromaštvo, diskriminacija

manjina, položaj radništva ili neki drugi problemi koji čekaju svoj trenutak da budu rasvijetljeni u javnoj sferi. Uzmimo za primjer internacionalizaciju radne etike koja nas je dovela do toga da danas, ako smo jedni od sretnijih da imamo posao, nemamo mogućnost da budemo nezadovoljni radnim mjestom jer se nezadovoljstvo ne može pojaviti u društvu bez rada. Zbog toga nam preostaje da svako nezadovoljstvo prihvativmo kao vlastiti neuspjeh.

Mene je primarno zanimalo kako je jedno pravno-tehničko pitanje između Slovenije i Hrvatske postalo toliki politički problem objiu država tako da su obje kompromitovale svoj ugled braneći vlastito pravo na 'teritorijalni suverenitet' toliko da su zaboravile na stvarne potrebe svoga građanstva.

Također ovom studijom želim da ukažem kako je proizvodnja svakog političkog spektakla (kao što je spektakl oko izgradnje Pelješkog mosta i 'neumskog koridora') dugoročno neisplativa i da primarno ugrožava međususjedske odnose, koji bi trebalo da budu osnova za buduće evropske integracije.

Kako je konflikt u vezi s teritorijalnim razgraničenjem mora imao sve elemente spektakla, polazim od toga da se čitava politička borba oko Piranskog zaljeva sastojala u tome koja će strana uspješnije nametnuti svoje viđenje ovog problema, njegovih prioriteta i načina rješavanja kako bi svoje uske interese nametnula kao 'opće nacionalne interese' vezujući ih za naraciju o evropskim integracijama.

PREDGOVOR

Analiza političko-medijskih napisa o ovim konfliktima pokazuje da su ovi spektakularni diskursi primarno oživljavali prošlost. Što je prošlost bila udaljenija, to ju je bilo lakše koristiti u sadašnjosti. To su diskursi koji pokazuju kako se naša postjugoslovenska društva u demokratskoj tranziciji ipak nalaze u 'međuprostoru', na razmeđi nedavne prošlosti i neke nejasne budućnosti, a bez jasne vizije o stvarnom demokratskom napretku.

Popunjavajući odsustvo smisla u društвima surovg kapitalizma koji se raђа na ovim prostorima, 'granice' su se u toj mjeri politizovale da i evropske integracije postaju jedna vrsta spektakla. Integracijama se ili ide u zagrljaj bez kritičkog uvida ili, pak, se od njih distancira u toj mjeri da se na cijeli taj proces gleda kao na nekakvu 'globalnu prijetnju'. Spektakularno izvještavanje o zahtjevima EU, ili pak ispunjavanje zahtjeva članica koje čekaju priključenje EU, kombinovano je, nažalost, sa fundamentalizmom koji se provlaчи u javnoj sferi. Otvorenost prema EU razumijeva se kao zasljepljenost, spremnost na razumijevanje kao kapitulacija, a kompromis kao gubljenje časti.

Analiziramo li reakcije koje su uslijedile nakon potpisivanja Arbitražnog sporazuma između sada već bivšeg premijera Slovenije Boruta Pahora i bivše hrvatske premijerke Jadranke Kosor, koji je posljedica dvadesetogodišnjeg političkog, medijskog i svakog drugog sporenja između dvije zemlje, vidjet ćemo kako ovim društвima nedostaje prije

svega kritički duh, za koji kažemo da je najdragocjenija baština demokratije. Nacionalistički diskursi koji su se čuli u vezi s ovim, a i drugim teritorijalnim razgraničenjima na prostoru bivše Jugoslavije, bez sumnje zatiru dijalog, a dijalog nije ništa drugo nego metabolizam političkoga.

Političko-medijski spektakularni diskursi, pa makar i oni koji su se ticali proširenja EU, prijema zemalja Zapadnog Balkana u ‘porodicu evropskih zemalja’, ne anticipiraju pravedniji svijet. Politički diskursi Slovenije, koja je već odavno članica EU, kao i Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koje čekaju ulazak u EU, gotovo u istoj mjeri podsjećaju na famozni Šengen, kojim je predviđeno ukidanje kontrole na unutrašnjim granicama, ali i uspostavljanje zajedničkog režima viza kojim se jača kontrola na vanjskim granicama.

Prihvatanjem Arbitražnog sporazuma Slovenija je napravila korak, obavezujući se da će otkloniti svoje rezerve glede otvaranja i zatvaranja pregovaračkih poglavija Hrvatskoj. Ali takva odluka je došla pod strašnim pritiskom Bruxellesa i Washingtona, i pod brojim diplomatskim upozorenjima, a ne zbog marginalnih diskursa građana Slovenije koji su ovim istraživanjem potvrdili da vjeruju u život sa svojim susjedima i izvan političkih okvira.

Arbitražnim sporazumom, tačnije njegovim članom 8, definisano je da “nijedan dokument jednostrano prezentiran u pregovorima o pristupanju EU nema prejudicirajući uticaj na Arbitražni sud u izvršavanju

PREDGOVOR

njegovih zadaća, niti obavezuje bilo koju od stranaka u sporu". Tako su se obje strane ogradile od postupaka i izjava koje mogu imati negativan uticaj na pristupne pregovore. Tadašnja hrvatska premijerka Jadranka Kosor potpisala je jednostranu izjavu Hrvatske u kojoj se ukazuje da ništa u Sporazumu sa Slovenijom neće biti tumačeno kao pristanak Hrvatske na zahtjev da Slovenija ima teritorijalni dodir sa otvorenim morem.

Ovolika količina nepovjerenja govori da politički diskursi o evropskom integriranju nisu pokretačka snaga emancipacije. Oni ne funkcionišu u ideji napretka, kompromisa, dijaloga, tolerancije. Oni svoje utočište traže upravo u fundamentalističkim politikama, onim politikama gdje se igra vodi kroz kategorije MI-ONI, Prijatelji–Neprijatelji, Evropa–Balkan, Slovenija–Hrvatska, Hrvatska–Srbija, Hrvatska–BiH, BiH–Srbija, Srbija–Kosovo itd.

Iako evropsko integriranje treba da podstiče pokretljivost kapitala, roba, uslužne djelatnosti i ljudi, kontrola granica, koja je regulisana političkim principom iz 1995. godine, kada je donesen Šengenski sporazum, problematizuje pitanje u kojoj mjeri je proces evropskih integracija sam političko-medijski spektakl koji proizvodi granice? Izjave da neće biti zajedničkog režima kretanja ako zemlje nisu u stanju da štite spoljne granice (Majer, 2009), zatim ponašanje kojim se pokazuje superiornost jednih i inferiornost drugih u slučaju Slovenije i Hrvatske, razotkrivaju sklonost EU ka zatvorenom

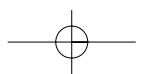
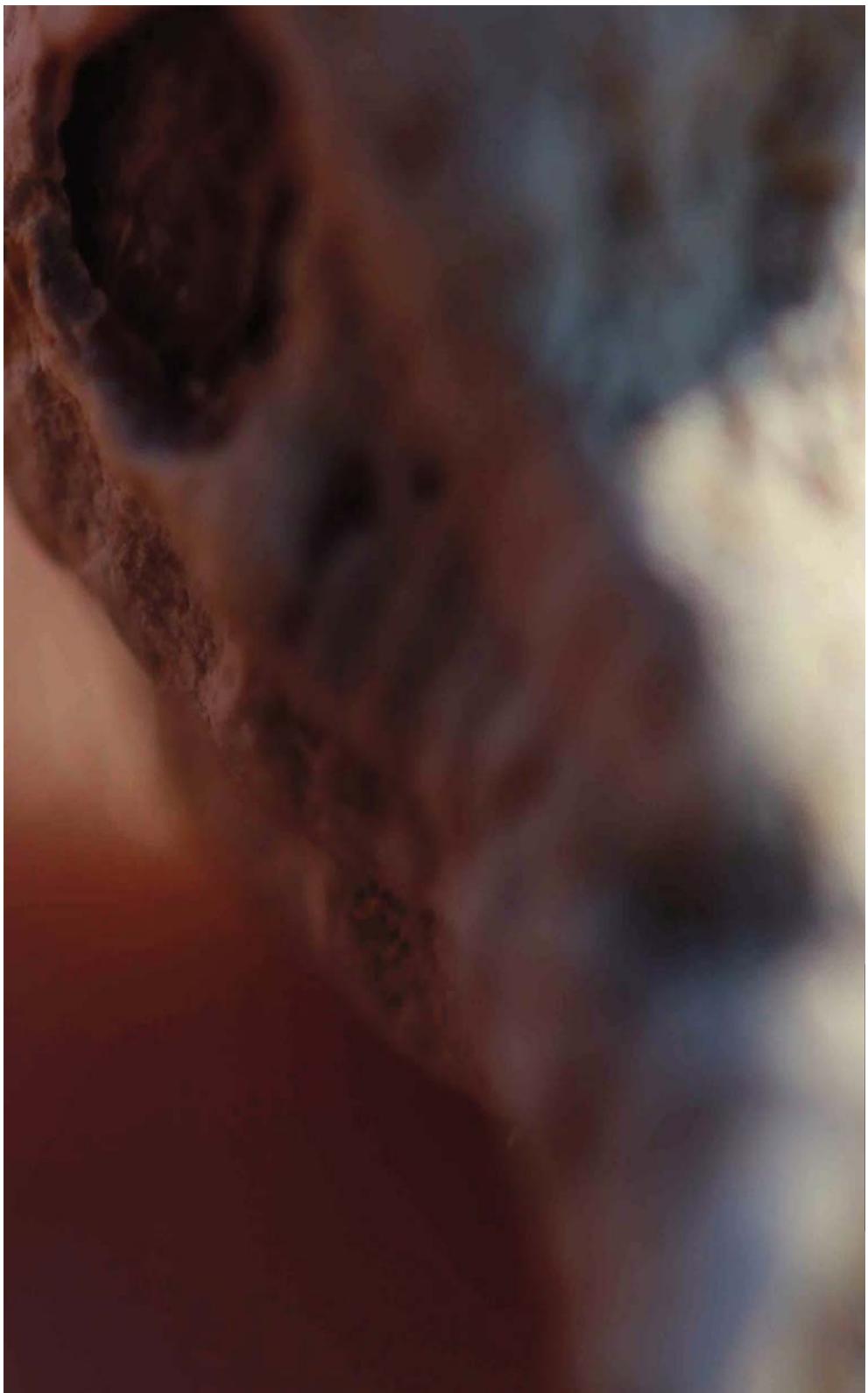
identitetu. Ograditi se od spoljnog svijeta, te odrediti kome je mjesto unutar tih granica a kome nije, znači donijeti, između ostalog, i odluku o tome koga treba isključiti i potčiniti onome ko je superiorniji i ko donosi pravila. Iako evropska načela nisu isključivanje i ogradijanje nego saradnja, ujedinjenje i inkorporacija, pitanje rješavanja granica koje EU zahtijeva od svojih članica kao i od novih kandidatkinja ponovo je pokrenulo 'fiksacije o nacionalnoj državi' koje bez sumnje podrivaju demokratiju i onemogućavaju transnacionalnu saradnju. Takvi trendovi izazivaju sumnju: šta ako saradnja, ujedinjenje i inkorporacija, kao proklamirana evropska načela, idu podruku, odnosno upravo podrazumijevaju istovremeno isključivanje i ogradijanje? Nije li obično slučaj da praksa uključivanja istovremeno podrazumijeva i izvjesnu praksu isključivanja, odnosno da integracija i rad na unutarnjoj koheziji podrazumijevaju odrješito ogradijanje prema 'vani', pri čemu ono izvanjsko i drugo obično biva određivano spektakularizujućim diskursima usmjerenim upravo na mobilizirajućoj izgradnji unutarnje kohezije?

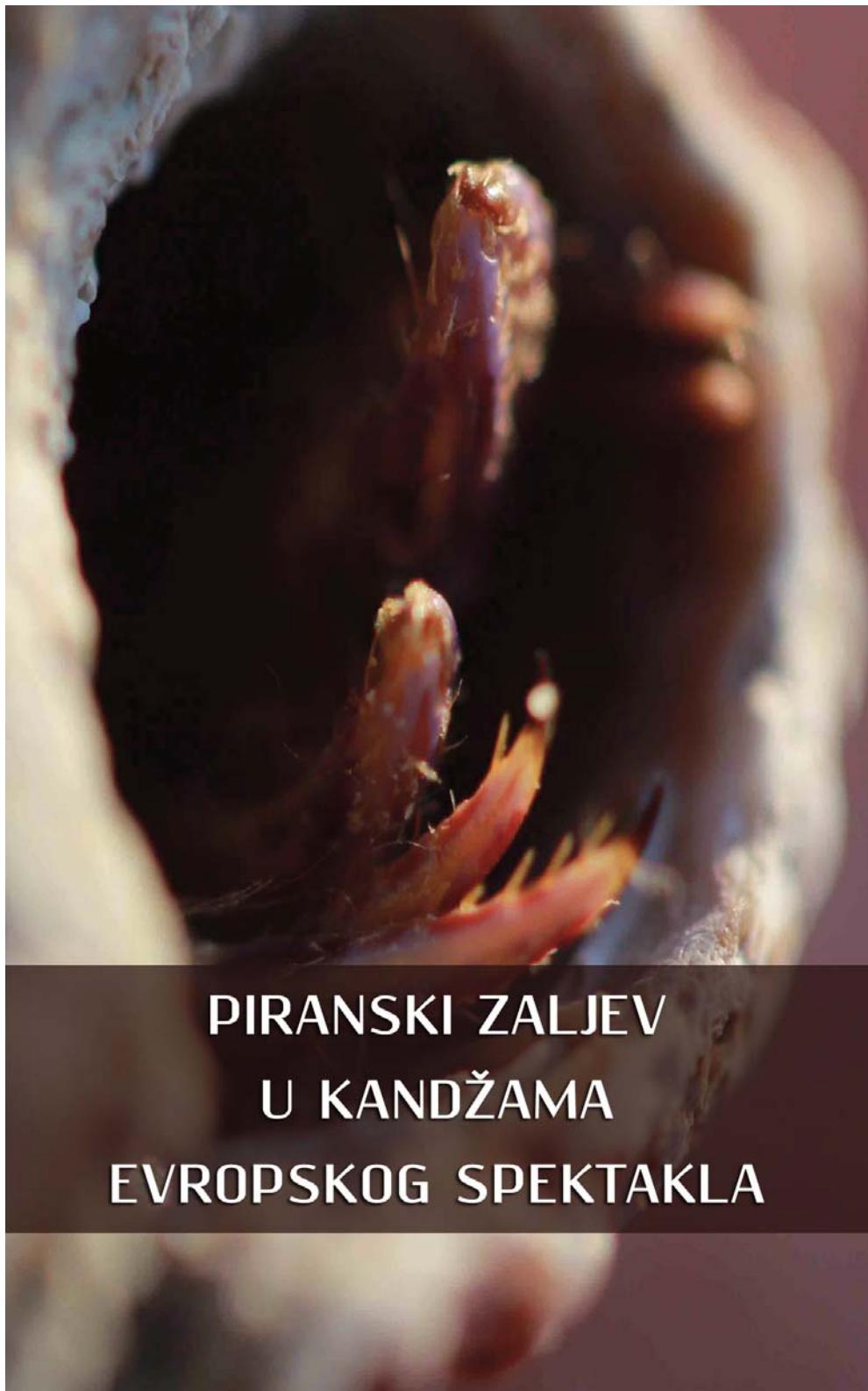
Rezultati istraživanja koji navodim u ovoj knjizi ilustrativno pokazuju kako se pitanja evropskih integracija, ili pak utvrđivanja ili kontrolisanja granica, mogu toliko politizovati da na sam proces pridruživanja EU gledamo kao na jednu vrstu političkog teatra, odnosno političke igre.

Ako EU pretenduje da počiva na zajedničkim vrijednostima, onda svi oni unutar i izvan nje treba da

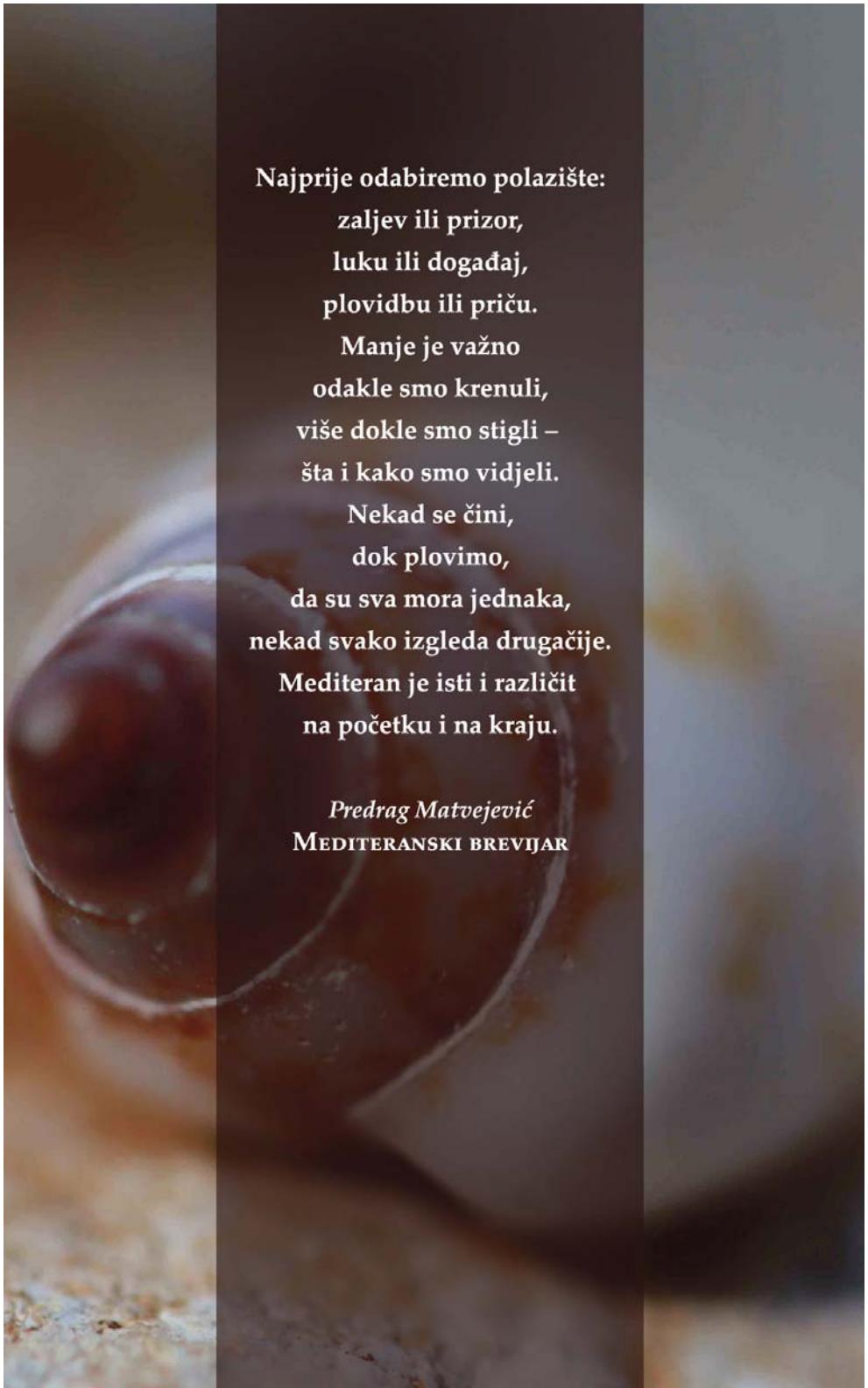
PREDGOVOR

proces evropskog integriranja despektakularizuju tako što će svoje pozicije koristiti upravo u promovisanju zajedničkih vrijednosti, koje će se suprostaviti promovisanju i institucionalizovanju novih razlika i sukoba.

**PIRANSKI ZALJEV
U KANDŽAMA
EVROPSKOG SPEKTAKLA**

Najprije odabiremo polazište:
zaljev ili prizor,
luku ili događaj,
plovidbu ili priču.
Manje je važno
odakle smo krenuli,
više dokle smo stigli –
šta i kako smo vidjeli.
Nekad se čini,
dok plovimo,
da su sva mora jednaka,
nekad svako izgleda drugačije.
Mediteran je isti i različit
na početku i na kraju.

Predrag Matvejević
MEDITERANSKI BREVIJAR

Uvod u istraživački pristup

U savremenom društvu pojam političkoga sve se više gubi. Koristeći prije svega medije, dnevna politika agresivno osvaja javni prostor. Tako ga na jedan način pretvara u 'estradu', na kojoj nedovoljno uspješan glumac/političar može da postane predsjednikom države ili vlade, i da na osnovu vlastitih shvatanja i percepcije određuje sudbinu ostalih članova društva. Svijet je, naime, postao golema pozornica na kojoj se neprestano odvijaju različite političke igre. Politika zadobija sva obilježja drame, a ponekad i cirkuske predstave, u kojoj su igrači i publika povezani, sa jasno vidljivim spoljašnjim dekorom i manje uočljivim, ali čvrstim unutrašnjim nitima ispredenim iz potrebe za stvaranjem i održavanjem iluzija, uključujući tu i podrazumijevajuću „spremnost jednih da varaju“ i „prečutni pristanak drugih da budu prevareni“ (Tripković, 2001: 2). Upravo ova teorijska polazišta, koja je najbolje ilustrirao Guy Debord u svojoj knjizi *Društvo spektakla*, podstakla su me da pokušam istražiti razloge zbog kojih neki društveni problemi postaju spektakularni, a neki, kao što su siromaštvo, diskriminacija marginalnih skupina, nasilje nad djecom i drugi, ostaju vječno marginalni.

Teorija društvenih konflikata podučava nas da je svako društvo konfliktonosno (Ralf Dahrendorf, 1972), te da intenzitet ove konfliktnosti uglavnom ovisi o spremnosti i kompetentnosti društvenih elita da akomodiraju ono što je konfliktno. Nakon teorijskih uvida njemačkog sociologa i filozofa Ralf Dahrendorfa, u postmodernim se promišljanjima ne govori više o rješavanju konflikata već o njihovom akomodiranju. Također, u teoriji društvenih, a posebno političkih konflikata, 'odgovornost političkih elita' fragmentirano je obrađivana, pa se i zbog toga čini opravdanim problematizovati ovo pitanje, posebno u vremenu spektakularnih politika, koje se pojavljuju da bi popunile ispražnjeni politički prostor moći.

Društva su prepuna problema kao što su siromaštvo, nezaposlenost, diskriminacija; ali ti problemi nisu uvijek bili u političkom diskursu. Naprotiv, oni su smješteni na margine društvenog života i čekaju da budu artikulisani. U nadi da njihova društvena artikulacija neće biti samo dio kapitalističkog *mainstreama* nego jedna vrsta političke artikulacije i participacije primjerene demokratskim društvima, ja imam cilj da pokušam ukazati na dva goruća problema sadašnjice: *spektakularizaciju trivijalnog i trivijalizaciju egzistencijalnog*.

S obzirom da spektakl počiva na konstrukciji konflikt-a, onda je lako objasniti činjenicu kako se u javnom prostoru irelevantni društveni problemi pretvaraju u konflikt. Najčešće to čini politika.

Proizvodnjom konflikta politika legitimira svoju povlaštenu poziciju i svoju neophodnost, a u tome joj besprijeckorno pomaže medijska spektakularizacija stvarnosti (Edelman, 2003).

Konflikt između Slovenije i Hrvatske u vezi s teritorijalnim razgraničenjem mora u Piranskem zaljevu meni se učinio kao ilustrativan primjer za ovu tezu. Iako je ovaj sukob imao sve elemente konflikta, u ovom radu ga primarno vezujem za spektakl, jer polazim od teze da se čitava politička borba oko Pirana sastojala u tome koja će strana uspješnije nametnuti svoje viđenje problema, njegovih vlastitih prioriteta i načina rješavanja, a sve to da bi vlastite uskostranačke dnevne interese nametnula kao opće interes.

Polazeći od hipoteze da ovaj konflikt zapravo uopće ne postoji, te da se radi o savremenoj spektakularizujućoj proizvodnji konflikata, najprije treba teorijski odrediti osnovne pojmove i izraze koje će koristiti u ovom radu – uz napomenu da sam svjesna da u nizu definicija nijedna neće odrediti puno značenje pojmova koji će se ovdje spominjati. Ipak, pokušat ću da ih izvjesnim ukrštanjem doveđem u ravan koja ih na određeni način povezuje.

Dakle, u ovom se radu neću baviti kritičkim preispitivanjem stavova najvećeg teoretičara spektakla Guy Deborda, a koji su posljedica otuđenja klasnog kapitalizma i modernog industrijskog društva – ali ću se vjerovatno poslužiti nekim njegovim definicijama spektakla, poput one da spektakl funkcioniše

uz pomoć tehnologija, ideoloških formacija i estetskih formi tržišta.

U postmodernom društvu spektakl je postao aktivnost i oblik ljudskog ponašanja, i kao takav on ima svoje karakteristike. Za Deborda spektakl je „svuda počinjao u prinudi, krvi i prevari, ali je obećavao bolje dane. Vjerovao je da ga ljudi vole. Sada više ne obećava ništa. On više ne kaže: 'Ono što se vidi je dobro, ono što je dobro vidi se'. Sada jednostavno kaže: 'To je tako'. On iskreno priznaje da je nepopravljiv, iako je stalna promjena – promjena svega što postoji u ono najgore – njegova suština. Izgubio je svaku iluziju o samom sebi“ (Debor, 1979).

Debord također tvrdi da je spektakl „srce našeg nestvarnog društva“, 'nestvarnost' vremenom postaje dominantna, utjecajnija od same stvarnosti, i proizvodi jednu novu stvarnost, tzv. spektakularnu stvarnost. Zato je za ovog autora spektakl sredstvo kojim se opravdavaju uslovi i ciljevi postojećeg sistema. Spektakl je vidljivi oblik vladajućeg ekonomskog poretku, a moderno društvo je suštinski spektakularno, pa utoliko je spektakularni govor ideološki govor par excellence. To je „neprestani govor vladajućeg poretku o samom sebi, njegov neprekidni monolog samouzdanja, autoportret tog poretku u fazi njegove potpune dominacije nad svim aspektima života“ (Debor, 2003: 12, teza 24).

S obzirom da ovaj situacionista spektakl više ne vidi

samo kao skup slika, i ja ću ga ovdje doživljavati primarno kao „društveni odnos među ljudima posredovan slikama“ (Debor, 2003: 8, teza 6) – s tim da su za mene najveći proizvođači tih slika savremeni masmediji.

Dakle, polazeći od teze da se spektakularna stvarnost rađa u medijima², te da ona počiva na proizvodnji konflikta, za spektakl možemo reći i slijedeće:

SPEKTAKL je neprekinuto izvještavanje o novostima, stalno konstruisanje i rekonstruisanje društvenih problema, kriza, neprijatelja i vođa, i time stvaranje uzastopnog niza prijetnji i nada.

Spektakularno ponašanje nije ništa drugo nego borba za sticanje dominantne pozicije u javnom prostoru i na političkim, društvenim, kulturnim i drugim ljestvicama (Lukić-Krstanović, 2007).

Spektakl ima svoju publiku, koja se također ponaša 'u skladu s određenim pravilima'; dakle, нико ne vršti, ne skandira i ne pjeva naglas ukoliko je muzika preglasna u teatru, što bi bilo sasvim normalno, posebno u situacijama 'nacionalističke elektronske buke' (Tripković, 2001). Spektakl protežira odnos MI–DRUGI, i u tom odnosu vlada izvjesni vrijednosni sistem.

Spektakl se suprotstavlja svakodnevnoj rutinizaciji, tražeći istovremeno da postane dominantan i tako prevlada ili u pozitivnom ili u negativnom smislu. Spektakl je, Debordovim riječima kazano, "stupanj

na kojem roba uspeva da kolonizuje čitav društveni život. Komodifikacija nije samo vidljiva: mi više ne vidimo ništa drugo. Svet koji vidimo je svet robe." (Debor, 2003: 12, teza 42). To je politički svijet koji nije svijet o općem dobru, već svijet ispunjen brendiranim spektakularnim događajima.

POLITIČKI SPEKTAKL prezire društvenu dinamiku i posvećuje se 'irelevantnim problemima' kako bi se pažnja politike skrenula s ključnih društvenih problema i političkih promišljanja na nešto drugo. Politički spektakl politizuje javnost, drži je budnom i punom nade. U političkom spektaklu učestvuju učinkovite i neučinkovite vođe, koji se trude rješavati 'neugodne probleme' i koji 'brane' političku zajednicu od unutarnjih i vanjskih neprijatelja.

Politički spektakl žudi za konfliktom. On, zapravo, konstruiše konflikt, jer konflikt ima slična obilježja kao i spektakl. Zato politički spektakl znači i neslaganje između dva ili više članova grupe, koje sejavlja zbog manjka resursa, različitih ciljeva, stavova ili percepcija; zatim proces koji počinje kada jedna strana smatra da ona druga preuzima ili namjerava da poduzme akciju koja ugrožava njene interese; i na kraju situacija u kojoj pojedinci ili grupe umjesto kooperacije biraju rad jednih protiv drugih.

U političkom spektaklu komunikacija nije otvorena i jasna: informacije su nekvalitetne jer se namjerno podmeću pogrešne informacije. Na scenu stupaju različiti interesi i mišljenja, tako da je razumijevanje određene teme reducirano i nejasno upravo zbog

mnoštva trivijalnih i manjka egzistencijalnih informacija. U političkom spektaklu povjerenje opada, nepovjerenje raste – ali raste i spremnost da se drugima učini nešto što će biti na njihovu štetu. Politički spektakl ne poznaje formu zadatka, jer se rješenja ne donose u korist općeg dobra, nego svaka strana pokušava sve sama napraviti i prisiliti drugu stranu da pristane na njen rješenje.

Da bih pokazala kako nove 'demokratske politike' koriste spektakularizujući diskurs, odnosno kako uz pomoć spektakla konstruišu konflikte, nužno je da ukažem i na ulogu medija u tim procesima.

MEDIJI po svojoj definiciji reaguju na kontroverzne događaje. Međutim, u savremenoj medijskoj kulturi, dominantni informativni mediji predstavljaju suštinski i često nepriznat izvor kulturne pedagogije tako što nas u velikoj mjeri 'uče' kako treba da se ponašamo, šta treba da *mislimo, osjećamo, vjerujemo*, čega da se plašimo i šta da želimo (Kellner, 2003).

Mediji (su)oblikuju politička (i dr.) gledišta i društveno ponašanje i nude građu na temelju koje ljudi oblikuju čak i lični identitet. Pod uticajem medija ljudi formiraju svoja shvaćanja o klasi, etničkoj pri-padnosti, seksualnosti, o *nama i njima* (Kellner, 2003). Oni su istovremeno čuvari kolektivnih memorijskih (Hoskins, 2010).

Medijski izvještaji "rekonstruiraju društvene svjetove, povijesti i eshatologije, evocirajući razloge za

zabrinutost i nadu i prepostavke o tome što treba biti zapaženo, a na što se ne treba obazirati, koji su ljudi vrijedni poštovanja i junaci, a koji vrijedni prezira.” (Edelman, 2003: 39). Dakle, moguće je govoriti i o vezi između medija i politike, jednako kao i o vezi između medijskog i političkog spektakla.

POLITIČKO sve se više gubi, prerastajući u kvazipolitičko – koje ima depolitizirajući učinak, odnosno političko je u kandžama političko-medijskog spektakla, u kojem gubi svoja osnovna obilježja. Ta otuđenost je vidljiva golim okom, jer se politika i život udaljavaju jedno od drugoga. Političko je, naime, u osnovi „trajna povezanost subbine ljudi u svijetu“ (Meyer, 2003: 23), ali i „prolazan gost u ljudskoj zajednici“, kako kaže Hannah Arendt. U najširem smislu kazano, političko oživjava, stiče snagu i samosvijest ondje gdje politika i život, sudjelovanje i formativna snaga, etika građana i uspjesi javne moći stupaju u osebujan odnos uzajamnog uticaja u kojem jedno potiče drugo. No, kada zamre snaga oblikovanja za ono što se tiče svih, onda političko propada. Upravo u političko-medijском spektaklu političko zamire, gubi snagu, samopouzdanje, jer u spektaklu se niko ne oslanja na drugog. Svako ide svojim tokom; sposobnost politike se mjeri po njezinim vlastitim pretenzijama i javno uvježbanoj ulozi koja joj se dodjeljuje. To je politika koja nije politizovana, dakle nije okrenuta životu i građanima nego sama sebi. Zato ona proizvodi spektakularni diskurs, u kojem nema

mjesta za građanske vrline, što u konačnici proizvodi nestabilna društva jer se povjerenje građana u politiku zabrinjavajuće smanjuje.

MEDIJSKI SPEKTAKL vizualizuje i estetizuje politički spektakl. On, zapravo, uspostavlja posebnu politiku na nivoima proizvodnje, percepcije i recepcije, kada se ideje, imaginacija i informacije podižu na nivo programiranja. Koristeći savremena tehnološka sredstva, mediji koriste različite političke diskurse, oblikuju ih, pretvaraju u djela, koja se izvode, čitaju, slušaju, zamišljaju.

Osnovna karakteristika političko-medijskog spektakla jeste da uopće ne pravi razliku između kreatora spektakla i onih koji posmatraju spektakl. Važnost privlači samo 'angazovanost aktera', koji su istovremeno i izvođači i posmatrači spektakla. To su, zapravo, jedni te isti ljudi, učesnici jedne pozorišne predstave koje se transmiteme na nove izvođače i nove posmatrače – i zbog toga je spektakl istovremeno i privlačan i odbojan. U njegovojoj mreži se mogu zaplesti i najveći arhitekti demokratije i kritičke misli, jer on umanjuje sposobnosti političkog sporazumijevanja.

Koristeći se nekim teorijskim uvidima Chantal Mouffe o vrstama političkih konfliktata, ovdje ću na spektakl gledati i kao na jednu vrstu antagonističkog konflikta.

ANTAGONISTIČKI KONFLIKTI su oni konflikti u kojima se suprotstavljene strane vide kroz prizmu

prijatelj/neprijatelj. Mnoštvo informacija o politici, tj. „bolja informisanost o nekom problemu“, uopće ne mora biti osnov za bolje akomodiranje problema, posebno u doba spektakla koje nam prikazuje svijet kvantiteta a ne kvaliteta. Nisu sve informacije kvalitetne. One kvalitetnije se gube u spektaklu, jer informacija je danas kvantitativna roba. Hiperprodukcija često nebitnih informacija, odnosno informacija koje podgrijavaju političku klimu, najčešće proizvodi antagonističke konflikte. Antagonistički konflikti zapravo i nisu realni konflikti. Riječ je o procesu u kojem se konflikti fabrikuju kroz viktimički diskurs, koji real-politiku čini pverznom a javno mnjenje gotovo uvijek radikalizuje. I politika i mediji sredstvo su pomoću kojih se proizvodi spektakl, koji u konačnici oblikuje antagonističke konflikte.

Kako mene kao istraživača zanimaju i mehanizmi izvođenja tog spektakla, najveći dio teorijskog okvira za ovaj rukopis oslanja se na Edelmanovu interpretaciju politike. Ako znamo da je ”jezik ključni kreator socijalnih svjetova koje ljudi doživljavaju, a ne oruđe opisa objektivne stvarnosti“ (Edelman, 2003: 26), onda nam je neophodna upravo analiza jezika, posebno političkog jezika, koji svoju najveću reprezentativnost danas uglavnom doživjava u masmedijima.

JEZIK zaokuplja ljudsko mišljenje i smješta ga u svijet koji je obojen stalnim prijetnjama i nadama. Politički jezik također se pre malo bavi promjenama i

rješavanjem problema jer se naširoko bavi legitimizovanjem režima.

Politički jezik zna biti manipulativan. Zamjena tvrdnji i već otrcanih teza mnogo su puta korišteni kako bi upotpunili politički konflikt ili spektakl, na što je George Orwell upozoravao ističući da ova manipulativna aktivnost ima isti "uspavljajući efekat na mentalne sposobnosti kao što ima propovijed u crkvi".

Ljudska se pažnja upućuje na konstruisane političke procese koji nemaju nikakva uticaja na stvarni život, jer banalnost političkog diskursa uvjerava ljudе da su učesnici sudbonosnih i važnih događaja, na koje, u krajnjem, nemaju nikakvog uticaja.

Kako je Edelman još 1964. godine pisao o simboličkog upotrebi jezika, i tada naveo četiri vrste političkog jezika koje imaju posebnu političku funkciju (jezik bodrenja, pravni jezik, administrativni jezik, jezik pregovaranja), u istraživanju treba ići korak dalje, što znači proširiti listu klasifikacije. Ovo empirijsko istraživanje podstaklo me je da govorim i o jeziku ucjene i otvorenog neprijateljstva, jeziku mržnje i jeziku nemoći – dakle, o svim diskursima koji se mogu pojaviti u konstrukciji političko-medij-skog spektakla.

Glavna hipoteza mog rada glasi:

Političko-medijski spektakl zatire političko u politici.
Političko-medijski spektakl je razarač istraživačkog novinarstva.

Ova teorijska postavka provjerena je studijom slučaja uzrokovanim pomenutim sporom oko teritorijalnog razgraničenja mora između Slovenije i Hrvatske, a koji traje već 20 godina. Najveću svoju reprezentativnost ovaj je spor doživio upravo u političko-medijskom diskursu, kada se pretvorio u nacionalni konflikt, čime je dobio i elemente drame, taktike, mistifikacije i političke senzacije. Pošto polazim od toga da se radi o konstrukciji konflikta, moj cilj u ovom radu jeste pokazati mehanizme kojima se oblikuje spektakl i problematizovati pitanja političkog i prosvjetiteljskog u postsocijalističkim društvima.

U radu sam koristila diskurzivnu analizu i kvalitativnu analizu sadržaja kao metode istraživanja. Namjeravam da ovim radom doprinesem unutrašnjem preoblikovanju diskurzivno konstruisane slike o morskoj granici u Piranskom zaljevu. Zbog toga ovdje jako malo koristim konvencionalna istraživanja koja govore o pravno-političkim pravima i odnosima Slovenije i Hrvatske. Dakle, fokus moje istraživačke pažnje usmjeren je na metajezik, tj. jezik kojim se govorilo o ovom problemu, a ne na utvrđivanje pravnih, političkih, historijskih ili nekih drugih činjenica u korist jedne ili druge zemlje. Spektakularnim naracijama prišla sam kompletnarno koristeći različite metode i pristupe.

Diskurzivnu analizu koristila sam kako bih proučila tekstove koji su se bavili ovom problematikom, od naučnih do stručnih, preko žurnalističkih koji su objavljivani u različitim medijima (TV, radio,

štampa, internet), u različitoj novinarskoj formi (vi-jest, informacija, intervju, komentar, reportaža...) u obje države, Hrvatskoj i Sloveniji. U početku sam bila više izložena hrvatskim medijima, prije svega zbog sličnosti hrvatskog jezika s mojim maternjim – bosanskim, ali nakon nekoliko mjeseci boravka u Sloveniji već sam mogla čitati naslove i razumjeti kontekst priče objavljene i u slovenačkim medijima. Posebnu zahvalnost dugujem Džemalu Fajiću, koji mi je mnogo pomogao oko prijevoda sa slovenačkog na bosanski jezik.

Također sam koristila i nekoliko diplomskih radova studenata Fakulteta za društvene nauke u Ljubljani (Fakulteta za družbene vede v Ljubljani), koji su vrlo ozbiljno prišli proučavanju ove problematike i njihova istraživanja su mi bila od koristi.

Metodom posmatranja istraživala sam 'diskurs običnih ljudi' tako što sam ovu temu često nametala u razgovoru. Bilježila sam 'spontane odgovore' ljudi koji su, uglavnom u neoficijelnim situacijama, 'ismijavali problem', dok bi u oficijelnim razgovorima pokušavali ponuditi 'svoje' argumente koje su usvajali uglavnom iz medija koji su ih 'blagovremeno' izvještavali o temi.

Prikupljeni materijali (bilješke, zapisi, izvještaji sa različitih okruglih stolova, sporazumi koji su objavljeni na internet stranicama raznih udruženja, fotografije, karikature, veliki broj karata...) u mojoj su ličnoj arhivi, a dio njih će biti ovdje publikovan.

Najvažniji izvor podataka za mene su bili neposredni kontakti s ljudima koji su bili učesnici ili saučesnici spektakularnih naracija, osobe čija su mišljenja ili smirivala ili podgrijavala strasti i napetost. Neki su pristali samo na formalne razgovore (u obliku intervjuja, s unaprijed pripremljenim pitanjima), dok sam s većinom imala neformalne razgovore; oni su mi čitav događaj rasvjetljivali, istovremeno me ohrabrujući u potvrdi teze da se ipak radi o spektakularizaciji konflikta.

Za vrijeme svoga boravka u Sloveniji primijetila sam da se o Piranu 'ležernije govori' ako on nije glavna vijest u medijima. Činilo mi se ponekad da je političko-medijski pritisak vrlo jak i da se ljudi zbog toga plaše govoriti. U takvim je situacijama bilo teško pronaći sagovornika pošto su se oni 'zatvarali' dok 'gužva ne prođe'. To me dovelo zaključku da se radi o konfliktu koji izaziva tjeskobu i nesigurnost. Kad medijski pritisak popusti, kao što je to bio slučaj nakon izbacivanja prvih reakcija na potpisivanje Sporazuma o arbitraži (Pahor – Kosor), o Piranu se moglo razgovarati mnogo ležernije, barem u Ljubljani, gdje sam provela najviše vremena svoga istraživanja.

Ipak, najveću zahvalnost dugujem svom prijatelju i kolegi prof. dr. Mitji Velikonji, koji mi je, nakon što sam došla na postdoktorska istraživanja, omogućio da se sretнем s vrlo kompetentnim istraživačima, koji su me motivirali da ovoj temi pristupim interdisciplinarno.

Inače, znanstveni pristup prof. Velikonje, posebno metodološki koji koristi u svojim radovima, bio je također inspirativan za moje istraživanje. On je jedan od rijetkih autora koji nije opredijeljen za šematski pristup u istraživanju, 'odozgo nadolje', ili 'odozdo nagore', u koji sam i sama ranije upadala i tako pravila pogreške koje bih primijetila tek kad završim istraživanje.

Slijedeći njegov metodološki okvir, građu do koje sam došla selektirala sam u dva fajla. Prvi se odnosi na dominantni diskurs koji je dolazio iz zvaničnih institucija (parlamenta, vlada, raznih političkih stranaka, medija), i drugi, marginalni diskurs, koji je bio nečujan. To su bila uglavnom mišljenja usamljenih intelektualaca, koji zbog svog racionalističkog pristupa nisu bili mnogo eksponirani u medijima, te običnih ljudi, koji svoj stav nisu artikulisali javno, dakle nisu potpisivali peticije, nisu bojkotovali proizvode, tj. nisu učestvovali u tom 'spektakularizujućem procesu'. Prvi diskurs sam nazvala 'dominantni diskurs', a drugi 'marginalni diskurs'.

Još u metodi posmatranja primijetila sam da dominantni diskurs, kad postane spektakularan, ne želi da se konflikt akomodira, odnosno civilizira, tj. da se riješi u okvirima mehanizama koje nude demokratske političke institucije. Postoji velika potreba da se konflikt 'izdvoji' iz institucionalnog okvira i da se smjesti u medije (konflikt medijski posredovan), kako bi se preko njega lakše manipuliralo biračkim

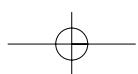
tijelom, te kako bi oni koji ga proizvode racionalizovali svoju ulogu u društvu. Konflikt se izdvaja kao roba i prodaje gladnim potrošačima. Prije toga on je konstruisan, fabrikovan, potom komercijalizovan i plasiran kao vrlo isplativa roba, s kojom treba opet poslovati. U toj trgovačkoj demokratiji konflikt se stalno kupuje i prodaje.

Mišljenja o teritorijalnom razgraničenju mora u Piranskom zaljevu koja nisu bila spektakularna smještanjem u 'marginalni diskurs', jer često postoji stereotip da ljudi koji nisu dovoljno medijski prisutni u javnosti manje vrijede. Obrazovani su, navodno, dovoljno popularni (pa im se to pripisuje kao zlo), a neobrazovani nemaju ništa pametno da kažu. No, moja definicija 'marginalnog diskursa' ne uklapa se u ovoj stereotip; ja polazim od teze da dominantni diskurs nije jedini validan. Diskurs koji nije medijski posredovan također je važan i značajan. Razmišljala sam o tome da ga nazovem 'kontradiskurs' ili 'alternativni diskurs'; međutim, to bi bilo pogrešno jer to nije diskurs koji može nauditi hegemoniji potkopavajući njegove pretpostavke i nudeći alternative (R. Terdiman, 1985). Štaviše, primijetila sam da stepen obrazovanja, kao i stepen informisanosti, uopće nije presudan u određivanju vrijednosnog stava u vezi s nekim pojavama. Isto vrijedi i za takozvanu medijsku popularnost. Metodom posmatranja primijetila sam da ova mišljenja zagovaraju institucionalizovanje konflikta, tj. njegovo akomodiranje u okviru demokratskih institucija. Isto tako, mnogi su bili kritični prema

medijskom izvještavanju, zagovarajući tezu da su i mediji produkovali spektakl i tako doprinosili moltiplikaciji konflikta. Međutim, u ovom radu ne suprostavljam dominantni diskurs marginalnom, nego posmatram kako se dva dominantna diskursa (jedan u Sloveniji, drugi u Hrvatskoj) ponašaju u proizvodnji spektakla i koje mehanizme koriste za to.

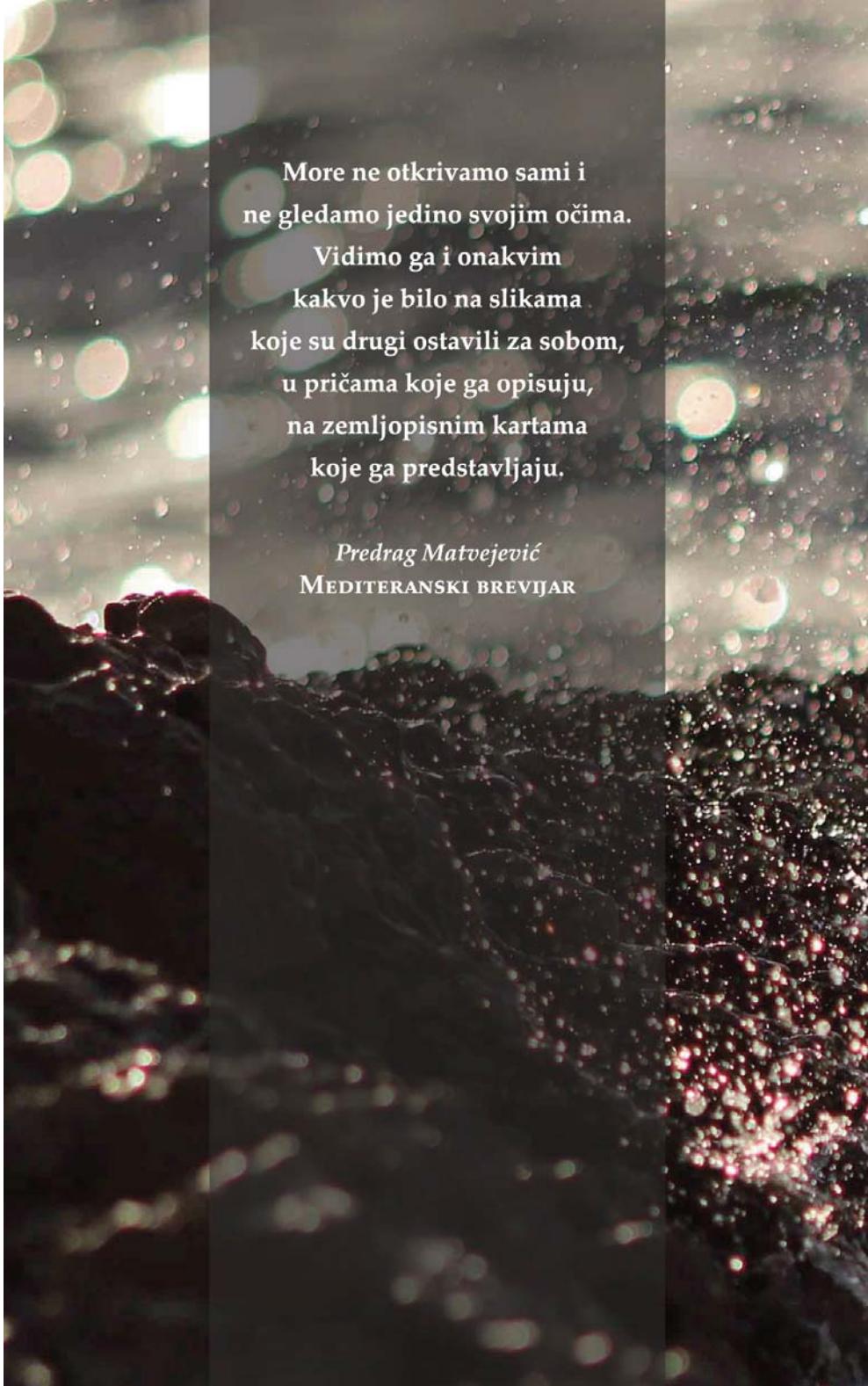
Koristeći u izvjesnoj mjeri i jezik samog spektakla, analize dominantnih diskursa u Sloveniji i Hrvatskoj imaju za cilj da pokušam doći do njihove dekonstrukcije. Dekonstrukcijska analiza, Edmund Burke-ovim riječima kazano, služi za „zaoštravanje tupog i otupljivanje oštrog“ (Burke, 1945: 393).

Dakle, istraživanje ima dva cilja: u teorijskom smislu da problematizuje ulogu spektakla u politici i da pokaže da politički spektakl proizvodi antagonističke konflikte, te da na taj način ukaže na sve opasnosti kojima je izložen pojam političkog u postmoderni. S druge strane, ova teorijska zapažanja bit će provjeravana u empirijskom istraživanju, baziranim na političkim i medijskim izjavama koje su konstruisale sliku 'problematičnog' Pirana, odnosno Savudrije, kako to vole reći desničari u Hrvatskoj. Namjera nije da se problem marginalizuje, ali u svakom slučaju jeste da se pokuša demistifikovati.

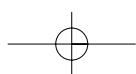

GRANICE SPEKTAKLA

More ne otkrivamo sami i
ne gledamo jedino svojim očima.
Vidimo ga i onakvim
kakvo je bilo na slikama
koje su drugi ostavili za sobom,
u pričama koje ga opisuju,
na zemljopisnim kartama
koje ga predstavljaju.

Predrag Matvejević
MEDITERANSKI BREVIJAR

Kriza političkog i pobjeda spektakularnog

S usponom modernog društva preoblikovani su temeljni odnosi između javne i privatne sfere. Uvriježeno stanovište da su privatno i individualno istoznačni samo su, kako tvrdi Richard Sennet, pokazatelj dubine društvenih promjena koje su se odigrale na razmeđi 18. i 19. vijeka. Sennett pokazuje kako u 18. stoljeću nije vladalo izražavanje individualnosti već prirodne simpatije. Javna i privatna sfera bile su odvojene. Sennet je najperceptivniji analitičar promjena koje su se odigrale na relaciji javno i privatno. Kako pokazuje u svojoj knjizi *Nestanak javnog čovjeka*, kriza današnjeg doba posljedica je neuravnoteženosti javnog i privatnog. Budi se intimni nadzor nad društvom, a ta prisnost nema granicu i ulazi u javnu sferu koja ga više ne ograničava, te samim tim nestaje.³ Ta intimizacija, odnosno emocionalizacija politike, najviše se isplatila nacionalizmu, koji je po mom ličnom uvjerenju također jedna vrsta spektakla – no o njemu nešto kasnije. Ovdje nas primarno interesuje zašto se politika vidi i kao ‘*cirkuska predstava*’.

U svom tekstu *Politika kao igra maski* Milan Tripković tvrdi da politika zadobija sva obilježja drame u kojoj su igrači i publika povezani, kako kaže, "jasno vidljivim spoljašnjim dekorom i manje uočljivim ali čvrstim unutrašnjim nitima ispredenim iz potrebe za stvaranjem i održavanjem iluzija, uključujući tu i podrazumijevajuću spremnost jednih da varaju i prečutni pristanak drugih da budu prevareni, na čemu se, između ostalog, i zasniva ne samo trajnost nego i legitimitet takve igre" (Tripković, 2001: 2). Cjelokupnu problematiku političkog on pokušava rastumačiti sa stajališta široko postavljene teorije igara preko autora kao što su Heraklit, Friedrich Schiller, Eugen Fink, Kostas Akselos i Johan Huizinga. Za razliku od obične igre, čije karakteristike daje npr. Huizinga u svom čuvenom djelu, *Homo ludens* (1939.), politička igra ne zadovoljava, međutim, ni jedan od tri uslova koja ovaj autor navodi kao bitna obilježja obične igre. Prisjetimo se da igra:

- nije dobrovoljna aktivnost, mada tako izgleda;
- nije bezinteresna aktivnost, mada želi takvom da se prikaže; i
- nema posebne prostorne i vremenske granice koje je odvajaju od drugih aktivnosti.

Huizinga čovjeka vidi upravo kao *biće koje se igra*. Po njegovom mišljenju, ljudska kultura je izrasla i razvila se iz igre – i kao igra. Igra je u tom smislu starija od kulture (Huizinga, 1970: 13). Igra nije obični, a ni pravi život. Svijet igre je izdvojen svijet i svijet tajni. Na području igre prestaju da važe

običaji običnog svijeta. Ali, to ne znači da su ta dva svijeta potpuno razdvojena. To se posebno odnosi na one igre koje se odvijaju pod maskama, gdje su svojstvena *pravila*, koja određuju norme, a te norme važe unutar privremenog svijeta koji je izdvajila igra. Kad se prekrše pravila, svijet igre počinje da se ruši. Kršenje pravila i uopće povlačenje iz svijeta igre razotkriva *relativnost* i krhkost svijeta igre. Time se igri oduzima iluzija i tu su onda svijet igre i svijet zbilje slični: i u ovom drugom je lakše varalicama nego otpadnicima, prekršiteljima ili čak inovatorima maske tu se upravo pokazuje veza između stvarnog svijeta i svijeta igre (Huizing, 1970: 9). Ali, to ne znači da se ne mogu mijenjati pravila i da ne postoji mogućnost za stvaranje novih pravila i novih igara, s njihovim posebnim pravilima. Naprotiv. Bitno je, međutim, *da se pravila ne mijenjaju u toku igre*, kao i da postoji jasna kazna za njihovo kršenje ili zaobilazeњe i izvrđavanje. Sve to unosi etičke elemente u igru. Pritom etički elementi karaktera ličnosti igrača (čvrstina, postojanost, izdržljivost, kooperativnost, disciplina, potčinjavanje individualnog kolektivnom, žrtvovanje onog sadašnjeg zarad budućeg i sl.) pojačavaju etičnost igre.

Tripković tvrdi da pravila glume postaju sve strožija, a scenariji tvrđi, mada je ponuda 'kontrolisanih' alternativa nešto bogatija. Tako, navodi primjer da u sferi trgovine kupac danas ima rijetku priliku da se cjenka, što je bilo jedno od tradicionalnih područja glumatanja, dok je u političkoj sferi prinuđen da bira samo između dvije ili tri ponuđene

političke opcije, među kojima gotovo i nema razlika. S druge strane, u kulturno-duhovnom području on svakodnevno biva zatrpani sve većim količinama istovrsne, standardizovane robe, itd. Kako imamo markiranu robu, tako nam se javljaju i tipizirane situacije koje stvaraju potrebu za „tipiziranim ponašanjem u zadatoj situaciji“, što se najbolje postiže stavljanjem odgovarajuće društvene maske.

S obzirom da je kapitalistička kultura uglavnom utemeljena na trgovačkoj demokratiji, politiku je moguće smjestiti u teatar. McNair i Schiller smatraju da se političari prodaju kao svaka druga roba, da tržište i menadžment vladaju politikom, da diskurs postaje manipulacija, a građanin potrošač a ne proizvođač politike. U prilog usponu trgovačke demokratije idu: procvat tzv. *spin doktora* – manipulatora medijima; *pseudodogađaja* – lažnog političkog spektakla; te *političkih oglasa* – ne u cilju informisanja već uvjeravanja građana. Medijima se pripisuje uloga trgovackih putnika politike, a plaćeni politički oglasi smatraju se izrazom degradacije politike, odnosno trijumfom krupnog kapitala. Zato „glumci u socijalnom prostoru žive u uvjerenju da su maske nešto što se jednostavno stavlja i skida po potrebi; što se, dakle, može relativno lako kontrolisati, a rijetko se uviđaju opasnosti takvog prerađivanja“ (Tripković, 2001: 20).

U medijskim demokratijama političko se zaobilazi npr. kada se politika inscenira bez javne dimenzije *policyja*, odnosno kada *spin doktori* proizvode

događaje u kojima glavnu riječ vode lideri a ne politika. Posrijedi je opis američkog mediokratskog spektakla, gdje 'body političar', odnosno političar koji glumi kao 'medijski makijavelist', potire klasičnog političara, unoseći medijski populizam i istiskujući političke stranke iz demokratije. Američki kandidat za predsjednika češće je medijska lutka koja guši program stranke, logiku političkog, podvrgavajući se logici medija.

Evrropski model stranačke demokratije, međutim, želi vratiti komunikaciju u civilno društvo, te stranke i parlament kao glavni izvor legitimacije političkoga. No, čini se da spektakl nađe svoje mehanizme za dominaciju bez obzira na historiju i tradiciju političkog i medijskog.

Govorili mi o evropskom ili anglosaksonskom načinu proizvodnje spektakla, činjenica jeste da je naša cjelokupna egzistencija zapravo postala roba (Šimić, 2005). Razloge treba tražiti između ostalog u našoj individualnoj percepciji, koja brzo reaguje "kada su na djelu i melodičnije i informatičnije forme", kao i u našoj lijenosti, komoditetu i nesklonosti da zagrizemo u ono bez čega nema pravog znanja, a ono se ne crpi iz onoga što je lako i što brzo ulazi u svijest. Lako se na prvi čas možemo složiti s Jean-Luc Nancy-ijevim kritičkim stavovima o nedopuštenom prijeziru popularne kulture od kritičke teorije koja nije u stanju misliti tehniku, odnosno društveni spektakl, neki drugi teoretičari upućuju na zaključak da producenti tehnokulture

ne komuniciraju sa konzumentima zbog ‘uzvišenih liberalnih i građanskih kulturnih načela’ nego zbog ekonomskog načela gledanosti, slušanosti, čitanošt. Otud sam bliža Edelmanu, koji politički, ali i medijski spektakl vidi kao paradigmu manipulacije ljudima i svojevrsnu političku i medijsku postmodernu perverziju jer potiskuje kriterije političke i medijske racionalnosti u cilju okupacije, kolonizacije, porobljavanja publike.

U konstrukciji spektakla izdvojena je i uloga političkog vođe, kojem publika pridaje određena značenja. Pojedinac, dakle, nije subjekt akcije nego izraz strukture i jezičke proizvodnje, što potvrđuje i činjenica da politiku i medije na zanima društveni odnos već trenutni dramatski spektakl.

Sagledavajući politički i medijski spektakl između Slovenije i Hrvatske u vezi s morskom granicom u Piranskom zaljevu u Edelmanovoj vizuri, na spektakl ću gledati kao na problem, duboko svjesna da anglosaksonska politička i medijska kultura proizvodnju spektakla smatra svojom najvećom prednošću. Naime, u nastojanjima da se dosegne liberalni civilno-politički koncept, koji se ipak svodi na politički i medijski spektakl, na vođenje demokratskog političkog procesa pred očima masovne publike, nastali su i ovi problemi, jer domaća politička i medijska pamet nisu razbistrile neke temeljne stvari vezane za ova dva područja, koja se toliko međusobno zблиžavaju i sljubljaju da ih više nije moguće ni analitički razgraničiti i razmeđiti. „Maske

se tako vremenom potpuno stapaju s licima, sasvim ih zamjenjujući ne samo u javnom nego i u privatnom prostoru. Sve je više maski, a sve manje lica. Na kraju se maske i lica stapaju u jedno: maske postaju lica“ (Tripković, 2001: 20), bez obzira na kulturu političkog i medijskog.

Ako nam je danas poznato kako i na koji način se u političkoj sferi konstruišu različiti doživljaji društvenog realiteta, zašto je onda malo znanstvenih radova koji hoće uhvatiti suštinsko pitanje granica te spektakularizacije. Naime, znamo da konstrukciju čine tri elementa:

1. određenje društvenih problema,
2. konstrukcija i upotreba političkih vođa,
3. određenje protivnika i neprijatelja.

Kad govorimo o određivanju društvenih problema, onda treba znati da se svaka konstrukcija sastoji od ideološke interpretacije prošlosti, analize sadašnjosti i projekcije budućnosti.

Nažalost, vještina proizvodnje novih problema pretpostavka je uspješnosti vladanja. Tako konflikti, problemi, sukobi postaju svojevrsne ideološke konstrukcije.

Kad se problem nametne, tj. kad strane u sukobu percipiraju konflikt, onda se pojavljuju i oni koji su ‘sposobni’ uhvatiti se u koštač s problemom.

Razni politički subjekti (vođe, stručnjaci vladinih komisija, vjerski službenici, mediji, pa čak i predstavnici civilnog društva) postaju svojevrsni znakovi

kompetencije i povjerenja. Štaviše, oni postaju personifikacija naših želja i nada, projekcija naših političkih stavova.

Konstrukcijom problema se na jedan način racionalizuje uloga političara, ali i osnažuje emotivna veza vođe i njegovih sljedbenika.

Konflikt uvijek treba da ima političkog protivnika; međutim, kad umjesto političkog protivnika dobije političkog neprijatelja, onda govorimo o spektaklu koji implicira proizvodnji antagonističkih konflikata gdje je politička igra mnogo opasnija od one koja se vodi u ravni agonističkih konflikata. Mnogi autori prave distinkciju između agonističkih i antagonističkih konflikata. Kako je politički termin *agonizam* zasnovan na grčkoj riječi *agon* – što znači nadmetanje, borba, on podrazumijeva i poštovanje protivnika. Riječ je o sukobu koji implicira susret, otkriće, saznanje, promjenu, nadmetanje u kojem je važno učestvovati, gdje i poraz može biti čast. Ovakav pogled na sukobe raznih društvenih grupa Chantal Mouffe temelji upravo na stavu da je demokratija ono što upravo omogućava časnu i ravnopravnu borbu, *budući da je politika prije svega diskurs konflikta*, a da njegovo razrješenje nije u poricanju neslaganja već u mogućnosti artikulacije svega oko čega se ne slažemo. Zato je za nju agonistički konflikt “borba časnih protivnika” (Mouffe, 2007). S druge strane, prema nekim liberalnim tvrdnjama, antagonistički konflikti društvo mogu odvesti u ‘građanski rat’ jer se protivnik tretira

neprijateljem i jer mu se ne priznaje legitimitet, što Mouffe oštro osporava, posebno u svojim rado-vima koji kritikuju model deliberativne demokratije John Rawlsa i Jürgen Habermasa. Po njenom mišljenju, negiranje antagonizma neće ukinuti sukob već će nas samo onemogućiti da se suočimo sa izazovom političkog spora u društvu (Mouffe, 2007).

Iako se ova teza može kritički promatrati, ovdje nam je njen uklon prema konfliktima bitan zbog odnosa prema Drugome, a ne zbog proučavanja hegemonije i socijalističkih strategija, o kojima je, između ostalog, autorica pisala. Za nas je relevantniji način akomodiranja konflikata, koji također mnogo govori o društvu/ima, odnosno o stepenu njihove demokratizacije. Bez obzira o kojim konfliktima govorili, suštinsko pitanje koje se ovdje postavlja jeste: gdje je njihova granica? Konflikt koji nema granicu uvijek se nanovo multiplicira, a njegovo multipliciranje također na jedan način ugrožava političko u politici, jer je njegovu srž teško razumjeti, pogotovo ako se o njemu govorи jezikom koji je za laike nepristupačan (npr. pravni jezik). Mouffe je kritična u vezi s tim što se ‘političko pitanje’ često tretira kao tehničko, i kad god se postavi neki politički problem, prepuštamo stručnjacima da ga riješe jer su politički problemi postali suviše komplikovani za običnog građanina. Zagovornici ovog stava tvrde da tehnički problem ne podrazumijeva izbor, s čim se autorica ne slaže jer smatra da nas takvi stavovi sprečavaju da mislimo politički. Po njenom uvjerenju, politika je “nužno partijska” i zapravo

nema suštinski političkih pitanja koje mogu riješiti eksperti.

Dimenziju političkog ona vidi kroz dimenziju konflikt-a, antagonizama koji se ne mogu eliminirati, i tako potvrđuje Dahrendorfovu tezu o prirodnoj konfliktnosti društva. Zato je za nju "politika skup praksi institucija koje pokušavaju da uspostave određeni poredak, da nađu načina da konstituišu zajednicu priznajući sve te razne sukobe unutarnje. Politički problem, dakle, nije tehnički, i za njegovo rješavanje uvjek postoji alternativa, a građanin mora uvjek biti u prilici da bira" (Mouffe, 2007).

Ugroženost političkog možemo posmatrati i na drugačiji način. Ako posmatramo politiku drugim očima i ako je definišemo kao svojevrstan spektakl, onda možemo vidjeti i kako neka tehnička pitanja postaju glava politička pitanja i kako se ona konstituišu u konflikt koji je dovoljno snažan da proizvede nove 'društveno relevantne' razlike. Politička i medijska prezentacija konflikata, tj. njihovo artikulisvanje uopće nije relevantno za kvalitetu ljudskog života, koji se između ostalog postiže i postojanjem alternative, koju građanin može da bira. Štaviše, kad praksa političkih subjekata postane toliko šizofrena u proizvodnji konflikta kao spektakla, onda nema izbora ni alternative, ili pak govorimo o 'kontrolisanoj' alternativi. Spektakl razvija takvu društvenu dinamiku u kojoj se, iako postoje, ne čuju dovoljno istinska alternativna mišljenja. Zamjena teza je toliko uvjerljiva da se „uspješnom

politikom” i „uspješnim političarima“ smatraju oni koji uspijevaju nametnuti vlastito viđenje društvenih prioriteta i problema i odrediti sebe kao one koji su u stanju da ih uspješno riješe, za razliku od protivnika/neprijatelja, koji su uvijek opasnost za ‘opće društvene interese’ ili ‘društveni poredak’. Spektakularni obrasci su još uspješniji u kombinaciji sa fundamentalizmom, kojem je također političko neprijatelj. Tada govorimo o diskursu u kojem se mišljenja formiraju u kategorijama prijatelj – neprijatelj. Na mjesto uzajamnog sporazumijevanja stupa borba protiv ‘neprijatelja’. Otvorenost postaje zaslijepljenošć, spremnost na razumijevanje kapitulacija, a kompromis gubljenje časti. Takav diskurs zatire dijalog, a dijalog nije ništa drugo nego metabolizam političkoga. Takav dijalog se vodi zajedničkom svješću sudionika za sporazumijevanje o interesima, vrijednostima i svrhama, i nema stajališta s kojeg se mora *apriori* odlučivati. Spektakl u kombinaciji s fundamentalizmom na mjesto dijaloga stavlja nasilne strategije sjedinjavanja, bile to strategije preodgoja, javnog sramoćenja, strategije ucjene. Dakle, u spektakularnom procesu zajedničko djelovanje je moguće samo ako protivnik promijeni svoju svijest, tj. svoju stranu.

Problematizujući neka sporna pitanja koja su nastala na relaciji Slovenija – Hrvatska, prije svega želim pokazati kako je ‘borba za granicu’ postala ‘opći društveni interes’ i za Sloveniju i za Hrvatsku, i kako je jedno tehničko-pravno pitanje multipliцiralo konflikt i pretvorilo ga u političko-medijski

spektakl. Upravo zbog nepostojanja granica u ovom konfliktu, kao i pravila za akomodiranje istog, ovaj problem se pretvorio u jednu vrstu nacionalnog spektakla u koji svi sada vjerujemo.

Ovdje je važno teorijski problematizovati da li možemo uopće govoriti o granicama u spektaklu? Ko ih određuje? Da li neki opet spektakularni diskurs, ili možda ‘prezasićena javnost’, koja će se s vremenom zasiliti jer gleda jedan te isti film? Da li su građanske vrline lijek za spektakularni diskurs, ili možda arhitekti demokratije koji imaju senzibilitet za akomodiranje konflikata i koji, prije svega zbog društvene odgovornosti i umijeća političkoga, znaju akomodirati konflikt tako što znaju da društvene razlike nikad ne smiju biti toliko velike da se ne možemo dogovoriti šta je najbolje za grad, odnosno za društvenu zajednicu (Robert Dahl, 1999, 71).

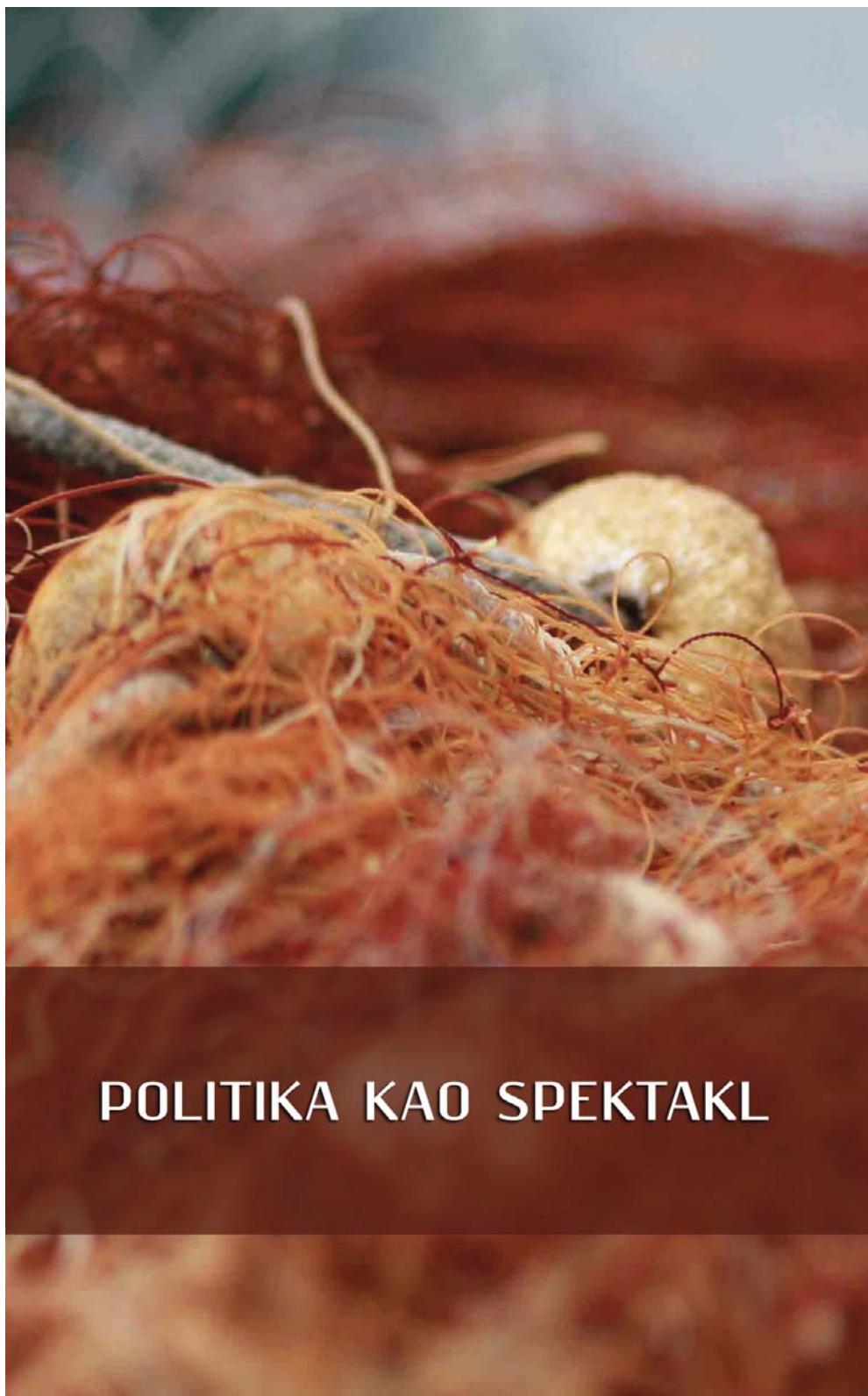
Prije nego iznesem neke ključne postavke koje su problematizovale pitanje Pirana, želim da ukažem na još nekoliko bitnih činjenica.

Producija medijskog spektakla jedna je od reprezentativnih ideoloških formi (neo)liberalnog kapitalizma. Prisjetimo se da tabloidizacija štampe počinje još u prvoj polovini 19. vijeka, s početkom ere tzv. žute štampe i direktno je povezana s političko ekonomskim trendovima tog vremena. Štampa je u prosvjetiteljsko-revolucionarnom razdoblju u periodu između 18. i 19. vijeka bila važno sredstvo jačajuće buržoazije u borbi protiv ostataka

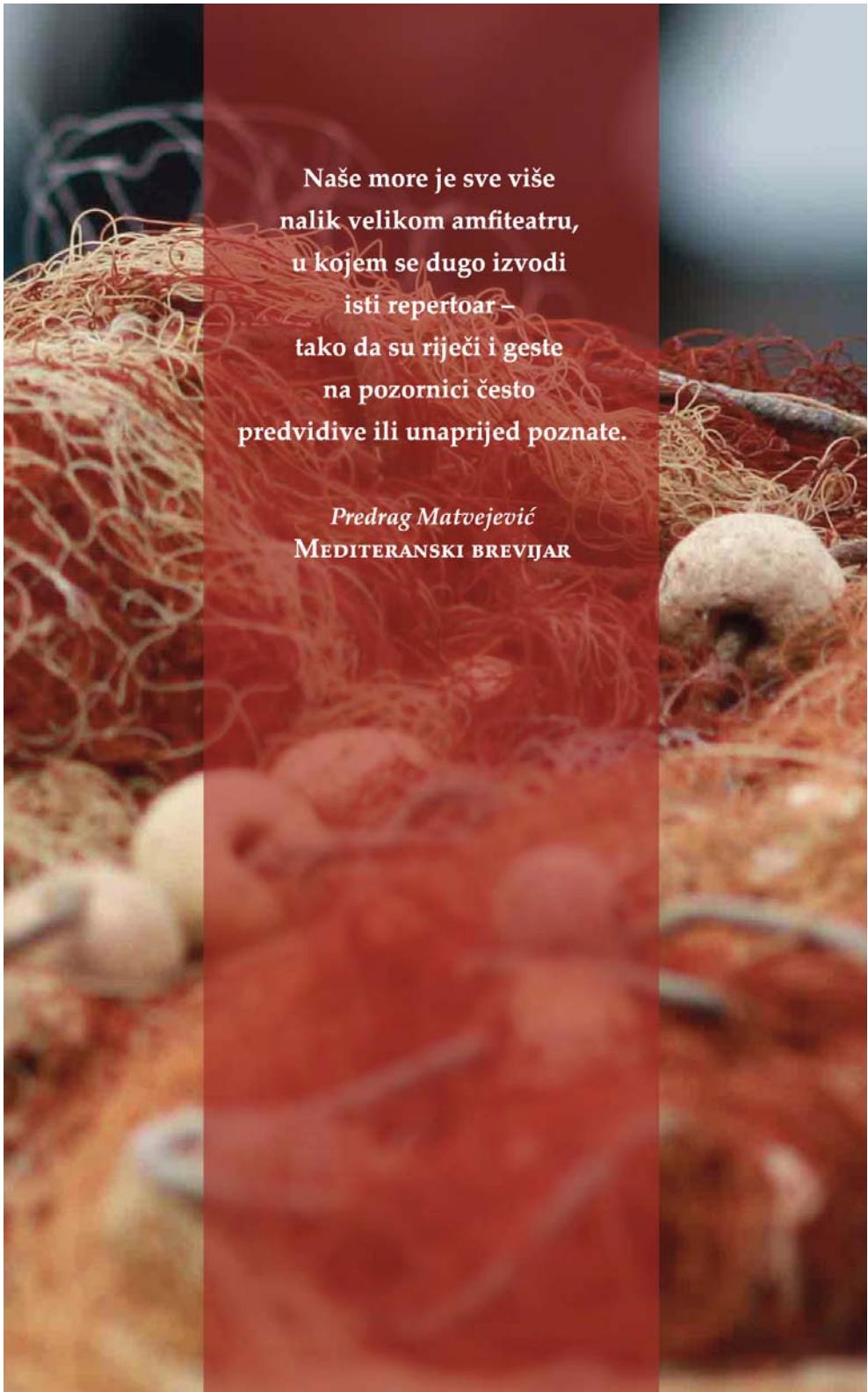
feudalne aristokratije kasne monarhije. Etabliranjem buržoazije kao vodeće društvene klase i funkcija štampe prepoznatljivo se mijenja. Nekadašnja alatka društvenog kriticizma postaje zanimljiva kao sredstvo za ostvarivanje profita. Nažalost, sadržaji se sve više prilagođavaju reklamnoj stvarnosti. Tekstovi postaju jednostavniji, a senzacionalističkim pristupima pokrivaju se spektakularne teme. U tom periodu tabloidizacije, ciljana publika postaju doseđenici, neobrazovani industrijski radnici iz evropskih država izvan engleskog govornog područja koji koriste ovaku štampu za učenje jezika. Time su historijski gledano započeti mnogobrojni trendovi s kraja 20. i početkom 21. vijeka koje danas nazivamo: *infotainment* (info-zabava), *skopofilia* (mješavina voajerizma i ekzibicionizma), *selebrizacija* (kult slavnih, poznatosti), *paparazzi kultura*....

Spektakularna logika počiva na privlačnom glamuru, bještavilu raskoši i luksuzu. Ona je jedno od načela organizacije u ekonomiji, politici, društvu i svakodnevnom životu (Hromadžić, 2012: 30).

POLITIKA KAO SPEKTAKL

Naše more je sve više
nalik velikom amfiteatru,
u kojem se dugo izvodi
isti repertoar –
tako da su riječi i geste
na pozornici često
predvidive ili unaprijed poznate.

Predrag Matvejević
MEDITERANSKI BREVIJAR

Od jugoslovenskog razgraničenja do evropskog spektakla

Nakon sticanja nezavisnosti Republike Slovenije i Republike Hrvatske, javila se potreba za uređivanjem međusobnih granica. Pregовори o graničnim pitanjima započeli su ubrzo nakon osamostaljenja dviju država, 25. juna 1991. godine. Iako se tada činilo da postoji saglasnost da "ni jedna od njih nema teritorijalnih pretenzija prema drugoj", te da je osnova za utvrđivanje granica stanje granica između bivših republika SFRJ na dan 25. juna 1991. godine, metajezik pokazuje sliku u kojoj obje države imaju, ili misle da ona druga ima 'teritorijalne pretenzije' prema drugoj, te da je priča o 'teritoriju' uvijek dobra za nacionalnu mobilizaciju kroz promovisanje razlika, koje kroz određeni vremenski period postaju relevantne mada možda prije toga nisu bile.

Ispitujući društvene veze među ljudima, antropolozi se često bave proučavanjem granica i tretiraju ih kao jednu vrstu problema. Prema antropološkim istraživanjima koja su rađena u nekim dijelovima pograničnog područja između Slovenije i Hrvatske,

tačnije u području rijeke Kupe (slovenački Kolpa), pogranično stanovništvo je prije uspostavljanja granice 1991. godine „bilo zapravo jedno“, dok su danas nakon uspostavljanja međunarodne granice isti ti ljudi „potpuno razdvojeni“. Granice su, naime, postojale i prethodnih pet stoljeća: rijeka ih je fizički razdvajala na Kranjce i Gorane, kako su se međusobno nazivali. Uprkos lošim ekonomskim uslovima, ljudi s obje granice su između sebe napravili vlastiti 'društveni univerzum', u kojem su ovisili jedni o drugima, prije svega zbog udaljenosti tih mjesta od centara matičnih država (Knežević-Hočevac, 2009).

Historijski posmatrano, ‘granice’ jesu uvijek bile na pograničnom području; međutim, nisu uticale na socijalne mreže između Hrvata i Slovenaca jer nikad nisu bile međunarodne granice, tj. nisu se nikada našle u političkom diskursu, odnosno, od njih države, kao ni oni na vlasti, nisu imali neke velike koristi. Međutim, onog časa kad se pitanjima ‘granice’ moglo ‘trgovati’, tj. kada su od njih neke vlade mogle imati koristi, tada možemo govoriti o lokalnoj šteti koju je prouzrokovalo jasno ‘međunarodno razgraničenje’.

Kroz različita historijska razdoblja pojavljivale su se uglavnom administrativne granice, koje nisu sprečavale lokalno stanovništvo da se vezuje jer su, između ostalog, i ceste bile isprepletene.

“Sad ste prolazili kroz slovenačko, sad kroz hrvatsko područje. Niko vas nije zaustavljao. Nije

bilo policajaca, carinarnika. Niko od vas nije tražio pasoše ili vizu, kao što je to danas slučaj. Izgradnja punktova, uspostava međunarodnih policajaca totalno je ponižavajuća za lokalno stanovništvo, koje ionako pati zbog depopulacije“ (Hočević-Knežević, 2009). Dakle, ako posmatramo ovaj problem kroz antropološku vizuru, vidimo kako utvrđivanje međunarodne granice uzrokuje poteškoće u komunikaciji, koja je neophodna za uspostavljanje dobrih društvenih veza, odnosno društvenog univerzuma dostojanstvenog ljudskog življena. Za politologe, a i za pravnike, ovo pitanje je, pak, od izuzetne važnosti jer se direktno veže da pitanje 'suvereniteta države', koja samo s jasnim i preciznim granicama može doprinijeti društvenoj interakciji u kojoj su 'nezavisnost' i 'teritorijalni integritet' jači od svih društvenih veza.

Prisjetimo se malo da je nakon proglašenja nezavisnosti Slovenije (1991. godine) javnost bila bombardovana kontroverznim stavovima o tome šta predstavlja 'nova forma granice'.

Teritorijalno odvajanje, ili razgraničenje od ostalih republika, najprije je bilo proslavljen. Toj proslavi prisustvovali su mnogi domaći i svjetski zvaničnici. U tada 'otvorenom' javnom prostoru, na javnoj govornici, redali su se mnogi govor o značaju samog događaja. Sve su to također poletno prenosili mediji, i tako će uz 'nezavisnost', i 'teritorijalno razgraničenje' postati 'ekranizovani i narativni medijum', koji će se uspješno prenositi i na

ostale dijelove bivše Jugoslavije. Bio je to „jezik bodrenja“⁴. Bit će nam bolje u Zapadnoj Evropi. Međutim, uz ovaj ideološki politički diskurs istovremeno se javljaju stereotipi o Balkanu, koji su pravdani bojaznošću od 'Balkana'; odvajanje od Balkana promovisano je izjavama onih političara koji su insistirali na izgradnji 'zida prema opasnom Balkanu', navodno zbog izbjegličkih talasa, eventualnih vojnih pograničnih incidenata, kriminala itd. *U Evropu bez granica sa jasnim granicama.*

No, Kupa (na hrvatskom jeziku) ili Kolpa (na slovenačkom), kao ni niz drugih pograničnih mjesta između Hrvatske i Slovenije, nije postala ‘spektakl’ s obzirom da se radi o kopnenoj granici, a do 'kopnenog međunarodnog razdvajanja' došlo je relativno brzo nakon osamostaljenja obiju država. Usvojeno je rješenje koje je predložila Badinterova komisija, prema kojem je prihvaćeno načelo *uti possidetis juris*, tj. da je granica novonastalih država bivša granica socijalističkih republika. Kopnena granica nije bila sporna, osim nekoliko tačaka (Sv. Gera, granica na rijeci Muri), dok je problem predstavljalo povlačenje morske crte između dviju država, koja, prema nekim teoretičarima, nije bila utvrđena u bivšoj Jugoslaviji. Međusobno nepovjerenje, ovo će pitanje problematizovati u tolikoj mjeri da možemo reći kako ni jedna ni druga zemlja nisu postigle dovoljan stepen razvoja građanske kulture, koja se s novim izazovima u principu susreće prije svega na civiliziran način.

Neposredno životno iskustvo u bivšoj Jugoslaviji preko noći je zamijenjeno beskrajnim nizom političko-medijskih poruka o nužnosti tranzicije. Tranzicija je inače termin u funkciji ideologema koji označava ekonomsko politički prevrat s planski regulirane državne ekonomije nominalnog socijalizma u tržišno dereguliran model (neo)liberalnog kapitalizma. U procesu tranzitologije u zemljama bivše SFRJ dolazi, s jedne strane do jačanja nacionalističkih diskursa koji su u zapadnoj Evropi cvjetali još u 19. vijeku, i do komercijalizacije medijske industrije koja počiva na drugačijim pravilima igre. Međutim, u početnoj fazi buđenja nacionalne svijesti koja se intezivirala odmah nakon pada komunističkog režima, mediji su bili pod stalnim udarom politike. Uticaj politike na medije bio je poguban jer je uključivao različite vidove represije, prisluškivanja, ucjene, cenzuru itd.

Novi život medija izbacio je još jednu stereotipnu naraciju koja podrazumijeva da su mediji najčešći borci za slobodu i nezavisnost novinarstva s jedne strane, ili pak žrtve državnih progona s druge strane. Istina, bilo je sjajnih trenutaka u kojima su se novinari predstavljali kao jedina opozicija vlastima koja otkriva afere, koja radi u službi javnosti, koji riskiraju svoje živote da bi otkrili informacije od javnog interesa. Ali, kako je medijsko polje mnogo kompleksnije interesi politike i medija su se isprepletali. Politika nije postala dominantna opozicija medijima, nego su sami mediji postali oni koji podržavaju i proizvode političnost što nije po sebi ni

neočekivano. Mediji se najčešće dobровoljno uključuju u aktuelnu političku propagandu, pa nekad i sami od sebe provode neku politiku i pokušavaju postati dio političkog establišmenta. Dobrovoljno odustajanje od politike, podaništvo bez prisile, uspješno se iskazuje i u medijskim krugovima. Sužavanje javnog prostora na nacionalističke i nacionalne teme posebno umrtvљuje kritičke impluse neophodne za demokratizaciju (Hromadžić, 2012).

Prostori medijske slobode ne mogu se osvojiti jednom i zauvijek, već se iz nova moraju stvarati. Ukoliko su oni estratizirani nacionalizmom zbog "zah-tjeva publike" onda možemo reći da su kao takvi izloženi i njezinim pritiscima, lošem ukusu i primarnim potrebama (etnozabava, etnosenzacija, etnotrač, etnorelaksacija). Takav pristup stvara jedan nekorektni odnos u kojem su mediji nositelji pozitivnog i naprednog, jednom riječju mjera demokratizacije, a publika se svodi na neobrazovan, nazadan kolektivni proizvod. Takav pristup vodi nas ka kulturnom rasizmu. Iako postoji dio publike koji od medija očekuje spektakularan pristup prema ovim temama, mediji i novinari nikako ne mogu unaprijed to utvrditi.

Upotreba nacionalističkog diskursa na jedan način je pokazala da i hrvatsko i slovenačko društvo, kao i druga postkomunistička društva, još uvijek imitiraju demokratske prakse, ali i manipulišu građanstvo na čija se načela navodno pozivaju.⁵

Uporedno sa teritorijalnim razgraničavanjem mora,

koje je ‘zapelo’ kada je dovedeno u pitanje povlačenje granice u Piranskom zaljevu, a dešava se još jedan proces važan za region, u javnom diskursu imenovan *evropeizacija Balkana*.

Naime, za društva sa prostora bivše Jugoslavije Evropska unija se predstavlja kao osnovno mjesto koje obećava bolju, normalniju budućnost. Članstvo u EU trenutno predstavlja jedinu mogućnost da se ova društva oslobođe tereta prošlosti, nacionalizma i nasljeđa devedesetih godina 20. vijeka.

Takve tendencije u potpunosti su kompatibilne s karakterom hegemonijskih modela epohe (neo) liberalnog kapitalizma, a svoju manifestaciju doživljavaju kroz deklarativna zalaganja za suprostavljanje diskriminaciji i raznim oblicima nacionalnih, rasnih, vjerskih, seksualnih i drugih oblika isključivosti ili posebno naglašavajući nužnost savladavanja totalitarnih režima.

Slovenačka antropologinja Tanja Petrović piše o tome kako u EU preovlađuje percepcija socijalizma kao nepodobne prošlosti i isključivo kao totalitarnog režima – čijeg se nasljeđa bivša socijalistička društva najprije moraju oslobođiti da bi postala ‘evropska’ (Petrović, 2012). Naravno, to ima niz posljedica. Istina, kraj socijalizma jeste povezan sa raspadom države koji je obilježen nasiljem, sa ratnim zločinima, izričitom etnizacijom društvenog života. Međutim, prošlost na koju se u ovim narativima pozivaju kreatori javnog mnjenja zapravo je samo selektivna prošlost, prilično fragmentirana,

primarno u službi dnevne politike. Ona se, nažalost, vidi kroz prizmu ličnih i kolektivnih priča, ali ne kao izvjesno nasljeđe.

Metafore koje se koriste o EU, kao što su 'EU kao tvrđava', ili pak 'put' ili 'putovanje u EU', odnosno njihovo ponavljanje u različitim sferama društvenog života, nisu samo rutinizacija već na neki način zatupljivanje političke svijesti i svodenje priče o Evropi na političke floskule. Takva nekritička upotreba metafora, prema Petrovićevoj, "zatvara svaku mogućnost artikulacije drugačije predstave o Evropi koja bi za građane ovih prostora bila prihvatljiva" (Petrović, 2012: 38).

EU je danas jedini zamislivi scenarij za budućnost. Preko kovanice 'Zapadni Balkan' (koji je, zapravo, novokomponovan politički termin) danas se legitimiše evropski identitet, koji se kroz historiju uvijek artikulisao u odnosu i u opreci prema Drugom.

Političari i zvaničnici iz EU Evropsku uniju predstavljaju kao kuću. Olli Rehn, bivši komesar za proširenje EU, jednom je prilikom izjavio: "Države kandidati nisu na našem pragu. Prije nego što uđu u našu zajedničku kuću, morat će da pređu dug put" (Delo, 07.06.2006.). Dalje, Evropa se također predstavlja kao tvrđava, posebno u kritičkim diskursima. Goran Svilanović je u jednom članku ustvrdio da je "šengenski zid danas tvrđi nego što je nekad bio berlinski i od Evrope je napravio tvrđavu" ("Šengenska tvrđava EU", Danas, 19.05.2006.).

Bezbroj je primjera u knjizi Tanje Petrović *Europa:*

jugoslovensko nasljeđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima, o tome kako se Evropa predstavlja i kao porodica, i kako je pridruživanje EU put, putanja, i kako su neki na zidinama Evrope kao njeni zaštitnici od ‘Turaka’, odnosno islama, o tome kako je Evropa budućnost Balkana, koji samo treba da ‘ozdravi’, ‘da se normalizuje’, da ‘izbjegne rastući nacionalizam’....

Ovaj izuzetno vrijedan kritički osvrt, u kojem autora pokušava rasvijetliti zašto se kod nekih država evropejstvo podrazumijeva, dok druge to moraju usavršiti (J. J. Hammond. 2006: 8, prema Petrović, 2012: 68), značajan je jer razotkriva reprodukciju kolonijalnih obrazaca koja je važna za spektakl.

Teatralna predstava mnogo je uvjerljivija ukoliko su akteri moćniji, dominantniji, obrazovaniji, sposobniji – posebno u procesima upravljanja društvenim odnosima – u davanju neke vrste ekomske, političke ili kakve druge pomoći.

BiH i Kosovo eklatantan su primjer te vrste kolonizacije predstavnika međunarodne zajednice, koja je zapravo postala politički subjekt u ovim zemljama. ‘Periferni Balkan’, odnosno ‘još perifernija BiH, ili pak Kosovo u njemu’, dugo su godina u političko-medijskim diskursima predstavljeni kao ‘vrsta slučaja’ koji treba pomoći.

U teoriji političkih konfliktata *posredovanje/mediacija* ima važnu ulogu (Johan Galtung, 2003) samo ukoliko se izbjegne ovaj kolonijalistički pristup; u

protivnom dobijate sliku o Drugom, u našem slučaju regionu, kao o nekom ko je na "nižoj evropskoj ljestvici", odnosno o 'BiH kao nedovršenoj državi'. Ovi diskursi nisu samo posljedica izjava, reakcija političara i novinara na političke prakse, nego su prisutni i u pseudoakademskim i publicističkim tekstovima. Petrović navodi knjigu Roberta Kaplana *Balkan Ghosts*, u kojoj se ističe da "samo zapadni imperijalizam – iako se mnogima takvo imenovanje neće dopasti – može da ujedini evropski kontinent i sačuva Balkan od haosa" (Petrović, 2012: 69).

U kontekstu naše teme, vrlo interesantan primjer je reprodukcija kolonijalnih diskursa, kako kaže Petrovićeva, "na naš način". "Ovdašnji nosioci moći, koji uzimaju za pravo da oblikuju iste diskurse čiji objekti su u širem kontekstu i oni sami, postaju oni koji su bliži članstvu u EU" (Petrović, 2012: 87). Pri tome se opet poseže za nekom vrstom nuđenja pomoći. Tako je Hrvatska ponudila 2008. godine pomoć Srbiji da je izvede iz prošlosti u budućnost (Ivo Sanader, *b92*, 29.05.2008.). Srbija je, pak, obećala da je spremna da pomogne BiH na njenom putu u EU (Vuk Jeremić, *b92.net*, 22.10.2009.), a BiH Hrvatskoj (Damir Hadžić, *Oslobodenje*, 24.07.2012.)

Začarani krug se proširuje preuzimanjem obrazaca koji dolaze iz EU bez razmišljanja, filtriranja i prilagođavanja. Političari tako postaju 'vlasnici' procesa 'evropskog integrisanja' i u predizbornim kampanjama govore samo o onome što djeluje na birače, a to su viši standard, brži ekonomski razvoj,

finansijska pomoć itd. Tako nastaje situacija "u kojoj nema prostora za dijalog o tome šta su evropske vrijednosti za (sve) evropske građane ili ljudi koji žive na raznim krajevima evropskog kontinenta". (Petrović, 2012: 89) Ovako se stiče dojam da smo u proces evropskog integriranja ušli, što kaže Boris Dežulović, zbog toga da bi "EU disciplinovala nestabilne regije i da bi Zapad proširio svoj životni prostor" (Dežulović, Objektiv, *Dnevnik*, 19.07. 2008. – prema Petrović, 2012: 90).

Paternalistički diskurs u uskoj je vezi sa kolonijalističkim. "Slovenci su navikli da na ostatak Jugoslavije gledaju kao na 'svoje tržište'. Slovenski povratak na bosansko, hrvatsko, a sada i na srpsko tržište se odvijao brzo i bio je vrlo ambiciozan, čime je izazvao neke kritike u tim zemljama u pogledu slovenskog 'ekonomskog imperijalizma'" (Baskar, 2003: 199). Slovenci vole reći da su 'eksperti za Balkan'⁶. U knjizi *A Long Way Home: Representations of the Western Balkans in Political and Media Discourses* Tanja Petrović, između ostalog, govori i o paternalističkom diskursu koji je Slovenija koristila kada je preuzeila članstvo u EU 2004. godine. Autorica navodi nekoliko primjera koji upozoravaju da je Slovenija preuzeila ulogu roditelja koji brinu o svojoj djeci, tj. zemljama Zapadnog Balkana koje nisu ušle u EU, ali ne zbog uzvišenih liberalnih ciljeva već zbog stava da se radi o djeci koja nisu dovoljno sposobna da odrastu.

S druge pak strane, Hrvatska je mogla biti ravноправan partner sa Slovenijom u EU da se 2001.

godine nije zanjela „nacionalističkim obračunom pred izbore“. Dugoročno gledajući, za Ivana Grdešića, „Hrvatska može biti država bez demokracije, u kojoj će prevladati korumpirani političari, nasilnici, organizovani kriminal, i kao takva će se takmičiti s ostalim balkanskim zemljama kod koga ima više kriminala“ (Ivan Grdešić, *Jutarnji list*, 3.11.2009.). Grdešić je ovo izjavio uoči potpisivanja arbitraže o graničnom sporu između Slovenije i Hrvatske.

U želji da se dokuče granice Evrope, obje zemlje su bez ikakvog kritičkog promišljanja prihvatile evropski koncept, ne sumnjajući ni jednog časa da je možda i sam proces evropskih integracija jedna vrsta spektakla. Evropa figurira kao svojevrsni prazni označitelj, „unutrašnja praznina univerzalne forme“ spremna da bude ispunjena svakim pogodnim sadržajem; „za poduzetnike može da bude mogućnost za poslovanje, za djecu *bezbjedna budućnost*, za ubijedene vjernike ona je hrišćanska Evropa, za vlast politička šansa, za nacionaliste šira afirmacija sopstvenog nacionalnog identiteta, kulture i jezika; u isti mah, dakle, bilo šta za bilo koga“ (Velikonja, 2007: 31).

Ni tračak kritičkog preispitivanja i polemike ne da se naslutiti u ovom 'evropskom diskursu' koji uistinu nije dominantan, ali je svakako značajan jer se EU ne postavlja kao 'subjektivna mogućnost' već 'kao objektivna nužnost'. Kritičko preispitivanje izostaje i zbog marginalizacije građanske političke javnosti.

Tako i pitanja poput strukture vlasništva u medijama, uticajima vlasnika medija i oglasivača na medijske politike, socijalnom položaju novinara, kritike ekonomskih i političkih uvijeta ekonomskog rada ostaju neizrečena i nedorečena. Praksa tranzicije, nažalost, pokazuje kako su zahtjevi tržišta kapitala – po pitanju novinarskih sloboda i autonomije, ali i kvalitete medijskih tekstova – često pogubna kao i ozloglašene metode političkih ucjena. Nažalost, od optimizma u vezi uloge medija u jačanju demokratije danas nije ostalo gotovo ništa (Živković, 2012: 26). Umjesto sudjelovanja u raspravi putem pravovremene, iscrpne i svakome dostupne informacije o procesima npr. evropskih integracija, dobili smo masmedije koji su u funkciji političkog pasiviziranja građana, uljepšavanja publicita svojih političkih pokrovitelja.

Zbog ovakvih kretanja, sasvim se čini opravdanim postaviti i pitanje u kojoj mjeri je proces evropskih integracija sam političko-medijski spektakl.⁷

Umjesto efikasnog rješavanja gorućih problema kao što su tinjanje nacionalizma i nerestriktivno pustošenje globalnog kapitala, odašilje se spektakularizovana slika uspjeha, napornog rada, spektakl 'mape puta', čitav ceremonijal 'ispunjavanja uslova', 'naporni pregovori s vidnim napretkom u zatvorenim poglavljima kojih je sve više i više'...

“Ako vlada Hrvatske uloži više napora da riješi neka od najosetljivijih pitanja u vezi sa procesom priključenja, među koje spada i borba protiv korupcije i

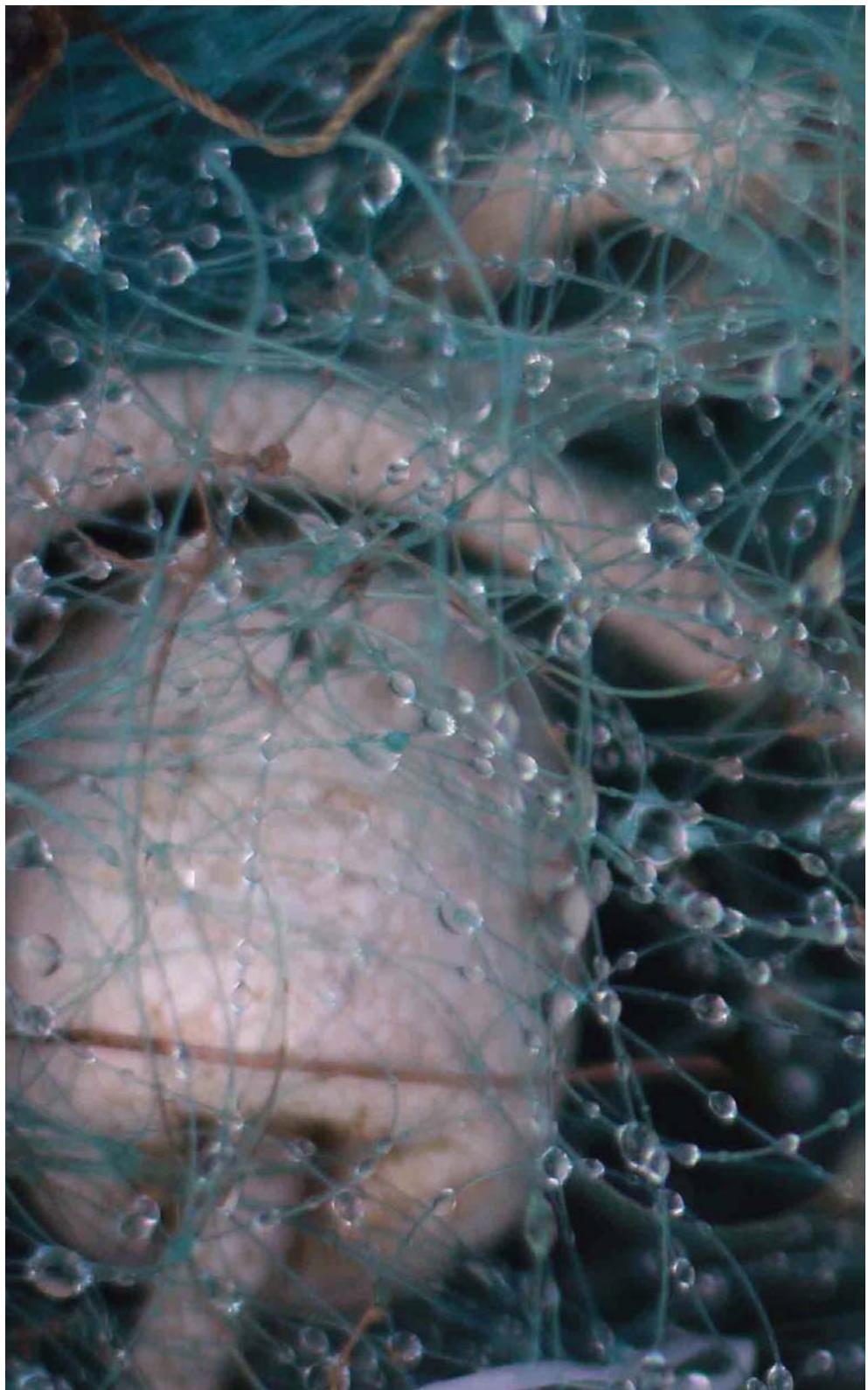
*organizovanog kriminala" (podvukla N.M.), postoji mogućnost da Hrvatska završi pregovore sa EU, izjavio je za B92 Hannes Swoboda, član Evropskog parlamenta, 22.01.2009. godine. Ovakvih i sličnih izjava bilo je mnogo, ali zajednička njihova karakteristika jeste jezik *silnih uslovljavanja*. U navedenom slučaju bez sumnje se radi o racionalnim zahtjevima, ali ponekad su oni bili daleko od racionalnog. Takva uslovljavanja danas važe za BiH i Srbiju.*

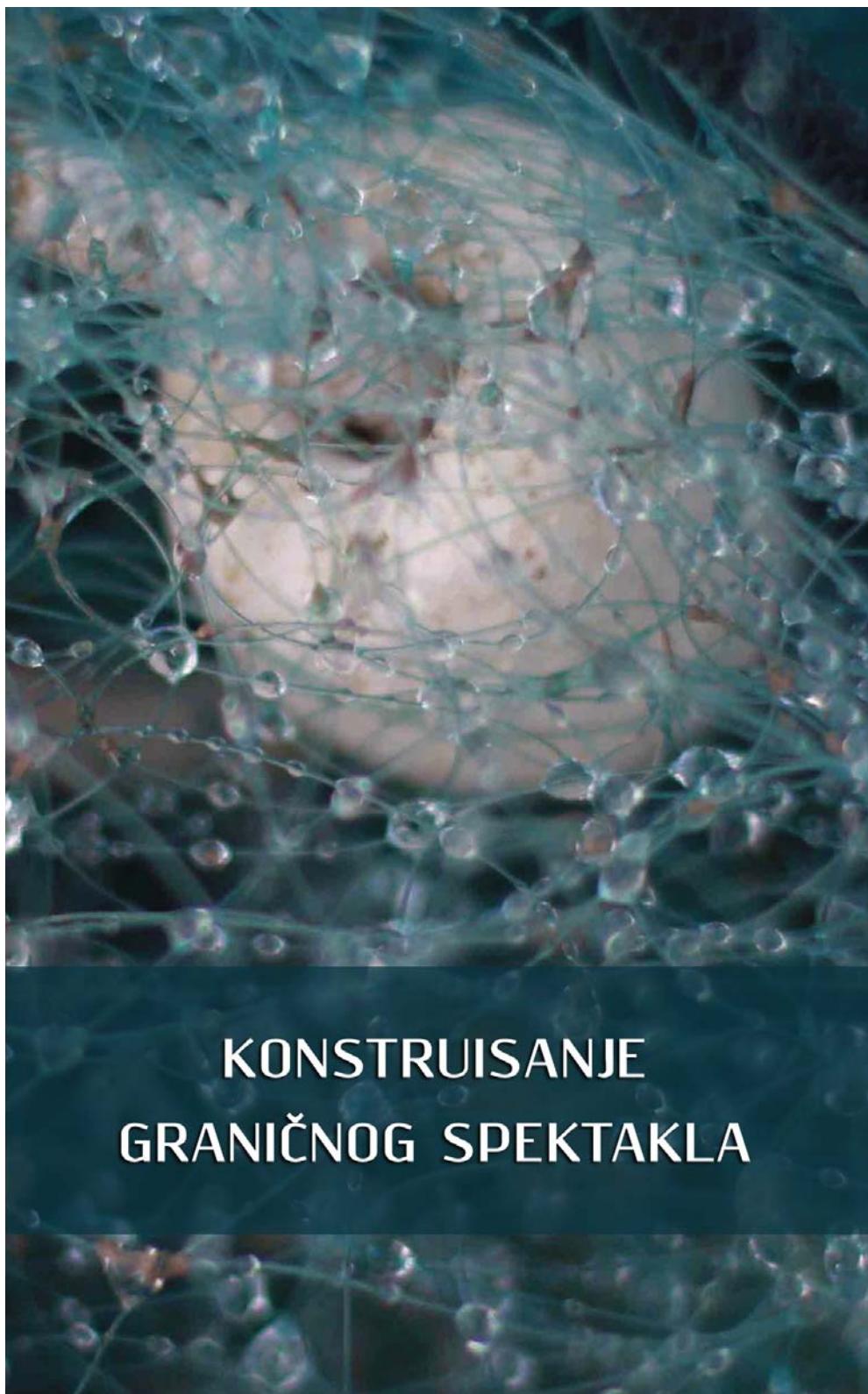
O ujedinjenoj Evropi još se ne može govoriti, ne samo zato što još ima država koje dijeli zidovi od Evropske unije, poput država Zapadnog Balkana, nego i zato, ili prije svega zato što i sama EU nije ujedinjena nego je još na putu ujedinjenja; možda baš zato i treba spektakularizujuću naraciju kojom proizvodi jedinstvo i predstavu odlučnosti.

Kako se Evropska unija na ovim prostorima nametala kao najveći autoritet, tako su domaće politike, željne dokazivanja i moći, tehnička pitanja pretvorene u politička i obratno.

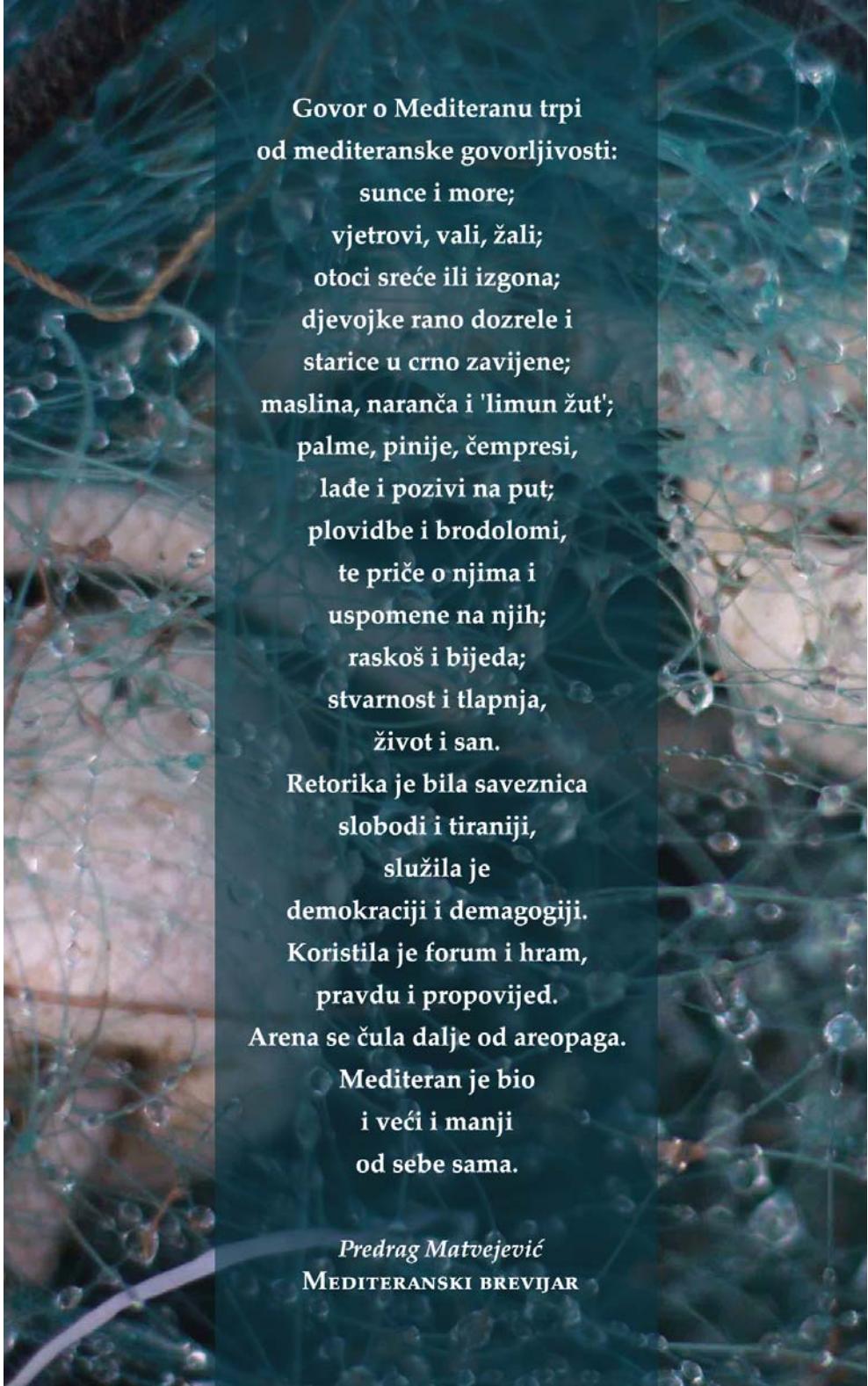
Pravni diskurs bio je, zapravo, mehanizam uz čiju pomoć se problem morske granice pretvorio u političko-medijski spektakl. Ovu tezu pokušat ću dokazati ispitujući vrijednosna obilježja konflikta, a uz pomoć metode analize pravnog diskursa. Također želim istaći da mi se brojna literatura o ovom problemu učinila ideologizovanom, tako da je bilo istraživački zahtjevno problematizovati ovaj diskurs, koji je bio izuzetno prisutan u medijima, a laike je

često zbunjivao jer je ostavljao prostora za mnoge nedoumice. Sve što mogu reći u svoju korist jeste opaska jednog moga kolege iz Bosne i Hercegovine, koji me upozorio na oprez jer su se, po njegovom mišljenju, na Piranu nasukali mnogi intelektualci i stručnjaci, pa se iskreno nadam da kao istraživač neću upasti u mrežu onih koji svakodnevno tragaju za argumentacijom koja će potvrditi njihovo mišljenje.

KONSTRUISANJE GRANIČNOG SPEKTAKLA

**Govor o Mediteranu trpi
od mediteranske govorljivosti:**
sunce i more;
vjetrovi, vali, žali;
otoci sreće ili izgona;
djevojke rano dozrele i
starice u crno zavijene;
maslina, naranča i 'limun žut';
palme, pinije, čempresi,
lađe i pozivi na put;
plovidbe i brodolomi,
te priče o njima i
uspomene na njih;
raskoš i bijeda;
stvarnost i tlapnja,
život i san.
**Retorika je bila saveznica
slobodi i tiraniji,**
služila je
demokraciji i demagogiji.
Koristila je forum i hram,
pravdu i propovijed.
Arena se čula dalje od areopaga.
Mediteran je bio
i veći i manji
od sebe sama.

Predrag Matvejević
MEDITERANSKI BREVIJAR

Bacanje mreže u susjedov ribnjak

Prije nego što pokušam problematizovati zahtjeve svake od država glede razgraničenja, mislim da je korisno, radi boljeg razumijevanja, reći nešto o samom prostoru u kojem se razgraničenje treba provesti.

Radi se o prostoru sjevernog Jadrana koji se naziva Tršćanski zaljev. Njegove obale okružuju tri države: Hrvatska, Slovenija i Italija. Sam Tršćanski zaljev podijeljen je na dva približno jednaka dijela: italijanski dio i dio koji je pripadao bivšoj Jugoslaviji. Dakle, prostor razgraničenja omeđen je s jedne strane hrvatskom i slovenačkom obalom, a s druge strane s naslijedenom talijanskim granicom.

Unutar Tršćanskog zaljeva nalazi se Piranski zaljev, u čijoj unutrašnjosti završava koprena granica između Slovenije i Hrvatske. Što se tiče ostalih karakteristika eventualno relevantnih za razgraničenje, korisno je napomenuti da su oba zaljeva relativno male dubine. Naime, prosječna dubina u Tršćanskom zaljevu iznosi između 20 i 30 m, dok je dubina u većem dijelu Piranskog zaljeva manja od 15 m. Nadalje, oba zaljeva su relativno male površine

(površina Piranskog zaljeva je 17.8 km²). Ulag u Tršćanski zaljev širok je oko 24 morske milje, dok je ulaz u Piranski zaljev svega 5 kilometara. Oba zaljeva su zbog svoje male površine i dubine izrazito ekološki osjetljivi.

Ove podatke navodim tek kao ilustraciju kako jedan relativno mali geografski prostor može izazvati međudržavni konflikt velikog intenziteta. S druge strane, taj konflikt je istovremeno angažovao i akademske zajednice u obje države, koje su sada mnogo bogatije za stručne tekstove o pravu mora.

O historiji razgraničenja teritorijalnog mora, o pozitivnim pravilima relevantnim za razgraničenje teritorijalnog mora (uključujući prije svega analize Konvencije o pravu mora, posebno čl. 2. i 15.), te o analizi 'prakse država' i analizi presuda napisano je mnogo relevantne literature. Međutim, nemam namjeru da tumačim pravni aspekt problema, osim da ga spomenem u mjeri u kojoj su mi pravna saznanja potrebna da postavim problem. Ono što sam naučila jeste – kada se pravilima međunarodnog prava želi riješiti ili urediti odnos između država – da je jedno od prvih pitanja koje se nameće pitanje mjerodavnog prava.

Slovenija i Hrvatska u ovom sporu su se najviše sporile oko ovog pitanja, i možemo reći da je on zapravo suštinski uzrok ovog problema, odnosno konstrukcije ovog problema. Naime, razgraničenje teritorijalnog mora regulisano je kako ugovornim tako i općim običajnim pravom.

UGOVORNA PRAVILA sadržana su u dvije konvencije: Konvenciji o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu iz 1958. godine i Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine.

OBIČAJNA PRAVILA su nepisana, a glede razgraničenja teritorijalnog mora uglavnom se poklapaju s ugovornim rješenjima, odnosno s praksom država. Ta su pravila relevantna za ustanovljavanje pojedinih kriterija, nedefinisanih konvencionalnim pravilima, ali i tokom rješavanja sporova arbitražom ili nekim drugim sredstvom za mirno rješavanje sporova. Takvih ugovora je mnogo i oni su također značajni i za donošenje sudskih odluka.

Očigledno je da se Slovenija i Hrvatska nisu mogle složiti oko mjerodavnih pravila. Po nekog logici, bez obzira koje mjerodavno pravo se koristi, rezultat bi trebalo da bude isti ako vjerujemo u koncept pravednosti, koji bi između ostalog trebalo da se temelji i na međusobnom povjerenju.

To već ukazuje na činjenicu da obje države, nakon sticanja nezavisnosti, nisu imale dovoljno povjerenja jedna u drugu, ali ni u isti institucionalni okvir koji može akomodirati njihov konflikt, a to je bez sumnje i međunarodni pravni okvir, koji poznaće i instituciju sporazumijevanja. Upravo zbog tog nepovjerenja obje države ignorisat će tzv. sporazumno slobodu, čija je najveća vrijednost iznalaženje kompromisnih rješenja kojima su obje strane zadovoljne.

S obzirom da mene primarno interesuje kako se je jedno pravno-tehničko pitanje pretvorilo u nacionalistički spektakl, koji evo traje skoro dvadeset godina, pravna pojašnjenja će davati u fusnoti kako bi tekst bio što koncizniji. Interesuje me da li je politizacija ovog problema problem pretvorilo u konflikt, a konflikt u spektakl.

Kako je pravni jezik teško razumljiv za laike, a posebno za širu javnost, pitanje granice na Piranu izazivalo je ‘svojevrsnu dvosmislenost’, pa tako i mogućnost manipulacije i spektakularizacije konflikta. Mnogobrojni pojmovi iz prava mora korišteni su u javnom diskursu. Primjera radi, spominjane su dvije Konvencije:

- Konvencija o pravu mora (1982.)⁸, koju je ratificovala bivša SFRJ (još 1986. godine), a strankom su postale obje države putem sukcesije u 1995. godini; te
- Konvencija o teritorijalnom moru i vanjskom pogasu iz 1958.⁹

Pošto historija razgraničenja ima svoju dugačku historiju, često smo se susretali s pojmovima kao što su *thalweg* (srednja crta glavnog plovnog kanala) – inače riječ njemačkog porijekla, a u engleskom se prevodi sa *main channel* ili *middle of the channel*; zatim *ekvidistanca* (jednaka udaljenost, odnosno jednakodstojanje i razmak obala dviju država), potom *condominium* (jedan od način rješavanja sporu), *crta sredine* (svojevrsno sjecište – do kojeg se može doći različitim geometrijskim metodama

– metodom produžetka kopnene granice, metodom okomite crte) itd.¹⁰ Međutim, teorija razlikuje tri tipa crte sredine: *striktну*, *simplificiranu* (pojednostavljenu) i *modificiranu*, koja poznaje tzv. posebne okolnosti. Šta su posebne okolnosti? U nekim slučajevima razgraničenja može se dogoditi da ‘prisustvo priobalnih otoka’, ili ‘opća konfiguracija obale’, ili ‘prisvajanje morskih prostora na temelju historijskog naslova’, dovedu do potrebe usvajanje granične crte koja se razlikuje od crte sredine. ‘Posebne okolnosti’ više tretira Konvencija o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu (čl. 12.), za razliku od čl. 15. Konvencije o pravu mora koji to pitanje drži otvorenim.¹¹

Prema nekim teoretičarima (Cafisch), riječ je o dvije različite situacije. Ako postoje ‘posebne okolnosti’, onda nema mjesta za ekvidistancu.¹²

‘Praksa država’ također može biti relevantna za ustanovljavanje pojedinih kriterija koji nisu definišani konvencijskim pravilima, ali isto tako i tokom rješavanja sporova u vezi s ovim pitanjem. A sporovi se mogu riješiti arbitražom ili nekim drugim sredstvom za mirno rješavanje sporova.

‘Praksa država’ otvara priču o razgraničenju između ‘sučeljenih’ i ‘bočnih država’. U sučeljenim je dominirala ‘crta sredine’, ali i *thalweg*. Prema nekim teoretičarima (Rhee), takvih ugovora ima ukupno 18 (a 13 u kojima je primjenjivana crta sredine), i 5 u kojima je primjenjivan *thalweg*, dok je

među državama koje međusobno graniče sklopljeno svega tri ugovora i svaki je primjenjivao drugu metodu.¹³

Međutim, nakon Haške kodifikacijske konferencije sklopljen je veliki broj 'delimitacijskih ugovora'. Tvrdi se da je 45 takvih ugovora koji se na ovaj ili onaj način odnose na granicu teritorijalnog mora. Delimitacijski su jer su ugovorima države proglašavale teritorijalno more šire od 12 milja. Čl. 3. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravu mora glasi: "Svaka država ima pravo ustanoviti širinu svoga teritorijalnog mora do granice koja ne prelazi 12 morskih milja, mjerenih od polaznih crta koje su određene u skladu s Konvencijom"¹⁴. Međutim, u tim ugovorima su se koristile različite metode razgraničavanja, o kojima bi bilo suvišno ovdje govoriti. Sve što želim ovim uvidom kazati jeste da i praksa država ima pravno i praktično značenje isto kao što imaju i presude.

Pitanje arbitraže! U slučaju da se ne iskoristi prilika koju daje međunarodno javno pravo o mirenju između stranaka koje su u sporu, moguće je postići međunarodni sporazum o arbitraži. Kako postoje dva suda (Međunarodni sud za pravo mora u Hamburgu i Međunarodni sud UN), stranke u sporu moraju utvrditi nadležnost arbitraže, sadržaj arbitraže, rok u kojem se odluka donosi, broj članova arbitraže (uglavnom se bira neparan broj, radi lakše odluke). Države daje jednak broj članova, a neparnog člana određuje predsjednik Međunarodnog suda u Haagu. Obje države mogu iznijeti spor

pred Stalnim arbitražnim sudom u Haagu, koji djeluje prema dvjema konvencijama. Drugo tijelo pred kojim se može naći ovaj spor jeste Sud za mirenje i arbitražu u okviru OEŠ-a sa sjedištem u Ženevi.

Za razliku od arbitraža, postoje još i Međunarodni sud u Haagu, i Međunarodni sud za pravo mora u Hamburgu.¹⁵

Politički i medijski diskurs, koristeći ovakvu pravnu terminologiju, unio je veliku konfuziju oko problema. Često se govorilo o arbitraži pred sudom umjesto o međunarodnom sporazumu o arbitraži; dalje, govorilo se o Međunarodnom судu pravde u Haagu, a mislilo se jednostavno na Međunarodni sud UN u Haagu, te se tako ovaj brkao sa kaznenim sudovima. U jednom zvaničnom hrvatskom dokumentu stoji ‘akvidistanca’ umjesto ekvidistanca. Takvih primjera ima mnogo. Međutim, ono što je vidljivo jeste činjenica da je spektar tijela bio nepoznanica za političare i medije, ali to ih nije sprečavalo da interpretiraju pravo onako kako je njima odgovaralo.

POLITIČKA I MEDIJSKA INTERPRETACIJA PRAVA stvorila je uslove u kojima se konflikt morao multiplicirati. Naime, pojavila su se tri ključna sukoba u vezi s ovim problemom:

- sukob oko suverenosti nad cijelim zaljevom,
- sukob oko uspostavljanja teritorijalnog koridora, te
- sukob oko pravne argumentacije.

Prema međunarodnom pravu mora, svaka obalna država ima suverenost nad morskim prostorom ispred svoje obale. Konvencija o pravu mora u čl. 2 kaže:

- (1) *Suverenost obalne države proteže se – izvan njezinoga kopnenog područja i njezinih unutrašnjih voda i, ako se radi o arhipelaškoj državi, njezinih arhipelaških voda – na susjedni pojas mora, koji se naziva teritorijalnim morem.*
- (2) *Ta se suverenost proteže na zračni prostor iznad teritorijalnog mora i na njegovo dno i podzemlje.*
- (3) *Suverenost nad teritorijalnim morem ostvaruje se prema odredbama ove Konvencije i prema drugim pravilima međunarodnog prava.¹⁶*

To znači da svaka obalna država ima pravo na teritorijalno more ispred svoje obale. Međutim, prema K. Turkalju, suverenost obalne države se u jednom pogledu ipak razlikuje od suverenosti na kopnu. Naime, ona je ograničena pravom drugih država na neškodljivi prolazak brodova. "Pravo prolaska stranih brodova kroz teritorijalno more obalne države nužan je ustupak suverenosti obalne države međunarodnom prometu. Neškodljiv prolazak treba razlikovati od slobode plovidbe koja postoji na otvorenom moru ili u isključivom gospodarskom pojasu, a i od tranzitnog prolaska kroz tjesnace i arhipelaške vode" (Turkalj, 2002: 3). Prolazak mora biti neškodljiv, a on je neškodljiv "sve dok ne dira u mir, red ili sigurnost države" (čl. 19. Konvencije o pravu mora). Važno je napomenuti da Konvencija o pravu mora obalnoj državi nameće obavezu

neometanja neškodljivog prolaska kroz njeno teritorijalno more (čl. 24. Konvencije o pravu mora). Prava obalnih država u teritorijalnom moru nisu samostalna prava, ona ne mogu postojati nezavisno od kopna, već su ona pertinencije kopna, smatra Turkalj pozivajući se na P. Weila, koji tvrdi da se prava država, od kada postoji teritorijalno more, temelje na dva osnovna načela: kopno dominira morem, te njime dominira posredstvom obale.

Zato autor tvrdi da "je teritorijalno more pripadnost državnog područja i u tom smislu ono se ne može samostalno steći ni posebno ustupiti drugoj državi" (Turkalj, 2002: 4). Obalna država se ne može uzdržati od vršenja vlasti na tom prostoru, jer osim prava ona tu ima i dužnosti.

Obični ljudi misle da je suverenitet nad Piranskim zaljevom imala Slovenija; drugi, pak, smatraju da ga je Slovenija dijelila i sa Hrvatskom – no, to je priča koja nas može odvesti u drugom pravcu. Najveća ironija u ovom svojatanju suvereniteta nad Piranskim zaljevom leži u činjenici da su 1945. godine ovo područje uglavnom naseljavali Italijani. I Slovenci i Hrvati uglavnom su bili smješteni u okolnim malim mjestima, a veliku većinu u urbanim dijelovima su činili Italijani. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata većina Italijana morala je napustiti ovo područje.

Pozivanje na suverenitet izazvalo je veliku političku napetost, koja se manifestovala tako da su neki pojedinci otkazivali svoja službena putovanja jer je došlo do vidne netrpeljivosti između dviju zemalja.¹⁷

Ko uistinu ima suverenost nad zaljevom? Slovenija ili Hrvatska? Kako da se utvrdi ta suverenost? Potezi vlada obiju država mogu potvrditi tezu o nepostojanju kontinuiteta u vezi s morskim razgraničenjem.

Znači, granice na moru nisu bile jasno povučene u bivšoj SFRJ, što pokazuje da odsustvo historijskog kontinuiteta po nekim pitanjima može biti uvijek 'prazno mjesto', koje su političke elite iskoristile kao manevarski prostor za predstavu o nacionalnom jedinstvu koje, ako ga nema, treba konstruisati kako bi nacionalne politike produžile svoj vijek trajanja. Zato se suverenitet uvijek mora potvrđivati, između ostalog i s ciljem legitimizacije same politike. U ovom slučaju to je uradila Slovenija 7. aprila 1993. godine, kada je potpisala Memorandum o Piranskom zaljevu, koji je usvojio slovenački parlament, i tada zatražila suverenost nad cijelim Piranskim zaljevom, proširivši svoj stav zahtjevom kojim traži teritorijalni izlaz do otvorenog mora.

U Memorandumu između ostalog stoji:

....Republika Slovenija se zauzima za očuvanje cjelovitosti Piranskog zaljeva pod njenim suverenitetom i jurisdikcijom i za izlaz na otvoreno more na temelju dopuštenih kriterija međunarodnog prava te uvažavanja specifične situacije Republike Slovenije. Republika Slovenija polazi sa stajališta da je Piranski zaljev primjer sui generis, koji diktira isključivo uvažavanje s povjesnog naslova i drugih posebnih okolnosti i odlučno odbacuje uporabu kriterija crte sredine, koja bi značila u primjeru Piranskog zaljeva za Republiku

KONSTRUISANJE GRANIČNOG SPEKTAKLA

Sloveniju nepravedno i beživotno rješenje, te bi bila potpuno u suprotnosti s povijesnim i stvarnim stanjem u Piranskom zaljevu. Treba uzeti u obzir činjenicu da je Republika Slovenija izvršavala jurisdikciju i vlast u Piranskom zaljevu u bivšoj SFRJ i da je takvo stanje bilo i zatečeno pri proglašenju neovisnosti obiju država dana 25. lipnja 1991. Glede takvog stanja sigurno je najprimjerena uporaba načela uti posseditis koje pravno potvrđuje stvarno izvršavanje vlasti Republike Slovenije kao bivše Republike u sastavu bivše SFRJ nad cjelovitim Piranskim zaljevom. Takvo rješenje također odgovara načelu teritorijalnog statusa quo, koje je jedno od temeljnih međunarodno-pravnih načela, na koje se oslanja sadašnje europsko teritorijalno uređenje i čiju uporabu je utvrdila i Arbitražna komisija u okviru Konferencije o bivšoj Jugoslaviji. Kod toga Republika Slovenija upozorava da je svoju državnu suverenost na dotičnom području uspostavila u skladu s pravilima međunarodnog prava... Piranski zaljev je kao nedjeljiva cjelina već povijesno pripadao Piranskoj općini i isključivo u svestranoj upotrebi tamo živućeg stanovništva koje je bilo u stoljetnoj povijesti naseljeno isključivo s piranske strane, odnosno područja Solana, koje su bile neodvojivi dio piranske općine.

Glede navedenih razloga Vlada Republike Slovenije predlaže Vladi Republike Hrvatske, da države na temelju ustanovljenih činjenica ekspertnih grupa nastave pregovore, pri čemu Republika Slovenija predlaže da se obje strane dogovore da Republika Slovenija s obzirom na povijesne činjenice i kriterije

posebnih okolnosti sačuva suverenitet i jurisdikciju nad Piranskim zaljevom kao cjelinom. Istovremeno neka eksperti nastave s pregovorima glede modaliteta provođenja režima u Piranskem zaljevu i pograničnim morskim područjima, koji će se temeljiti na dobrosusjedskim odnosima, odgovarati najmodernejšim europskim standardima i pripomoći dalnjem razvijanju prijateljske suradnje među državama. Glede granica na moru s Republikom Hrvatskom izvan Piranskog zaljeva Republika Slovenija isto tako zastupa stajalište da je s obzirom na specifičnost situacije potrebno uvažavati načelo pravednosti i s tim tzv. posebne okolnosti, koje donosi 12. članak Konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom morskom pojasu iz godine 1958. Republika Slovenija nesumnjivo ispunjava uvjete za korištenje toga instituta, pa spada u skupinu tzv. geografsko-zakinutih država koje zbog gospodarskog položaja ne mogu proglašiti svoje ekskluzivne ekonomske zone. Radi se o životnom pitanju stjecanja dovoljnih količina prirodnih izvora za preživljavanje slovenskog naroda. Republika Slovenija zato smatra da je potrebno, u skladu s načelom pravednosti i uzimajući u obzir institut posebnih okolnosti, povući granicu s Republikom Hrvatskom tako da bi se teritorijalno more Republike Slovenije bar na uskom odsjeku doticalo s otvorenim morem Jadrana (prema Turkalj, 2002: 21-22).

Hrvatska je odlučno odbila ovakve zahtjev pozivajući se na ‘konvencijska rješenja’, tj. na ugovorna pravila jer je, prema njoj, zaljev multinacionalan, tj. okružen je s dvije obalne države, tako da morski

zaljev ne može pripasti samo jednoj državi, odnosno ne može se uskratiti drugoj pravo na more ispred njene obale. Svoje stavove ona je iznijela u *Deklaraciji o stanju međudržavnih odnosa RH i RS* 2. aprila 1999. godine, koju je usvojio Zastupnički dom Hrvatskog državnog Sabora. U njoj se između ostalog kaže:

Polazeći od stanja na dan 25. lipnja 1991. godine i činjenice da su i Republika Hrvatska i Republika Slovenija stranke ugovornice Međunarodne konvencije UN o pravu mora iz 1982. godine, prilikom utvrđivanja granične crte na moru između teritorijalnih mora dviju država, hrvatski predstavnici (Vlada, Državna komisija za granice) dužni su zastupati stajališta u skladu s odredbama članka 2. spomenute Konvencije, dakle zauzimati se da granična crta na moru u Piranskom zaljevu bude utvrđena po kriteriju akvidistance (jednake udaljenosti od obale), sredinom zaljeva, a dok se ta crta na moru ne utvrdi obalne države su se dužne uzdržavati bilo kakvih oblika vršenja vlasti preko središnje crte na moru u zaljevu. Ukoliko se stavovi u pogledu granične crte na moru ne mogu uskladiti u roku 12 mjeseci Vlada Republike Hrvatske je ovlaštena zatražiti savjetodavno mišljenje od Međunarodnog suda za pravo u Hamburgu ili druge odgovarajuće institucije (prema Turkalj, 2002: 25).

S obzirom da je spomenuta Deklaracija vrlo izričita kad kaže da su "hrvatski predstavnici (Vlada, Državna komisija za granice) dužni zastupati stajališta u skladu sa...", možemo reći da su dokumenti

obje vlade postavljeni tako da se spore oko suvereniteta, ali pravnim jezikom, jer se očigledno suverenost nad zaljevom može utvrditi i na osnovu konvencijskih i nekonvencijskih rješenja, odnosno na osnovu ugovornih pravila i običajnog prava, koje se temelji na praksi država.

Problem je produbljen tako što se pojavio još jedan: problem oko utvrđivanja činjeničnog stanja iz 1991. godine. Slovenci tvrde da su u bivšoj SRFJ imali jurisdikciju nad Piranskim zaljevom, dok Hrvati također tvrde da su imali ovlasti u Piranskom zaljevu, te da se sredina zaljeva smatrala njihovom granicom odgovornosti. Pozivajući se na međunarodnu praksu, odnosno na običajno pravo, Slovenija traži koridor, tj. izlaz na otvoreno more. Često se navodio primjer ‘presedana’ o razgraničenju na moru između Monaka i Francuske (monegaški u Sredozemlju). Hrvatska strana je sporila ovaj zahtjev smatrajući da Slovenija i Hrvatska nemaju posebne institucionalne veze, kao u slučaju monegaškog koridora Monako i Francuska.

Također, ovdje se otvorio novi konflikt, a to je ‘proširenje teritorijalnog mora’. Naime, Hrvatska je optužila Sloveniju da želi da se proširi za 2 morske milje. Pozivajući se na Konvenciju o pravu mora (čl. 3.), koja kaže da se zabranjuje da širina teritorijalnog mora prelazi 12 milja od polaznih crta, Hrvatska je često navodila da od najisturenije tačke na slovenačkom kopnu pa do otvorenog mora ima više od 12 morskih milja.

Upravo ova ‘neodređenost’ omogućila je objema državama da politički diskurs oboje ‘dvosmislenim tvrdnjama’ i tako konstruišu razloge za konflikt, koji će nakon izvjesnog vremena postati svojevrstan spektakl. Dvosmislene tvrdnje kretale su se na relaciji između prava odnosno pravde, i kao takve nisu ostavljale dovoljno prostora za donošenje nekog rješenja koji će urediti odnose između dvije zemlje.

Kako postoje brojni mehanizmi mirnog rješavanja konflikata među državama (pregovori, konsultacije, posredovanje, mirenje, arbitraža, sudsko rješavanje, rješavanje u okvirima međunarodnih organizacija), uočavamo i ovdje kontroverzna stajališta.

Tako je Hrvatska insistirala da se ovaj problem riješi pred Međunarodnim sudom u Haagu, uz obećanje da će prihvatići presudu zasnovanu na važećem međunarodnom pravu, što je Slovenija odbijala.¹⁸

Slovenija je zahtjevala posredovanje, dakle postupak u kojem treća strana ima pravo podnošenja prijedloga i formula za konkretno rješenje spora, ali ne na temelju prava već *ex aequo et bono*, po načelu pravednosti. Istina, načelo pravednosti nije niti može biti u suprotnosti s međunarodnim pravom. Međutim, stručnjaci tvrde da se ono primjenjuje u slučajevima koji nisu uopće pokriveni međunarodnim ugovorima ili multilateralnim sporazumima.

Ovakvih pokušaja rješavanja problema bilo je nekoliko na relaciji Slovenija – Hrvatska; međutim,

njihova valjanost je upitna jer neke nisu usvojili ni slovenački ni hrvatski parlament. Nakon što je 2008. godine Hrvatska uvela ZERP i za članice EU (odлуka je zamrznuta nakon pritisaka iz Bruxellesa), Slovenija će iste godine blokirati 11 poglavlja u pregovorima Hrvatske s EU. Naredne godine specijalni izaslanik EU Oli Rehn uključit će se u rješavanje ovog problema. Već u januaru 2009. godine on će dati prve prijedloge, koje će Hrvatska prihvati, dok će Slovenija zatražiti amandmane. Drugi Rehnov prijedlog će, pak, Hrvatska odbiti.

U konfliktnom spektru mnogi politički subjekti: predstavnici vlada, ministarstva vanjskih poslova, političke stranke, članovi ekspertnih komisija za pitanja državne granice, kao i predstavnici EU, uključit će se u ovom periodu u rješavanje spora, namećući se kao svojevrsni subjekti u konfliktu (glumci u teatru), puni želje da ostave dojam kako su kompetentni da rješavaju konflikt (da zadive teatarsku publiku). Strasti su bile toliko uzavrele da se danas, s ove distance, može reći da su mnogi potezi vlada zapravo bili samo sredstvo dramatizacije konflikta, a ne mehanizam akomodiranja istog.

Ovaj politički spektakl uspješno je propraćen u medijima, koji su bez sumnje vodili brigu da što spektakularnije prikažu događaje koji su se vezivali za ovaj slučaj.

Institucionalni okvir, procedure i protokoli uglavnom su bili 'dosadni' za medije, pa je bilo važno ono što je rečeno na kafe pauzi, ili ono što nije

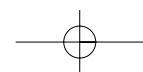
rečeno, što je 'prešućeno', kao etnički sastav komisije, mjesto sastanka, crno-bijele izjave, izvan protokola i procedura pregovora, koje su se razumjevale kao međunarodni sukob, 'rat' (izjava Ante Đapića (HSP) od prije par godina, kada je rekao kako bi, da se njega pita, u Piranski zaljev poslao razarač Hrvatske ratne mornarice!!!).

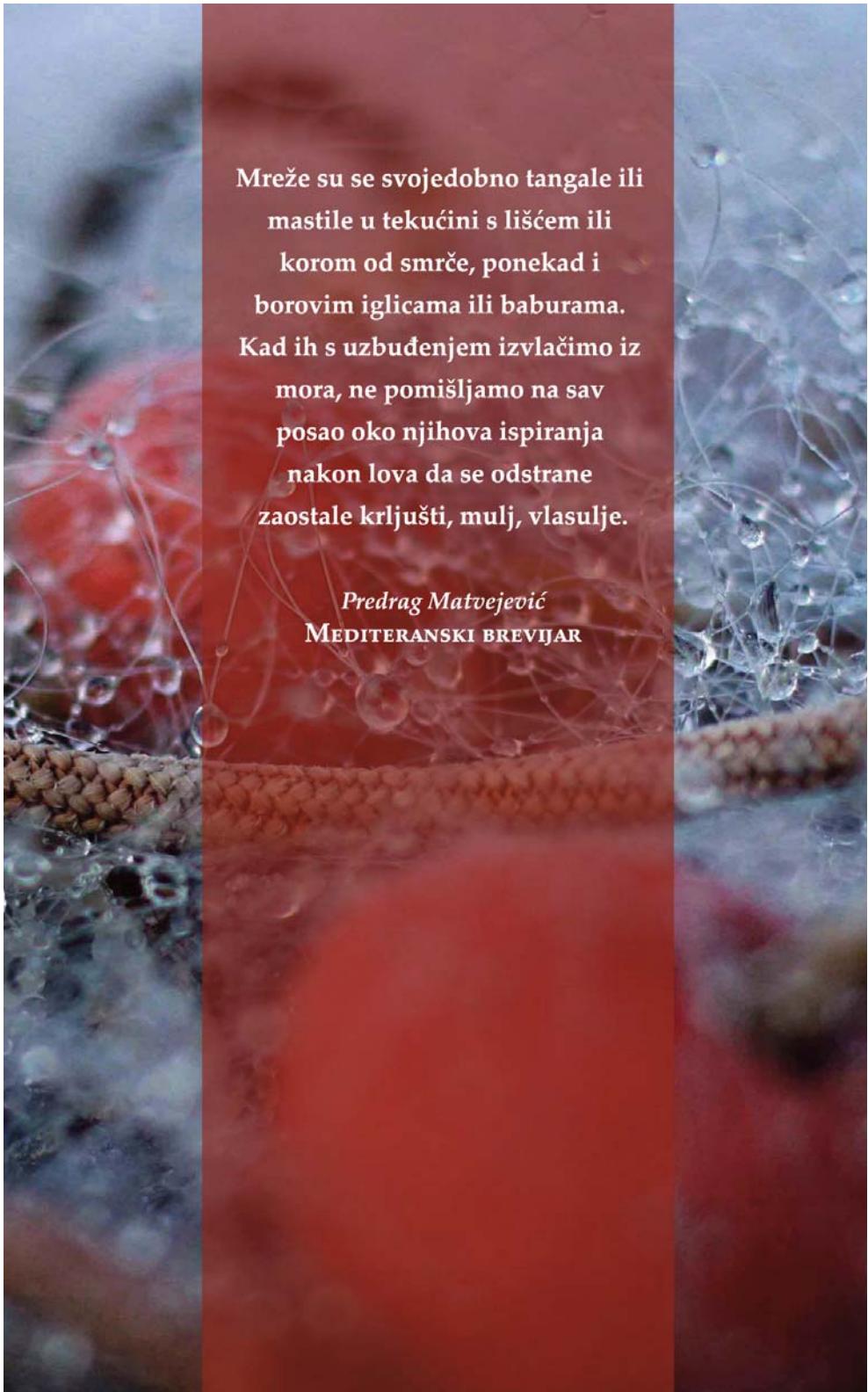
Vizualizaciji spektakla pomagale su, uslovno rečeno, laganije forme izražavanja, kao što su i neki drugi zahtjevi koji su se indirektno vezivali za suštinski problem, a to su zahtjevi koji se tiču prava ribarenja. Onog časa kada je mreža bačena u susjedov ribnjak, došlo je do medijske vizualizacije ovog spektakla, što će pokušati pokazati u sljedećem poglavljju.

MEDIJSKA VIZUALIZACIJA SPEKTAKLA

Mreže su se svojedobno tangale ili
mastile u tekućini s lišćem ili
korom od smrče, ponekad i
borovim iglicama ili baburama.
Kad ih s uzbudnjem izvlačimo iz
mora, ne pomisljamo na sav
posao oko njihova ispiranja
nakon lova da se odstrane
zaostale krljušti, mulj, vlasulje.

Predrag Matvejević
MEDITERANSKI BREVIJAR

Lovio jedan čovjek ribu, pa ulovio susjeda

Kao i medijima, spektaklu treba događaj, po mogućnosti incidentni, da privuče pažnju publike. Mediji su vrebali svoju priliku kako bi pokazali svoju moć na tržištu, prije svega moć uvjeravanja, ali i neprikosnovenu vjernost političkom sistemu.

Kada je jedan ribar bacio mrežu u susjedov ribnjak, a pri tome ga je vidjela policija, to je bio prvorazredan događaj za medije obiju država.

Početak medijske konstrukcije sukoba oko Piranskog zaljeva za mene je, zapravo, bio mjesec novembar 1994. godine. Naime, krajem tog mjeseca dogodio se lokalni incident, kada je jedan slovenački ribar lovio ribu kod svojih susjeda u Hrvatskoj. Ovaj banalni primjer postao je povod za glavnu diplomatsku priču na relaciji Slovenija – Hrvatska. Mediji su incident, koji je očigledno bio prekretница u odnosima između dviju zemalja, pratili tako što su im *izvještaji bili dijametralni i suprotstavljeni*. Prema pisanju hrvatske štampe, pomorska policija iz Umaga primjetila je manje plovilo. Zaplovila je prema njemu i ustanovila da je to slovenački ribar koji 200 metara od obale protivzakonito lovi ribu.

Oni su mu dozvolili da izvuče mrežu. Namjeravali su ga odvesti u hrvatsko pristanište. Kada su ga okružili, slovenački ribar, uprkos upozorenju, nastavio je vožnju bježeći od policije. Policajci su na to ispalili signalnu raketu.

Prema pisanju slovenske štampe, piranski ribar je spustio mrežu između Kanegra i Crvene Punte. Kada su ga hrvatski policajci htjeli odvesti u Umag, jer je bio u hrvatskim vodama, on je krenuo u smjeru Portoroža, ali su hrvatski policajci ispalili signalnu raketu, koja je na plovilu slovenačkog ribara izazvala požar.

Već iz ovog primjera bilježimo spremnost i jednih i drugih medija na nametanje različitih činjenica o istom događaju. No i prije toga, prije te vizualizacije problema, mediji i Slovenije i Hrvatske počeli su da se utrkuju u prikupljanju pravnih argumenata ne bili dokazali pravo na Piranski zaljev – i tako se pod pritiskom medija otvorio još jedan problem, problem pravne argumentacije.

Večernji list 25.09.1994. godine objavljuje članak da Republika Hrvatska ima dokaze o suverenosti u Zaljevu, te da iste Republika Slovenija skriva od javnosti. Tako se u tekstu navode zaključci pulske Lučke kapetanije od 13.03.1973. godine, koji su izdati jednom italijanskom brodaru čiji se manji brod nasukao u savudrijskoj obali, kao i 'pravna pouka', da se isti može žaliti Sekretarijatu za pomorstvo u Zagrebu.

Delo je odmah nakon toga donijelo priču sa svjedokom tog događaja, Vladom Borštnajerom, koji je za ovaj list ustvrdio da tadašnja pulska kapetanija nije željela imati posla s tim, uz obrazloženje da je Zaljev pod slovenačkom jurisdikcijom.

Ovakvi medijski pokušaji pravnog argumentovanja otvorili su na početku priče i druga važna pitanja između dvije države. Najglasniji u artikulaciji tih problema bio je tadašnji hrvatski ministar vanjskih poslova Mate Granić, koji za Večer izjavljuje: „Još nisu riješena sporna pitanja u pogledu dugova Ljubljanske banke štedišama i zajedničke nuklearne elektrane Krško. Dokle god ta pitanja ne budu končno riješena, nije moguć potpun razvoj odnosa, jačanje povjerenja i istinski dobra susjedska saradnja“ (Večer, 23.09.1994.).

Već 1995. godine pitanja o ljubljanskim štedišama i elektrani Krško nekako će biti potisnuta u drugi plan, jer će priča o Piranski zaljevu postati najtiražnija i najspektakularnija.

Zagrebački *Vjesnik*, 'najistaknutije' nudi verziju rješavanja spora tako što je apeluje na hrvatsku javnost da uzme u obzir i psihološka djestva u rješavanju ovog problema. Naime, prema jednom članku koji je objavljen 24.09.1995. godine, tvrdi se da su „Slovenci klaustrofobični i iskompleksirani jer su potisnuti na 46 km obale i zatvoreni su u kavezu“. Zbog toga, navodi se u spornom članku, „oni žele doći pet kilometara ispred Savudrije“.

Dan poslije *Delo* je reagovalo na ovaj članak napominjući da je „Republika Hrvatska prisvojila 29 hektara u zadnjem dijelu toka rijeke Dragonje jer je Slovenija bila preblaga“ (*Delo*, 25.09.1995.). U članku se na kraju navodi da Hrvatska Sloveniji ne treba dati ništa jer njoj svakako sve to pripada.

Sukob je postao interesantan i medijima u susjedstvu. Mediji zemalja bivše Jugoslavije su s velikom pažnjom pratili ovu priču, a onda su određene navode iz tih medija navodili i reinterpretirali mediji iz Slovenije i Hrvatske, naravno u korist vlastitih interesa. *Delo* je u nekoliko navrata objavljivalo izvještaje crnogorske štampe o pitanju granice. Upozoravalo je na 'zlonamjerne' izvještaje nekih medija koji su se 'ismijavali braći iz SRFJ koji su se tek sada našli svađati'. Konkretno, u broju od 23.01.1996. godine više pažnje i prostora zauzeo je tekst crnogorskog *Monitora* u kojem je slovenački prijedlog o kontroli nad Piranskim zaljevom (koji je tada bio aktualan, op. N. M.) ocijenjen kao potpuno 'logičan, prihvatljiv i prefinjen', a da mu se Hrvatska suprotstavila iz posebnih razloga, prije svih zato što bi izgubila kontakt sa Italijom, a popuštanje u Piranskom zaljevu značilo bi da može izgubiti Prevlaku na granici sa Crnom Gorom i koridor do Neuma na granici sa Bosnom i Hercegovinom.

Pitanje vlasništva će biti itekako zanimljivo u spektakularizaciji ovog problema. Naime, 24.05.1996. godine *Delo* objavljuje testament švicarskog državljanina Antonio Cacci-o koji je inače umro 1893.

godine – u kojem se navodi da je isti „sva zemljišta na savudrijskom poluotoku prepisao Piranskoj općini“. Autor navodi da je naslijedno imanje neotuđivo pravo po međunarodnom pravu. Već sutra, drugi slovenački list zatražio je ekspertno mišljenje od tadašnjeg člana vladine grupe za granicu sa Republikom Hrvatskom. „Dokazano vlasništvo Piranske općine je vrlo značajno za razgraničenje među državama, posebno zbog toga što Hrvatska također dokazuje svoj suverenitet nad poluotokom Prevlaka, na rtu Oštros, upravo na osnovu tog ugovornog pravnog temelja“, ustvrdio je Mitja Deisinger za *Dnevnik* od 25.05.1995. godine.

Podsjećanja radi, Hrvatska tvrdi da je sporni dio kod Prevlake kupila Dubrovačka Republika, i poziva se na dokument star 700 godina.

Borba za teritorij očigledno se dopala i određenim poduzetnicima, poput hrvatskog turističkog preduzeća *Plava laguna*, koje je u međuvremenu štampalo katalog i na njemu nacrtalo slovenačko-hrvatsku granicu u Kopru. Bez sumnje da su ovi potezi provocirali i uznemiravali lokalno stanovništvo, jednako kao i slovenska vlada koja, po njima, nije poduzimala 'ništa protiv agresivne hrvatske politike'. Grupa građana koparske i primorske općine dala je inicijativu da se ustanovi poseban odbor članova koji će prikupljati dokumente o graničnom teritoriju i koji će iste proslijediti slovenačkim diplomatama.

Sve glasniji u javnosti je predsjednik Slovenske

nacionalne stranke SNS Zmago Jelinčič, čija je stranka u nekoliko navrata upućivala primjedbe Ministarstvu vanjskih poslova Slovenije, zatim Komisiji za granice i Delegaciji koja je dogovorena za granični spor. Hrvatska štampa je oštro kritikovala njegove stavove, često ga nazivajući 'kroato-fobom'. Bez obzira što je na mjestu opozicionara, ovaj nacionalista je svoje zahtjeve artikulisao na populistički način. Mediji su ga tretirali kao atrakciju. Javno je govorio kako Jadransko more nikada nije bilo hrvatsko već jugoslovensko, te se kao takvo mora dijeliti. Štaviše, učestvovao je u pripremama za Međunarodnu konferenciju o podjeli mora, koja je održana u Beogradu. Jelinčič se u svojim izjavama pozivao na Krfsku deklaraciju iz 1917. godine, odnosno na njen čl. 19. u kojem stoji da je more "vlasništvo tri konstitutivna naroda koji su se okupili da tvore novu zemlju", a ne samo hrvatsko. Jelinčič je također bio zagovarač referendumu u Istri. Po njegovom mišljenju, Istra treba u cijelosti pripasti Sloveniji, jer je navodno 1991. godine postjala takva težnja kod 80% stanovništva Istre.

Kako su se u javnosti već uveliko iznosili stavovi o različitim političko-pravnim rješenjima ovog spora, situacija se sve više usložnjavalila. Naposljetku su se svi našli u jednom bezizlazu, kada se zatražilo međunarodno posredovanje problema. Evropa je bez sumnje bila zainteresovana za ovaj slučaj. Na pitanje italijanskog poslanika u evropskom Parlamentu glede uređenja prilika u Piranskom zaljevu, hrvatski predstavnik Žarko Domljan izjavio je:

„Republika Hrvatska spremna je na svaki dijalog. Na dijalog o Prevlaci, Pločama, kao i na dijalog o Piranskom zaljevu. Spremni smo na svaki dogovor koji ne bi doveo u pitanje suverenost teritorija Republike Hrvatske“.¹⁹

Borba je mobilizirala ratne aktiviste iz prošlosti, čuvare granica uspostavljenih tokom oslobodilačke borbe u bivšoj Jugoslaviji. Na proširenoj sjednici u Divači, u mjesecu martu 1998. godine zasjedao je odbor OF (Osvobodilne fronte) za južnu Primorsku zajedno sa predstavnicima odbora Saveza udruženja boraca i učesnika u NOR-u, općina Sežana, Ilirska Bistrica, Koper, Izola i Piran. Odbor je usvojio izjavu u kojoj se između ostalog kaže da: „Republika Hrvatska s pritiscima i iznuđivanjem sistemično prisvaja dijelove slovenačkog nacionalnog teritorija i određeni broj slovenačkih sela“ (Večer, 03.03.1998.).

Slovenske novice će ovom događaju posvetiti posebnu pažnju tako što će se izvještaj naći na čitavoj stranici. One će se suošjećati s 'narodom' jer će otvoriti nova pitanja, posebno ona koja će problematizovati 'slabost zvanične slovenske politike'.

U međuvremenu su se desili različiti incidenti, poput tzv. 'školjkarskog', koji će otvoreno aktuelizovati pitanje kome pripada Piranski zaljev. Naime, u uzgajalištu školjki umaške zadruge 'Sargus' počinjena je izvjesna šteta, pa je Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske uputilo diplomatsku notu ambasadi Republike Slovenije u

Zagrebu, u kojoj je zatražilo da se Slovenija uključi u istragu uništenja splavi. Parlamentarni zastupnik i predsjednik Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelinčič pitao je svoju vladu kada će to uzbunjivo ukloniti. Umaška zadruga ‘Sargus’ u Piranskem zaljevu nalazi se u Sloveniji, ustvrdila je slovenska vlast odgovarajući na ovo pitanje.

Prema pisanju *Vjesnika*, slovenački zahtjevi su u suprotnostima s propisima međunarodnog prava jer „RH smanjuju teritorijalno more pred sopstvenom obalom“ (*Vjesnik*, 14.07.1998.). „Kada bi mi uvažavali slovenske zahtjeve, onda bi čovjek s jednom nogom stao na hrvatskom kopnu, a drugom u slovenačkom moru. To do sada nema ni jedna država na svijetu“ – ustvrdio je u jednom svom intervjuu hrvatski akademik Vladimir Ibler (*Vjesnik*, 14.07.1998.).

Već naredni dan Iblerova izjava je izazvala reakciju u Ljubljani. Nedelo će 19.07.1998. godine demantovati Iblera navodeći primjer iz Kine i Hong Konga, sa kontraargumentacijom koja je istovremeno jačala i hrvatski i slovenački nacionalni ponos. „Hrvatsko insistiranje na središnjoj liniji u Piranskem zaljevu južnoj susjadi ne donosi nikakvih velikih prednosti, nego je stvar načina s kojim Hrvatska želi izvući što više od Slovenije“ (Nedelo, 19.07.1998.).

Inače, mediji su puno prostora davali mišljenjima i stavovima ljudi koji su kao eksperti bili angažovani u rješavanju ovog spora. S hrvatske strane pažnju

je privukao akademika Davorin Rudolf, koji je napisao nekoliko knjiga o pravu mora, a 1993. godine predsjedavao je Državnom komisijom za granice. Na slovenačkoj strani stvar je predočio dr. Dimitrij Rupel.

Neki će reći da su obojica srušili sporazum Drnovšek – Račan, koji je potpisani u atmosferi obostrane prirodne nezainteresovanosti za taj marginalni, nikom potreban problem. Evo jednog mišljenja: „Rupel je bio zastupnik u Ljudskoj skupnosti (parlamentu) iz portoroške općine, u kojoj leži famozna pogranična rijeka Dragonja, odakle je njegova familija starinom, ali taj liberal, profesionalni političar, nije nikad djelovao iz nekih lokal-patriotskih ili zavičajnih pobuda, nego isključivo kao politički tehnolog, po stranačkoj narudžbi“.²⁰

S druge strane, „Rudolf je, navodno, poluslovenac – njegov je otac, čuo sam, oženio se u Omišu... kod njega je došlo do cijepanja ličnosti, kao kod Normana Batesa u Hitchcockovu filmu 'Psycho'“. Rudolf je, u svadi sam sa sobom, prenio cijepanje na teren međudržavnih odnosa Hrvatske i Slovenije. Zato je on, između ostalog „ekspert za razdvajanja, a ne za spajanje i globalno uklapanje“.²¹

Iako je ovaj tekst imao, čini mi se, namjeru da demystificira sukob i da pokaže da Sloveniji i Hrvatskoj takvi problemi ne trebaju, sam način pisanja govori o slabosti i nemoći novinarske kritike. Svoju moć mediji su pokazivali kroz lakshe forme novinarskog izražavanja. Redale su se vijesti o incidentima na

graničnom području, uključujući i vješanje nacionalnih zastava na spornim područjima.

Godina 1999. bila je godina jasnog nacionalističkog diskursa. Naime, nakon otvaranja dosijea o pregovorima između Slovenije i Hrvatske, u Sloveniji bilježimo vidno uzinemirenu javnost. Razne političke stranke, vladine i opozicijske, te njihove vođe, sve glasnije raspravljaju o morskoj granici. Tadašnji ministar vanjskih poslova Boris Frlec i tadašnji premijer Janez Drnovšek često su bili adresa za mnoga pitanja koja su žuljala slovensku javnost. „SFRJ bi ostala bez Pule i dobrog dijela Istre, da Republika Slovenija nije dala Italiji u zamjenu veliki dio Benečije“, pisalo je u jednom članku *Slovenskih novica* od 08.01.1999. Članak je opremljen i kartom, i u njemu se otvoreno sugerira slovenačkim pregovaračima da u pregovorima s Hrvatskom naglase koliko je Slovenija svoje zemlje morala prepustiti Italiji, te da je mnogo štošta zauzvrat dobila Jugoslavija, a najviše Hrvatska.

Nezadovoljstvo će pokazati i neka udruženja civilnog društva u Sloveniji. Na inicijativu Franceta Goljevščeka i Janeza Lenassija, u Sloveniji se formira Civilna Inicijativa za granicu u Istri. Njihovu zvaničnu uspostavu najavit će Nedelo 24.01.1999. godine, sa spektakularnim naslovom „Savudrija: Piranu ili Švicarskoj?“ Inače, okupljeni oko ovog udruženja zahtijevali su cjelovitost Piranskog zaljeva i teritorijalnu povezanost zaljeva s međunarodnim vodama. U peticijama koje su organizovali i

slali širom Slovenije (od političkih partija do osnovnih škola) pozivali su se na brojna historijska iskustva koja svjedoče o tome da Sloveniji pripada ne samo Piranski zaljev nego i sva Savudrija, teritorij od Umaga do rijeke Mirne.

Dok su Slovenci potpisivali peticije, u hrvatskom saboru je predstavnik HSP (Hrvatska stranka prava) Ante Đapić potaknuo raspravu tražeći od istog „čiste račune u odnosima s Slovenijom“. Po njegovom mišljenju, hrvatska strana potcenjuje jako ozbiljne poteškoće sa svojim susjedom. Između ostalih zahtjeva, Džapić je zatražio hitno povlačenje slovenske vojske s Trdinovega vrha (Sveta Gera), razgraničenje u Istri po starom koritu rijeke Dragonje, socijalnu sigurnost za otpuštene hrvatske radnike u slovenačkim preduzećima, hrvatski nadzor nad polovinom Piranskog zaljeva, potom slovenačku odštetu za isključivanje električne energije iz elektrane Krško za hrvatske potrošače, isplatu duga Ljubljanske banke hrvatskim štedišama i dr. Ovakve radikalne istupe HDZ je simpatizirao, mada ih je Hrvatski sabor odbio s konstatacijom „da je za sve poteškoće kriva slovenska vlada koja je izvršila teritorijalnu, privrednu i vojnu agresiju na RH“ (*Delo*, 06.03.1999.).

Inače, ovo razdoblje prate mnogobrojni incidenti, veoma napeta hrvatsko-slovenska atmosfera, užareni diplomatski dogovori.

Drugačiji stav od dominantnog dala je ljubljanska *Mladina*, koja je ustvrdila da su zahtjevi Slovenije

pred Hrvatskom prilično nerealni, te da je hrvatska strana jedva dočekala da se suprotstavi zahtjevima Slovenaca u skupljanju potpisa za peticiju o utvrđivanju granice na rijeci Mirni.

Medijsko potpirivanje rušilo je dobrosusjedske odnose, što se moglo primijetiti i po istraživanjima javnog mnjenja; od 735 ispitanika više od pola, tačnije 431 ispitanik bio je mišljenja da su odnosi između Slovenije i Hrvatske slabi. Međutim, 81,9% ispitanih smatralo je da je i slovenačka diplomacija slaba i da popušta Hrvatima u ovom sporu (*Delo*, 31.07.1999.).

Očigledna je došlo do radikalizacije javnog mnjenja u Sloveniji, jer je slična anketa rađena i u mjesecu martu, dakle pet mjeseci prije, kada je znatno manji broj ispitanika tako mislio. No, toj radikalizaciji, bez sumnje, doprinijeli su i neki hrvatski potezi. Na svjetskoj kartografskoj izložbi, koja je 1999. godine održana u kanadskoj Ottawi, Hrvati su objavili geografsku kartu s ucrtanom državnom granicom po sredini Piranskog zaljeva, iako granica još nije određena. Kako na to nije adekvatno reagovala slovenska diplomacija, javno mnjenje se dalje radikaliziralo. U međuvremenu je i tadašnji predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman javno poručio da je „Republika Hrvatska spremna dati Slovincima najslobodniji režim u Piranskom zaljevu i na izlazu na otvoreno more, ali im ne može prepustiti suverenost nad njim“ (*Delo*, 19.10.1999.). Naravno, ovakve izjave dolaze što zbog same nacionalne politike

HDZ, što zbog činjenice da je to bila i izborna godina, a HDZ-u se nakon devet godina uspješne vladavine polako počela ljudjati pozicija.

Neka udruženja civilnog društva u Sloveniji bila su najglasnija u reakcijama na ovakve izjave, a u tome su imali podršku medija. Postoje mišljenja da je upravo civilno društvo u Sloveniji bilo ključno za „odlučujući i jedinstveniji nastup slovenačke vanjske politike u vezi s granicom na moru“ (Kunić, 2009: 3); no vrlo brzo će se desiti buka civilnog društva i u Hrvatskoj, posebno nakon slovenačke blokade hrvatskih pregovora u Evropskoj uniji 2009. godine.

Sporazumom Račan – Drnovšek iz 2001. godine, Slovenija bi imala pravo slobodnog prolaza kroz hrvatsko teritorijalno more, čime bi taj 'koridor' postao otvoreno more slobodno za sve, a jedan dio 'hrvatskog teritorija bio bi odsječen'. Pod političkim i medijskim pritiskom, Hrvatska je odbila ovaj sporazum smatrajući ga nepotrebnim, jer Slovenija prema međunarodnom pravu ima pravo neškodljivog prolaza.²² Tvrđilo se da bi ovim sporazumom 80% Piranskog zaljeva pripalo Sloveniji, pri čemu bi ona dobila pristup međunarodnim vodama, a Hrvatska bi zadržala morsku granicu sa Italijom.

Slovenska strana jačala je pritisak na Hrvatsku da se sporazum potpiše. Prema pisanju *Dela*, Drnovšek je u svom pismu Račanu kao argument za prihvatanje sporazuma naveo čak i 'stabilnost u regiji'. Zajednički parlamentarni odbor EU i Slovenije na sastanku u Ljubljani 'sa zabrinutošću' je, pak, zaključio da je

hrvatski parlament odložio raspravu o bilateralnom graničnom sporazumu sa Slovenijom. Isti odbor je izrazio i očekivanje da će parafirani sporazum biti potpisani i ratifikovan u 'najkraćem mogućem vremenu'.

Zbog hrvatskog odbijanja da se potpiše sporazum Slovenci su blokirali svoju suglasnost u vezi s također parafiranim sporazumom o nuklearci Krško. U slovenačkim medijima pojavile su se tvrdnje da će Hrvati 'platiti' nepotpisivanje sporazuma o granici tako što novci hrvatskih štediša u Ljubljanskoj banci neće biti vraćeni. Hrvatski mediji su zabilježili da je u nekim dijelovima zemlje, pogotovo u Istri i Međimurju, zavladalo oduševljenje kada su čuli Račanovu izjavu kojom je otvorio mogućnost međunarodne arbitraže. Većina hrvatskih političkih stranaka također se usprotivila sporazumu u ovakovom obliku. Nijedan stručnjak za međunarodno pravo nije podržao spomenuti sporazum, pa čak ni oni koji su u ime dobrosusjedskih odnosa sa Slovenijom bili spremni i na određene ustupke s hrvatske strane; bilo je gotovo sigurno kako bi međunarodna arbitraža, što se Hrvatske tiče, bila najlegantniji izlaz iz postojeće situacije.

Hrvatski su mediji otvoreno najavili da će pomno pratiti ponašanje Slovenije u vezi s hrvatskim učlanjenjem u trgovinsku asocijaciju CEFTA (Mađarska, Poljska, Slovačka, Češka, Slovenija, Rumunija, Bugarska), jer je za taj pristup bila potrebna suglasnost svih zemalja članica.

Ideja šengenskog zida na granici s Hrvatskom od 2004. godine, od kada je Slovenija postala punopravna članica EU, također je bila medijski propraćena. Hrvatsko-slovenačka granica bila je, kako su to u Ljubljani voljeli reći, južna granica EU. Često se iz hrvatskog Ureda za europske integracije rezolutno odbijala svaka mogućnost da bi se EU mogla uplitati u rješavanje hrvatsko-slovenačkog spora oko utvrđivanja međudržavne granice. "Njih to jednostavno ne zanima", kazao je tadašnji ministar za evropske integracije Neven Mimica, naglašavajući da "takva pitanja ostaju u sferi bilaterale".

Samo godinu dana nakon potpisivanja Sporazuma Račan – Drnovšek, slovenački državljanin čija se kuća nalazi na pograničnom području između Plavonije i Sočevlja, tačnije u zaseoku Mlini na području Buja, započeo je istinsku spektakularizaciju cijelog problema.

Joško Joras, od trenutka kada je na svojoj kući istakao slovensku zastavu s natpisom "Tukaj je Slovenija" (Ovdje je Slovenija) u slovenačkim će medijima ponijeti titulu 'heroja za južnu granicu'. Njegove izjave da ne priznaje hrvatski suverenitet (jer mu je dio kuće u hrvatskom području) mediji su kontinuirano pratili pridavajući im veliki značaj (udarne vijesti na televiziji, na naslovnim stranicama novina, tekstovi opremljeni velikim slovima i fotografijama....). Prije nego je osvanula slovenska zastava na njegovoj kući, Joras je imao nekoliko pograničnih incidenata. Naime, nije se zaustavljaо

kada bi ga hrvatska policija zaustavljala, niti je htio pokazivati im lične dokumente. Kako je počinio niz prekršajni kazni koje je morao platiti a nije, Okružni sud u Puli mu je izrekao zatvorsku kaznu u trajanju od 30 dana. Nakon što je u pritvoru štrajkovao glađu, slovenačka i hrvatska diplomacija pokušale su umiriti međususjedske odnose, koji su bili užareni nakon medijskog izvještavanja o ovom incidentu: čudnim presedanom Račan i Drnovšek su dogovorili da Joško Joras bude pušten iz pritvora prije isteka kazne.

Sa današnje distance može se reći da je upravo ovim činom otvorena Pandorina kutija, jer su se nakon toga incidenti nastavili dešavati. Činilo se u mnogim slučajevima da je insceniranje bilo omiljena metoda. Naime, prema pisanju slovenačke novinske agencije STA, Jorasa je 2004. godine fizički napala hrvatska policija, koja mu nije dala da prenese građevinski materijal za kuću bez plaćanja carine. Ista agencija je 18.08.2004. godine prenijela stavove Slovenske pučke stranke (SLS) da će ovog 'velikog borca' kandidovati za zastupnika u slovenački Parlament. Podrška je stigla i od Jelinčičeve Slovenske nacionalne stranke (SNS).

Bez obzira da li se radilo o 'narodnom heroju' ili pak 'provokatoru koji uživa kada je u njega usmjerena kamera', Joško Joras je bio vrlo imaginativan u konstrukciji političko medijskog spektakla. Nakon što je morao platiti jednu od novčanih kazni, blokirao je granični prijelaz postavljanjem greda tako

da je nekoliko sati promet na granici bio blokiran. "Predsjednik Drnovšek pomaže izbrisanim, dok je Slovence pri hrvatskoj granici otpisao" (Novice, 21.08.2004.), poručio je Joras slovenačkoj javnosti.

Blokada prometa je tadašnjeg predsjednika Hrvatske Stipu Mesića iznervirala do te mjere da je izjavio da je Joras "redikul u nečijoj službi" (Jutarnji list, 22.08.2004.).

"I upravo zato država mora funkcionirati i reagirati, jer nedopustivo je da netko zatvara ceste i prenosi dio teritorija u drugu državu. Ako želi živjeti u drugoj državi, neka proda svoju kuću i kupi ju tamo gdje želi živjeti. Uostalom, Badinterova komisija je utvrdila da su granice bivših država današnje granice, a znamo da su granice postavljene na Ustavu iz 1974.", izjavio je Mesić (Jutarnji list, 22.08.2004.). Slovenska pučka stranka (SLS), čiji je kandidat na tadašnjim parlamentarnim izborima bio upravo Joško Joras, kritikovala je izjavu tadašnjeg predsjednika Mesića. "To je skandalozna izjava i ne pristoji predsjedniku države koja želi u EU. Podržavamo Jorasa i njegova nastojanja da i formalno ostane u Sloveniji", navedeno je u izjavi Slovenske pučke stranke (STA, 23.08.2004.).

Slovenački ministar vanjskih poslova Ivo Vajgl također je osudio izjavu hrvatskog predsjednika. "To je izjava koju predsjednici mogu dati samo kad su na ljetovanju", rekao je Vajgl za slovensku agenciju STA, upozoravajući da će "granica biti dogovorena i konačna kad se o njoj dogovorimo i kad

dogovor potpišu najviši predstavnici naših država"
(STA, 23.08.2004.).

Prema pisanju hrvatskog portala *Index*, Vajgl je dodao da "svako tjeranje Jorasa zvuči onako kako je zvučalo tjeranje Slovenaca u Philadelphia". Portal napominje da je riječ je o aluziji na poznatu verbalnu polemiku između slovenačkoga i srpskog izaslanstva na jednom od završnih susreta jugoslavenskih partijskih organizacija s kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća, u vrijeme dominacije Slobodana Miloševića. Šef srpskog izaslanstva Slovencima je tada rekao da moraju živjeti u Jugoslaviji ili se preseliti "u Graz ili Philadelphia", a slovenački predstavnik replicirao mu je riječima da Slovence iz Slovenije "nisu izbacili Švabe, pa neće ni Švabići". Srpski se izaslanik, naime, prezivao Švabić. (<http://www.index.hr/vijesti/clanak/slovenski-ministar-vanjskih-poslova-osudio-mesicevu-izjavu/218824.aspx>, pristup 04.08.2012.).

Dok su mediji poletno izvještavali o diplomatskim prepucavanjima na relaciji Ljubljana – Zagreb, u međuvremenu je Hrvatska (2003. godine) objavila kako planira proglašiti ekskluzivni gospodarski pojas u Jadranu, ukazujući kako bi se time unaprijeđio nadzor nad ribarenjem i zagađenjem. Takva mjera, koja bi ostavila Sloveniju bez izravnog pristupa međunarodnim plovnim vodama, izazvala je oštре proteste Ljubljane, koja je zaprijetila da će povući potporu kandidaturi susjedne zemlje za EU. Hrvatska je na kraju odgodila provedbu tog koraka.

Godine 2005. slovenačka vlada odobrila je nacrt zakona kojim se uspostavlja ekološka zona i epikontinentalni pojas u Piranskom zaljevu. Hrvatska je ljutito reagovala opet optužujući zapadnog susjeda za 'teritorijalne pretenzije'. Slovenska vlada uspostavila je ekološku zonu duž svoje obale, što je potaknulo Zagreb da se požali kako je povrijeđen suverenitet zemlje.

Joško Joras je u međuvremenu dobio niži položaj u svojoj stranci (*Dnevnik*, 14.12.2004.); međutim, nije prestajao da šokira svoju publiku. U prvom intervjuu koji je kontroverzni 'borac za južnu granicu' dao jednoj hrvatskoj TV kući, Novoj TV, ustvrdio je kako će i dalje voditi privatni rat, te da je spremjan ispričati se Hrvatskoj ukoliko se dokaže da je u krivu.

"Hrvatska država je okupirala moju državu, hrvatska policija je okupatorska vojska i zato je to problem. Jer ti ne daju slobodu kretanja, to nije normalan život. To je za mene i moju obitelj veliki problem. To nije samo policija kao takva, već sve ostale institucije koje si dopuštaju, reći ću po domaćem, etničko čišćenje. Sve te stvari koje se događaju oko mene velik su problem", tvrdi Joras, dodajući kako su Srbi htjeli uzeti ono što im ne pripada, a to danas čine Hrvati: "Hrvatskoj su htjeli nametnuti da postane Velika Srbija, što je neopravdano, i to isto danas rade Hrvati." (Nova TV, 15.05.2006.).

"Vi morate znati da se ovo ne događa prvi put. Od '41. do '45. Hrvatska je bila četvrti okupator slovenskog područja, je li vam to poznato?" – upitao je

120

Joras novinara, pojašnjavajući: "U Štrigovi je 30 ljudi bilo pobijeno zato što su htjeli biti Slovenci. To ne zna nitko. Sve se to skriva. U Pregovu su ljudi zatvarani i tučeni zato što su rekli da žele biti u Sloveniji. U Bužinima, to je pet kilometara od mene, tamo su 1954. godine ljudi zatvarani i šikanirani kao danas" (Nova TV, 15.05.2006.).

Joras je ustvrdio da su njegovi problemi počeli kad se počeo baviti politikom u Kopru, gdje je izabran za lokalnog vijećnika Slovenske pučke stranke. Kaže kako je od tada u Hrvatsku mogao unijeti samo litru mlijeka, te da ga je hrvatska policija počela maltretirati oko plaćanja carina. No, Joras je i za 'svoju' slovensku vlast izjavio da je prema njemu nedosljedna.

Koristeći strategiju 'pozivanja na prošlost' u cilju gubitka 'dobrog glasa' suprotne strane, sve je otvoreniye dolazilo do direktnih sukoba.

Joško Joras je pokušavao sagraditi objekat na svom području, što su mu hrvatske vlasti sporile. Navodno je koristio 'ilegalne prelaze', pa je jednog aprilskog jutra 2006. godine osvanuo naslov u *Delu* da je "hrvatska policija Jorasa zagradiла betonskim vazama". Naime, na spornom području pojavila su se četiri velika žuta betonska korita sa cvijećem te je tako zatvorena makadamska "Jorasova staza". Joras je zatražio od slovenske policije da mu "omogući sva moguća prava", pa je slovenački sud (Okružni sud u Piranu) reagovao presudom da "u roku od 24 sata Hrvatska mora maknuti barikade s

Jorasovog puta” koji je, navodno, staza za šetanje (Novice, 06.06.2006.). Ovu odluku Hrvatska je ocijenila “pravno neutemeljenom, neprihvatljivom i ništavnom” (*Jutarnji list*, 08.05.2006.).

Pored ubjedivanja ima li Joško Joras, sa nekoliko drugih Slovenaca, pravo na preuređenje nekadašnjeg izviđačkog doma, koji se nalazi u spornom području, međusobno optuživanje svakodnevno je raslo, a ultimatumi su bili omiljeni diskurs i medija i politike.

U međuvremenu je Marjan Podobnik, kao direktor novoosnovanog slovenačkog "Zavoda 25. lipnja" zaduženog za "očuvanje narodne baštine", ujedno i predsjednik Slovenskog narodnog saveza pri Slovenskoj pučkoj stranci (SLS), u maju 2007. objavio najnoviji zemljovid, na kojem granice Slovenije ulaze duboko u hrvatsko područje, a cijeli Piranski zaljev pripada Sloveniji. "Zemljovid je logičan jer je na dan 25. lipnja 1991. godine Slovenija imala ingerenčije na čitavom Piranskom zaljevu te je imala neograničen izlaz na more", tvrdi Podobnik za *Globus*. Predsjednik Hrvatske Stjepan Mesić ironično je komentarisao dokument: "Naši prijatelji u Sloveniji mogu crtati koje god karte žele, kao dio Slovenije, oni mogu obuhvatiti i Helsinki, i Rejkjavik, to me uopće ne zanima" (<http://www.index.hr/vijesti/clanak.aspx?id=348325>, pristup: 4.08.2012.).

Dramaturški vrhunac prelomio se, ipak, na Jorasovoj kući. Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija Hrvatske izjavilo je da se Jorasova

kuća nalazi na hrvatskom teritoriju, na što je slovenački ministar Rupel, pod pritiskom svoje javnosti, morao uzvratiti suprotnom izjavom i reći da se ona ipak nalazi na slovenačkom teritoriju. Uoči najavljenog zajedničkog sastanka hrvatske i slovenačke vlade, koji je trebalo da pokuša smiriti napetu situaciju, na naslovnoj stranici ljubljanskog *Dela* osvanuo je natpis "Hrvatska prodaje našu zemlju" (*Delo*, 12.02.2008.), a u članku koji slijedi raspravlja se o 'spornosti' granice na Dragonji. Također se ponovno spominju slovenačka stajališta koja se odnose na to da je Hrvatska 'krivotvorila' katastarske knjige, te da su se 'sporna' zemljišta izvorno vodila u slovenačkom Piranu a ne u Bujama u Hrvatskoj. Joško Joras je za *Delo* izjavio kako je dio 'spornih' parcela uz lijevu obalu Dragonje općina Buje prodala stanovitom Dinu Benčiću iz Kaštela, iako njima kao svojim vlasništvom upravlja Slovenski fond za poljoprivredna zemljišta i šume. Joras također dodaje kako posjeduje i dokaze da su ti tereni slovenački. Također je ustvrdio i kako Hrvatska "na spornom teritoriju sve vrijeme sistematski učvršćuje svoj posjed i promišljeno mijenja vlasništvo", dok slovenska strana nije sa svoje strane jednostrano "pomaknula niti jedan kamen" na tom području (*Delo*, 12.02.2006.).

Pojavile su se informacije o prodaji Jorasovih parcela. Pored lokalnih medija, koji su davali veliki publicitet ovome, ljubljansko *Delo* 29.02.2008. objavljuje izjavu tadašnjeg glasnogovornika slovenačkog Ministarstva vanjskih poslova Gregora

Šurca, koji najavljuje da će ministarstvo vanjskih poslova Slovenije oštro protestovati ukoliko se potvrde informacije o tome da je općina Buje prodala parcele južno od Dragonje koje je u zakupu imao Joško Joras. Tadašnji hrvatski premijer Ivo Sanader zauzeo je pomirljiv ton, pa je na ovu izjavu taktički reagovao kako je Hrvatskoj bitnije prijateljstvo od otvorenih pitanja (*Jutarnji list*, 29.02. 2008.). Već je bilo izvjesno da su se u protekloj godini Hrvatska i Slovenija složile da traže rješenje graničnog spora međunarodnom arbitražom, uz pokušaje da riješe sva druga otvorena pitanja bilateralno (Sporazum Sanader – Janša). U Sloveniji se sve više razmišljalo da je ona spremna teritorijalno razgraničenje mora u Piranskem zaljevu pre-pustiti Međunarodnom tribunalu u Hagu, ali pod tri uslova. Presuda Haškog suda, ukazala je Slovenija, mora obuhvaćati cjelokupnu morsku i kopnenu granicu. Uz to, odluka mora biti utemeljena na 'povijesnim okolnostima' i 'načelima pravednosti' i mora odražavati situaciju koja je prethodila otcjepljenju dviju zemalja.

Nakon uvida u štampu, mogli bismo reći da je konflikt sada dobio novu fazu. Sve se više koriste strateške akcije ne bi li se suprotna strana uništila, ponizila. Joško Joras nije prestao zabavljati slovenačku i hrvatsku publiku. Poručivao je po medijima da je Hrvatska izvršila agresiju na Sloveniju, organizovao niz građanskih protesta i nekoliko puta štrajkovao glađu. Ispred njegove kuće organizovan je miting, kada je nekoliko stotina Slovenaca

pokušalo ući u hrvatski teritorij skandirajući „Slovenija, Slovenija“. Na službenim internet stranicama udruženja „Zavod 25. lipanj 1991“ objavljen je proglaš o održavanju ovog skupa. Udruženje se pobrinulo da organizuje autobuski prijevoz iz Ljubljane, Maribora i Celja. "Sve ono što je 25. lipnja neosporno bilo slovensko, nitko nema pravo prekrnjati" navodi se u proglašu i dodaje: "Za narod, domovinu i državu ne borimo se onda kad imamo vremena, kad to želimo i kad smo u pravom raspoređenju, nego onda kad nas domovina treba. A treba nas sada" (Novice, 23.04.2008.). Inače, riječ je o udruženju čijih je tridesetak članova, pod vodstvom predsjednika Slovenske nacionalne alijanse Marjana Podobnika, protestiralo je ispred hrvatske ambasade u Ljubljani, noseći transparent "Joško Joras nije čudak nego junak", jer su hrvatski mediji poletno prenijeli izjavu tadašnjeg hrvatskog predsjednika Mesića da je ovaj čovjek neki 'čudak'. Zbog ove izjave od Mesića se danas presudom slovenačkog suda traži da isplati Jorasu 2.000 eura zbog duševne boli. Međutim, bivši hrvatski predsjednik se brani činjenicom da je on hrvatski državljanin i da mu nije mogao suditi slovenački sud, te da će on uložiti žalbu Sudu za ljudska prava u Strazburu.

Na protestima koji su se svaki čas održavali u Sloveniji sve se više spominjala riječ 'pravda', te se tražilo da se arbitražom isključi Jorasova kuća. Dana 26. aprila 2008. godine na protestima kod Jorasove kuće demonstranti su poručili da će ostati na mostu sve dok se ne ispoštuje presuda Piranskog

suda da Hrvatska ukloni sporne žute žardinjere. Radikalizacija javnog mnjenja uznemirila je i Janšu i Sanadera, pa su obojica pokušavala smirititi situaciju. Lijevi mediji su pokušali osuditi proteste ocjenjujući ih kao neku vrstu teatralizacije, u kojoj ima mnogo jada i neukusa.

Uplašen da bi mogao izgubiti glavnu ulogu u ovoj predstavi, Joras je ponovo počeo smisljati kako da isprovocira slovensku vladu da uradi nešto u njegovom slučaju. Ponovni štrajk gladi natjerao je njegovog kolegu Podobnika da lobira kod predstavnika EU u vezi s nedoličnim ponašanjem Hrvatske. No, ubrzo će njegovo insceniranje događaja umoriti medije, a i sam spor će postati ozbiljniji nego što se moglo pretpostaviti.

Slovenska blokada pristupa Hrvatske Evropskoj uniji trajala je deset mjeseci. Blokada otvaranja pregovaračkih poglavlja započela je u decembru 2008. godine kada je tadašnji slovenački premijer Borut Pahor, bez obzira na podršku ostalih zemalja članica EU, otvoreno blokirao Hrvatskoj otvaranje nekih poglavlja. Slovenija je još prije obećavala da će nastaviti otvaranje pregovora ako Hrvatska ukine ZERP, što se i dogodilo; međutim, obje zemlje su, zajedno sa svojim političarima, već odavno bile ušle u fazu konflikta koju zovemo 'zajedno u ponor'.

Političari i jedne i druge države optužili su jedni druge za krađu teritorija.

Hrvati tvrde da Slovenija želi dio hrvatskog teritorija, dok Slovenci tvrde da Hrvatska želi dio slovenačkog teritorija. Ipak, dok je hrvatska strana u više navrata predložila arbitražu granice koju bi izvršila treća strana, slovenska strana je to uporno odbijala.

Slovenija je nekako, sve do 2008. godine, sporadično usporavala otvaranje poglavlja Hrvatskoj zbog neriješenih pitanja na granici. Borut Pahor, tadašnji premijer Slovenije je u nekoliko navrata dvosmisleno izjavljivao da Slovenija podržava ulazak Hrvatske u EU i njene brže pristupne pregovore, ali da "očekuje razumijevanje Hrvatske u vezi s rezervama koje se tiču neriješenih pitanja granice". Međutim, 21. decembra 2008. godine, pred kraj svog inauguralnog govora pred zastupnicima u parlamentu EU, on se osvrnuo na francuski prijedlog za deblokiranje hrvatskih pristupnih pregovora: "Posljednjih 14 dana bili smo u živahnom kontaktu s francuskim predsjedništvom EU-a i zahvalni smo što su uvažene i naše primjedbe, kako bi se stvari mogle riješiti na adekvatan način", rekao je Pahor, napominjući da francuski prijedlog odražava i stajalište Slovenije. Po njegovim riječima, Slovenija je spremna prihvati prijedlog francuskog predsjedništva da se pristupni pregovori ubrzaju. "Proučit ćemo francuski prijedlog, ali samo uz jamstvo da dokumenti koje je za pristupne pregovore pripremila hrvatska strana ne prejudiciraju međudržavnu granicu i da taj prijedlog tako shvaćaju i Vijeće Evropske unije i Evropska komisija", rekao je Pahor zastupnicima (*Delo*, 21.11.2008.). Ova vijest

prenesena je i hrvatskom portalu (<http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/slovenija-podrzava-brze-pristupne-pregovore-hrvatske-s-eu.html>: pristup 19.01.2012.), gdje je objavljeno nekoliko uvredljivih komentara (“Nek Bog poživi Slovence, dok je njih bit će i budala”, “seronje” itd...)

Hrvatska se nadala da će postati punopravnim članom EU u razdoblju 2010–11; međutim, nakon Pahorove izjave da je “Ljubljana spremna staviti veto na približavanje Hrvatske EU” jer u dokumentima koje je Zagreb predstavio “moglo bi se prejugdiciрати pitanje granica”, Slovenija je zatražila da “Zagreb treba prihvati plan pregovora oko granične koji je predložila Slovenija Francuskoj kao zemlji koja predsjeda EU” (Delo, 22.11.2008.). Novine su poletno objavljivale dokumente iz sedam poglavljja o kojima Hrvatska pregovara sa Evropskom unijom, a koji su glavni razlog slovenačke blokade hrvatskih pregovora.

Prema riječima tadašnjeg ministra vanjskih poslova Slovenije Samuela Žbogara, radilo se o dokumentima u poglavljima Poljoprivreda, Sigurnost hrane, veterinarstvo i fitosanitarna politika, Oporezivanje, Mrežne infrastrukture, Regionalne politike i strukturni instrumenti, Prava, slobode i sigurnost, te Okoliš.

- U poglavju Poljoprivreda izričito su kao hrvatska navedena sporna naselja na lijevoj obali Dragonje (Škrile, Bužin, Škudelini i Veli Mlin).

- U Sigurnost hrane sporno je hrvatsko pozivanje na pomorski zakonik, koji spominje epikontinentalni pojas u Jadranskom moru.
- U poglavlju o Oporezivanju naveden je granični prijelaz Plovanija, odnosno privremena granična tačka kraj Sečovlja.
- U Infrastrukturi su priložene karte sa ucrtanom morskom granicom.
- U Regionalnoj politici sporan je interventni plan u slučaju onečišćenja mora, koji spominje ZERP, a priložena je i karta sa ucrtanom granicom.
- U poglavlju Prava priloženi su dokumenti koji navode granične prijelaze, naveden je prijelaz Plovanija, te parcele iz katastra koji je nastao nakon 25. juna 1991. godine.
- U poglavlju Okoliš spominje se ZERP, te je priložena karta sa ucrtanom morskom granicom.

Tadašnji ministar Žbogar istaknuo je kako Slovenija mora zaštiti svoje nacionalne interese, iako odluka o blokadi hrvatskih pregovora sa EU nije bila laka: "Slovenija ne uživa u ovom položaju" (*Delo*, 23.11.2008.).

Deblokadu pristupnih pregovora između EU i Hrvatske koju je predložila Francuska, a koja je tada predsjedavala Unijom, tadašnji slovenački premijer Pahor je zvanično odbio u Bruxellesu, gdje je izjavio da je pravna služba slovenačkog ministarstva vanjskih poslova napravila prijedlog teksta, koji je, po njegovim riječima, 'vodootporan', te osim toga vrlo

jasan i zahtjevan. Izrazio je kako ne očekuje manje od toga da Francuzi serviraju Zagrebu, da ga Sanader potpiše, te da se pismeno očituje na prijedlog francuskog Predsjedništva (<http://www.index.hr/vijesti/clanak/pahor-nista-od-francuskog-prijedloga-nasje-vodootporan/413323.aspx>, pristup 23.09.2009.). Pahor je u narednih nekoliko dana gotovo u svim slovenačkim medijima; izjavljivao je da, ukoliko se ti uvjeti ne ispune, neće biti otvaranja ostalih pregovaračkih poglavlja u pristupnim pregovorima Hrvatske s EU, tj. Hrvatska bi se našla u mrtvim pregovaračkim vodama (*Delo*, 18.12.2008.). U tekstu pod naslovom "Hrvatska konstruktivni igrac, a Pahor loš dječak" *Delo* se osvrnulo na sve izjave u slovenačkim i hrvatskim medijima koje su tada prenošene isključivo kao udarne informacije. Sanaderu je poručio da s njim telefonski nema o čemu razgovarati niti mu ima reći više od onoga što je rekao pred medijima (*Ibid.*). Bila je to očita blokada koja se pravdala 'javnim mnjenjem'.

Komercijalna televizijska stanica POP-TV objavila je rezultate internet ankete u kojoj je, kako se navodi, sudjelovalo desetak hiljada gledatelja, a njih 84 posto smatralo je da je odluka o blokadi 'potpuno opravdana'. Do toga je moralno doći i ranije, odgovorili su za POP-TV neki Ljubljaničani intervjuisani na ulici na pitanje je li blokada opravdana zbog 'prejudiciranja granice' i 'podjele Piranskog zaljeva'. Ista je televizija u svojoj središnjoj emisiji citirala tadašnjeg ministra vanjskih poslova Samuela Žbogara, koji kaže da su Sloveniji bile 'problem' zemljopisne

130

karte priložene hrvatskoj pristupnoj komisiji kojima se 'prejudicira' granica i da se one ne bi smjele upotrijebiti na arbitraži. "Ako Hrvatska kaže da zbog Evropske unije neće prepuštati svoj teritorij, to isto vrijedi i za nas", rekao je Žbogar (<http://dnevnik.hr/vijesti/svijet/84-posto-slovenaca-smatra-odluku-o-blokadi-potpuno-opravdanom.html>, pristup: 26.09.2009.).

"Ljubljana više nije problem Zagreba već Bruxellesa", poručio je Stjepan Mesić preko svojih medija. Tadašnji hrvatski predsjednik je dodao da smatra kako će slovenačka blokada imati posljedice na privredne i druge odnose Hrvatske i Slovenije (<http://www.nacional.hr/clanak/50393/mesic-slovenija-je-problem-bruxellesa-a-ne-hrvatske>, pristup 18.12.2009.).

"Blokiranje 10 poglavlja, osam za otvaranje i dva za zatvaranje, potez je bez presedana u povijesti pregovora o članstvu Europske unije", kazao je tadašnji hrvatski premijer Ivo Sanader "Ako ne razmotri svoja stajališta i ne promijeni odluku o blokiranju hrvatskih pregovora, slovenska vlada će pokazati isključivost koja je u raskoraku s temeljnim načelima solidarnosti, zajedništva i dobrosusjedstva na kojima počiva Europska unija i cijela Europa", rekao je Sanader na konferenciji koja je održana u povodu slovenačke najave blokade ukupno 10 pregovaračkih poglavlja.

Njemački zastupnik u Evropskom parlamentu Bernd Posselt, zastupnik bavarske Kršćansko socijalne unije (CSU), osudio je najavu slovenačke vlade da će blokirati pristupne pregovore s Hrvatskom,

nazvavši taj čin "antievropskom agresijom". "Socijalistička slovenska vlada zloupotrebljava svoje pravo veta u EU", tvrdi Posselt, i dodaje da Slovenija "zbog bilateralnih prijepora ucjenjuje srednjoevropsku zemlju kandidata Hrvatsku, izvrsno pripremljenu za pristup EU, iako je duboko proevropska hrvatska vlada već davno izrazila spremnost da neriješene probleme prepusti međunarodnoj arbitraži" (*Bljesak.info*, 18.12.2008.).

Žaljenje zbog odluke Slovenije da blokira Hrvatsku izrazila je Evropska komisija. "Komisija je stalno zadržavala stav da se spor na granici bilateralno pitanje i da se ne bi trebalo donositi za pregovarački stol", rekla je glasnogovornica Komisije Krisztina Nagy (*Ibidem*).

Skandal u Sloveniji ponovo je izazvao hrvatski predsjednik kada je održao govor na Fakultetu političkih znanosti na temu "Hrvatsko članstvo u Vijeću sigurnosti i međunarodni položaj Republike Hrvatske" (12. januar 2009.). Prema Mesićevom razmišljanju, Slovenija može zahvaliti Hrvatima svoj izlaz na more i to zbog kretanja partizanskih jedinica u II Svjetskom ratu. "Slovenske partizanske jedinice su se orijentirale prema austrijskoj granici, a hrvatske jedinice su vodile teške bitke u Istri sve do Trsta i osvojile Trst", jer "da hrvatske jedinice nisu oslobostile taj prostor, danas bi Slovenija gledala more s jedno 20 kilometara", objasnio je Mesić (<http://www.index.hr/vijesti/clanak/mesic-slovenija-bi-na-more-gledala-sa-zotak-kilometara-da-hrvati-nisu-oslobodili-istrutrst/416926.aspx>, Pristup: 03.01.2010.).

Mesićevu su izjavu slovenačke političke stranke nazvale provokacijom usmjerenom na razbijanje političkog jedinstva koje je u Sloveniji postignuto nakon blokade hrvatskih pristupnih pregovora. Slovenački historičar Jože Pirjevec nazvao je tvrdnju djelomično tačnom, ali je rekao da ga ona žalosti. Oslobođenja Istre i Slovenačkog primorja je kompleksno pitanje i ne može se svesti na završnu epizodu od aprila do juna 1945. godine, iako Mesić ima pravo kad upozorava na veliku ulogu hrvatskih boraca, rekao je Pirjevec, dugogodišnji predavač historije na italijanskim fakultetima i izdavač više knjiga o Josipu Brozu Titu, Jugoslaviji i komunizmu, koje su objavili talijanski izdavači.

"Istina je da je u IV jugoslavenskoj armiji koja je nastupala prema Trstu od 60.000 boraca bilo više od 39.000 Hrvata, ali je u operacijama sudjelovao i slovenski deveti korpus", rekao je Pirjevec. Dodao je da ga Mesićev nastup žalosti jer se tako narušava ratno drugarstvo slovenačkih i hrvatskih partizana i jer se vode sporovi oko marginalnih pitanja (http://www.dayline.info/index.php?option=com_content&task=view&id=16707&Itemid=195: pristup 02.04.2010.).

Tadašnji slovenački zastupnik u evropskom parlamentu Jelko Kacin u izjavi za javnost povodom spomenute izjave Mesića naveo da su Mesićeve tvrdnje kako su Slovenačko primorje oslobodili Hrvati nedostojne jednog predsjednika i da njima Mesić nije podvrgao ruglu Sloveniju nego osramotio Hrvatsku i svoju funkciju. Udruženje "Zavod 25. lipnja 1991" reagovalo je ubjedivački, sa

kontraargumentima u kojima se navodi da „nad-grobn spomenici oko Trsta svjedoče da su Trst oslobodili Slovenci, te da hrvatski predsjednik izokreće historijske činjenice“ (24.at).

Početkom januara 2009. godine neki su slovenački političari davali naznake da će blokirati i hrvatski ulazak u NATO. Slovenska demokratska stranka (SDS) bivšeg premijera Janeza Janše zaprijetila je bojkotom zasjedanja na kojem se trebalo odlučiti o ratifikaciji pristupnih protokola za ulazak u NATO budućih novih članica Hrvatske i Albanije, zbog čega je sjednica morala do daljnjega biti odgođena. Na kraju je Parlament ipak ratifikovao pristupanje Hrvatske NATO savezu (<http://dalje.com/en-croatia/slovenia-ratifies-croatias-accession-in-nato/232508>, pristup 02.05.2011.). Do komplikacija je došlo kada su izvan-parlamentarna Stranka slovenskog naroda (SSN) i „Zavod 25. lipanj“ prikupili 2.500 glasova i zatražili da se u Sloveniji raspiše referendum o ulasku Hrvatske u NATO. Reuters je također objavio ovu vijest, a NATO je nakon toga izrazio zabrinutost zbog takvih stvari (STA, 17.02.2009.). Najveće kontroverze u Hrvatskoj izazvala je činjenica da je Slovenac Andrej Šiško, nekadašnji vođa mari-borskih navijača Viola, čovjek koji je prema pisanju hrvatske štampe osuđen na 22 mjeseca zatvora zbog pokušaja ubojstva, član SSN-a, uzeo dopust u zatvoru Rogozi kako bi podržao referendum. „Robijaš nam blokira put u NATO“ – veliki je naslov objavljen u hrvatskom Večernjem listu 22.02.2009. godine, koji razotkriva navedene detalje.

Kritike na Pahora uslijedile su sa svih strana. Kolumnist Večernjeg lista Milan Jajčinović u svojoj kolumni piše: "Slovenski se premijer Borut Pahor izgleda uplašio stvorene ludosti, kojoj je i sam pridonio. A nije jedini slovenski političar koji je (ne)promišljениm izjavama sudjelovao u stvaranju netrpeljivosti prema Hrvatskoj... Problemi s Hrvatskom već se godinama javno preuveličavaju ili čak izmišljaju, a potom se takvim konstrukcijama zaluđuje puk... Najprije neki političar nešto Hrvatima zamjeri, mediji to objave, tzv. javnost se uzbudi i uzbuni, počne hysterija, a potom se oglase političari, jer to traži javno mnjenje" (Večernji list, 21.02.2009.).

Ipak, potpisi za referendum nisu uspjeli, tako da je u aprilu 2009. godine Hrvatska ipak postala punopravna članica NATO-a. To je, pak, ponovno potaklo na rasprave o nedosljednosti Pahorovih stajališta, pošto Hrvatska nije dovoljno dobra za ulazak u EU, ali jeste za NATO.

Slovenački je parlament 18. februara, na pritisak SSN-a o raspisivanju referenduma, prihvatio izjavu u kojoj se navodi da je Slovenija "pri proglašenju samostalnosti imala izlaz na otvoreno more", te da je nadzirala neke druge sporne točke uzduž granice s Hrvatskom (Delo, 18.02.2009.).

Dan poslije tadašnji predsjednik Mesić reagovao je slijedećom izjavom: "Politička elita susjedne države procijenila je da može svoje članstvo u EU-u i NATO-u zloupotrijebiti na način da nas ucjenjuje, usprkos činjenici da je Slovenija bila među zemljama koje su

nas prije nepunih godinu dana pozvale u članstvo u Savezu... Situacija u koju smo dovedeni ne svojom krivnjom zabrinjavajuća je ako se ima na umu da će se usporavanje našeg puta u EU i NATO nesumnjivo odraziti i na druge zemlje regije" (*Jutarnji list*, 19.02.2009.).

Ocjene tadašnjeg hrvatskog predsjednika Mesića o neevropskom ponašanju Slovenije i ucjeni odbacio je tadašnji slovenački predsjednik Danilo Tüerk zatraživši da se Hrvatska i Slovenija međusobno odnose s poštovanjem (*Delo*, 20.02.2009.).

Evropska komisija već je objavila da je spremna stvoriti tročlano vijeće mudraca koje bi trebalo posredovati u graničnom sporu između Slovenije i Hrvatske; međutim, bez obzira na zvanične posjete povjerenika za proširenje Olli Rehna Ljubljani i Zagrebu, do susreta nije dolazilo.

Tadašnji slovenački ministar vanjskih poslova Samuel Žbogar u martu 2009. godine je jasniji nego ikada: „ICJ u sadašnjem trenutku nije prihvatljivo rješenje, pa i zbog atmosfere koje je oko toga stvorila Hrvatska u međunarodnoj javnosti, stalnim naglašavanjem da će Slovenija na sudu izgubiti dodir s otvorenim morem. Ne znam kako bi vlada mogla pristati na ICJ i istodobno preživjeti, odnosno ne pasti“ (*Delo*, 28.03.2009.).

Medijsko naslađivanje bilo je, u najmanju ruku, neumjesno. Kada je Slovenija završavala pregovore za pristup Organizaciji za ekonomsku suradnju i

razvoj (OECD), tj. kada je ostala neugodno izne- nađena potezom vlade Finske, koja je izrazila rezer- vacije prema njenom članstvu, hrvatski mediji su sa dozom ironije prenijeli priču o 'blokadi Slovenije'.

U ovakvom otvorenom neprijateljstvu, govor mržnje, kao najmoćnije sredstvo diskriminacije, zauzeo je posebno mjesto. Preko njega su se izražavala ksenofobična, rasistička i nacionalistička mišljenja i stajališta naspram neistomišljenika. Pored ovog prikrivenog (implicitnog) govora mržnje, koji je 'upakovani' u institucionalnih govor, postojao i otvoreni, dakle eksplicitni govor mržnje. Nažalost, on je svoju najveću reprezentativnost doživio na internetu, kada je Slovenija blokirala pristupne pregovore Hrvatske s Evropskom uni- jom.

U nedostatku 'medijske samoregulacije', zatim lakše mogućnosti prikrivanja identiteta (Wood i Smith, 2005), odnosno anonimnosti, internet je bio oaza diskriminatornih i neprijateljskih izjava. Evo nekoliko primjera sa slovenačkih foruma:

- "Hrvati so največji nacionalisti" (Slo-tech, 2000);
- "Še vedno so tisti tapravi balkanci! In oni bi radi bili v evropi. Jooojo!" (Fakulteta za logistiku, 2008);
- "....Ne potrebujemo novih siromakov v EU" (Bi- cikel, 2007);
- "Tok morja majo pa hočjo met polovico pi- ranskega zalova, barabe lačne" (nemejebat, 1999);

- “če bi bila obrnuta situacija nas Hrvati ne bi 500 let spustili v EU. Edino tako bomo hrvaškim pokvarjencem konačno stopili na rep!” (Poljane, 2000).

Ovakav govor, koji ostavlja nesagledive posljedice, potvrdio je tezu da jedan nacionalizam rađa drugi nacionalizam, i da je riječ o govoru koji je ima preteñiju da se proširuje, koristeći prije svega stereotipe, kao što su veličanje vlastite nacije, poricanje, negiranje i prezir prema drugim narodima i, naravno, oblikovanje žrtve. Taj osjećaj neprijateljstva, na nekim internet forumima, kao npr. NEMEJEBAT 1999 izražavan je kroz obilje psovki, kletvi, prijetnji, s ciljem da se onaj drugi ponizi te da se svaka njegova vrijednost poništi.

Naravno, ove izjave nisu utemeljene na argumentima, ali su zasnovane na stereotipima i vulgarnostima (Hromadžić, 2004). Također se primjećuje:

- česta upotreba glagola: ustreliti, pobiti, iztrebiti, izvesti genocid.... Potom: V boooj, ubi, ubi, ustašu....; Zatim:
- negativni pridjevi kao što su prokleti, hujsaški, zafrustrirani, lažnivci, polni sami sebe, arogantni... Potom:
- negativne označke: kradljivci zemlje, primitivci, ‘zblojen narod’ i ‘reveži’, ujko/ustaša, serator /senader, Turek /Turk:
- psovke i medicinski izrazi iz dijagnostike duševnih i tjelesnih bolesti (bedak, svinja, debil, pacijent...);

138

- prisvojne zamjenice (mi, oni, naši, njihovi, nešte, njihovo....)

Bio je to govor koji, bez sumnje, nije bio u funkciji rješavanja političkih konfliktata nego, naprotiv, govor koji proizvodi antagonističke konflikte koji su mnogo složeniji jer legitimiraju podijeljenost društva i blokiraju socijalnu interakciju.

Nažalost, internet je postao najpogodnije mjesto za izražavanje neprijateljskog govora, jer na internetu može svako da govoriti kako hoće i o čemu hoće. U teoriji koja proučava ove probleme sve više se akcentira kako je regulacija ovog govora veoma zahtjevna i složena, te da pravo zaostaje u odnosu na razvoj tehnologije, i da je najbolje rješenje tzv. samonadzor, odnosno samokontrola. No, da li je to moguće kada u tome učestvuje i zvanična politika, pa još na skriven način? Ništa bolja slika nije ni u Hrvatskoj. Tamo se otišlo korak unaprijed: govor mržnje je pratila teorija zavjere.

„Hoće li Slovenci uzeti Piranski zaljev?“ – naslov je teksta koji izlazi u *Globalu*, 26.12.2008. godine. Vrlo opširan članak govoriti o tome kako je slovenačko "pokazivanje mišića" prema Hrvatskoj zapravo odrđivanje posla za nekog većeg igrača: Italiju, Francusku, Veliku Britaniju ili nekog drugog.²³ „Tajna je razotkrivena: Slovenci Piranski zaljev žele zbog nafte i gasa“ – još je jedan naslov u e-novinama u kojem se tvrdi da uz obalu Istre leže gotovo milijarda barela nafte i milijarde kubika plina – i upravo to je pravi razlog zbog kojeg Slovenci toliko

žarko žele cijeli Piranski zaljev. "Sloveniju i njezine političare ne zanima režim plovidbe niti ribarenje u Jadranskom moru. Njihov cilj je da osiguraju suverenitet nad dijelom sjevernog Jadrana ispod čijeg dna se nalaze ogromne količine nafte i gasa te steći suverenitet nad lijevom obalom Piranskog zaliva kako bi mogli eksploratisati rudno bogatstvo koje se nalazi ispod kamenoloma", izjavio je penzionisani oficir hrvatske vojske Nediljko Pušić.

Prema procjenama iz 2000. godine, uz zapadnu obalu Istre, te u zapadnoj i južnoj Istri nalaze se milioni barela neotkrivene nafte i milijarde kubika gasa. Polovica navedenih količina, posebno gasa, nalazi se u akvatoriju Umaga i Savudrije – 'Dimniku', koji Slovenci žele "zbog slobodne plovidbe" – odlučan je u svojim stavovima oficir Pušić.²⁴

Povjerenik za proširenje EU Oli Rehn izjavljuje: „Na rubu sam živaca u vezi s tom temom“ (Rehn, *Jutarnji list*, 17.02.2009.). Diskurs nemoći u posredovanju, prati diskurs nacionalne moći.

U različitim medijima svakodnevno se čuju izvještaji o incidentima na granici, potom apeli u Hrvatskoj za bojkot slovenačkih proizvoda (inače veoma prisutnih na policama hrvatskih trgovina), kao i izvještaji o anketama koje su se provodile u Sloveniji, a prema kojima je Hrvatska bila najnesimpatičnija država. Agencija Republike Slovenije za okoliš koja djeluje u sastavu slovenačkog Ministarstva za okoliš i prostor, na službenoj internetskoj stranici je pokazala kako cijeli Piranski zaljev pripada Sloveniji.²⁵

Racionalistički diskursi, koje su npr. u Sloveniji iznosili neki stručnjaci za međunarodno pravo, jednostavno nisu bili dovoljno glasni da smire napetosti. Milan Brglez je u nekoliko navrata tvrdio da ‘nema primjera da jedna država ima obalu, a da prvi metri tog mora pred tom obalom već pripadaju nekoj drugoj državi’ (Brglez, 2009); međutim, u fazi eskalacije ovog sukoba takav diskurs, kao i diskurs nekih njegovih kolega iz Hrvatske, niko više nije želio da čuje. „Javno mnjenje je na nivou psihijatrijskog slučaja” i potezi obiju vlada su van pameti“ (Devetak, 2009).²⁶

Na okruglom stolu koji je održan u Zagrebu 17.02. 2009. godine o temi “Hrvatsko-slovenski razgovori: odnosi Hrvatske i Slovenije – izazovi i perspektive” usvojeni su sljedeći zaključci: da „iako Hrvatska i Slovenija ne bilježe međusobne povijesne sukobe, neriješeni bilateralni problemi su u posljednje vrijeme doveli dvije države do ruba konflikta. Otvorena pitanja ne samo da opterećuju međusobne političke odnose te nanose gospodarsku štetu hrvatskim i slovenskim građanima, već i vode do stvaranja opće atmosfere neprijateljstva i nepovjerenja u javnosti i medijima obiju država. Ovi problemi mogu imati dugoročne posljedice te dovesti u pitanje dobrosusjedske odnose dviju država, kao i loše utjecati na sigurnosno stanje i europsku perspektivu drugih zemalja u regiji te općenito otežati funkcionalnu integraciju u širem europskom kontekstu“.²⁷

Sudionici skupa, pored toga što su naglasili potrebu

aktivnog pristupa iznalaženju izlaza iz ove situacije, zaključili su i sljedeće: „Do zajedničkog stajališta o načinu rješavanja spora nije se moglo doći, kao ni do slaganja o tome treba li prilikom rješavanja spora uvažavati prvenstveno pravne ili/i druge argumente, poput pravičnosti i povijesno stečenih prava. Nije postignuto ni suglasje oko potrebe razdvajanja otvorenih bilateralnih pitanja od procesa pristupa Hrvatske Europskoj uniji, iako je istaknuto kako te dvije problematske razine ne bi trebale biti povezane niti uvjetovane jedna drugom, kao što pokazuju i primjeri drugih zemalja članica Europske unije, pri čijem se ulasku ovakva bilateralna pitanja nisu vezivala za pristupni proces. Hrvatska je strana zatražila razdvajanje tih dviju problematskih razina, dok po stavu slovenskih sudionika bilateralna pitanja i pretpristupni proces nije moguće razdvojiti“.²⁸

Iako su za neke „sva diplomatska rješenja bila iscrpljena“ (Ibler, 2009), tračak nade dolazio je od onih koji su imali racionalistički diskurs. „Ima još pravnih oblika kojima bi se bilateralni odnosi mogli riješiti, a u trenutku ulaska Hrvatske u EU, pitanje granica bit će samo od simbolične i povijesne važnosti“ (Grubiša, 2009).

U septembru Jadranka Kosor i Borut Pahor dogovaraju da će granicu riješiti 'arbitražom', u oktobru dolazi do deblokade i nastavka – no, to još uvijek ne stišava buru.

Uoči potpisivanja arbitražnog sporazuma, tridesetak je istaknutih osoba iz hrvatskoga javnog života

pozvalo zastupnike Hrvatskog sabora na 'vjernost Hrvatskoj', te da neovisno o stranačkoj pripadnosti jednodušno odbiju diktat i ucjene koje Hrvatsku ponižavaju, omalovažavaju i grubo bacaju na koljena. Imajući u vidu imena potpisnika, novinar Igor Lasić donosi tekst pod naslovom „Pomirenje ljevice i desnice u Piranskem zaljevu“,²⁹ u kojem između ostalog navodi da bi i pokojni Tuđman bio sretan zbog jedinstva hrvatskog naroda.

U Sloveniji, jačaju napadi na aktualnu vlast i optužbe da će Slovenija zauvijek izgubiti Piranski zaljev. Jedan od najstarijih živućih slovenačkih političara i prvi predsjednik Parlamenta u neovisnoj Sloveniji, 86-godišnji France Bučar upitao se zbog čega se Slovenija osamostalila kada se tako lako odriče teritorija: "Ako Pahor potpiše sporazum, mora biti svjestan da će time donijeti odluku o sudbini Slovenije. Na kocki je naša nacionalna svijest jer ćemo potpisom izgubiti Piranski zaljev... Izgubit ćemo more i uskoro nas neće više ni biti, otopit ćemo se kao ledena kocka."³⁰

"Slovenački teritorij i more branili su naši djedovi i sada je na nama da ga zaštitimo", poručio je Radovan Žerjav iz Slovenske pučke stranke (*Delo*, 19.09.2009.). Ovaj simbolički rat koji se vodi u ime predaka čini sve da državljane drži zajedno, da isključi izdajnike, da nauči da se prepoznaje ko smo to MI a ko su drugi, ONI.

„Granično pitanje za Slovence ima veliku nacionalnu težinu jer su izgubili svoje 'etničke prostore'

koji se sad nalaze u Austriji i Italiji“ (France Bučar, *Delo*, 17.10.2009.). Ovakav i slični diskursi oživljavali su prošlost, oživljavali su pretke; što su preci bili udaljeniji, bilo je lakše iskoristiti ih u sadašnjosti.

Pored objju opozicija koje su vršile pritisak na svoje vlade u vezi s arbitražom, uključila se i Rimokatolička crkva. Suština borbe za 'hrvatski teritorijalni integritet' predstavljena je u Izjavi o hrvatsko-slovenskom razgraničenju, koju je uputila Komisija "Iustitia et pax" Hrvatske biskupske konferencije 31.10.2009. godine. U Izjavi se, između ostalog, izražava "duboka zabrinutost za mir i duh dobro-susjedstva između slovenskog i hrvatskog naroda" zbog moguće perspektive kršenja međunarodnog prava koje je, navodno, Sporazum o arbitraži u stanju izazvati... Komisija također smatra da je hrvatska javnost duboko frustrirana i opravdano ogorčena "tajnom diplomacijom koja dovodi javnost pred svršen čin". Pri tome, ona konstatuje da i Evropska komisija EU nadilazi svoja ovlaštenja miješajući se u bilateralna pitanja dviju država i potičući na opasni presedan kršenja evropskog i međunarodnog prava. „Naša Komisija smatra da se hrvatska strana trebala pred svijetom sustavno, djelatnije i energičnije suprotstaviti nepravdi slovenskih presizanja, jer ova ugrožavaju i pravdu i mir i pridonose destabilizaciji europskog jugoistoka. Naša Komisija također smatra da hrvatska strana nije smjela odustati od načela, po kojem je o razgraničenju dviju država imao odlučivati najkvalificiraniji i najpromptniji svjetski sud – Međunarodni

sud pravde Ujedinjenih naroda, a ne nekakav 'arbitražni sud' neizvjesnog sastava i pravnog iskustva, s popisa koji nudi Europska komisija, a koji bi sad trebao odlučivati i po nepravnim kriterijima", ističe se u dokumentu. Komisija smatra da hrvatski građani imaju pravo i dužnost zahtijevati da hrvatska Vlada i međunarodna zajednica traže od EU, od OEES-a, od Vijeća Europe i od OUN da odvrate slovensku vladu od teritorijalnih pretenzija, odigranja vatrom na ovim područjima gdje je, ne tako davno, posezanje za tuđim teritorijem proizvelo ogromne ljudske tragedije upravo zbog kršenja međunarodnog prava i obveze čuvanja mira", zaključuje se u Izjavi Komisije ([www.glas-koncila.hr/portal](http://www.glas-koncila.hr/)).

Ova očigledna religijska politika spasenja, koja se gotovo uvijek kroz historiju vodi kroz prizmu crnobijelog svijeta, ili pak kroz šmitovsko razumijevanje politike mi-oni, našla je svog partnera u zagovaranju političke teologije u slovenačkim biskupima. Oni su reagovali na navedeno saopćenje ističući kako „nije posao Crkve da se upliće u granični spor između dviju država“. Međutim, ni oni nisu propustili priliku da daju javnu podršku slovenačkom stavu da je 'pravednost' uvijek iznad 'slova zakona'. Bez sumnje, Ištvan Bibo je u pravu kad tvrdi da je 'iscrtavanje karata' uvijek antidemokratsko i fundamentalističko jer istjeruje sposobnosti svakog sporazumijevanja, a povratak apsolutnoga u politiku nije ništa drugo nego izraz patološkog oblika političke komunikacije.

U spektaklu nema mjesta za etičnost. U spektaklu dolazi do sunovrata novinarstva, posebno istraživačkog. U toj općoj teatralizaciji političko-medijske scene, *spin doktori* su dolazili iz različitih institucija. U želji da se bude posve dominantan, spektakularizovane su i one teme koje nisu imale absolutno nikakve veze sa graničnim sporom.

Sjećam se da je jedan novinarski tekst o zdravstvenoj politici bio, zapravo, presudan da se opredijelim za ovo istraživanje. „Slovenci bolji od Hrvata, a s manje liječnika“ – bio je udarni naslov u hrvatskom *Jutarnjem listu*, 1. oktobra 2009. godine, a koji je imao namjeru da pokaže rezultate nekih anketa o kvalitetu zdravstvenih usluga u raznim evropskim zemljama.

Naime, prema *Euro Health Consumer Indexu* (EHCI), hrvatsko zdravstvo je svrstano na 23. mjesto od mogućih 33. Naime, 33 zemlje su učestvovale u evropskoj anketi kojom su se istraživali kvalitet, dostupnost i učinkovitost zdravstvenih sistema u Evropi. Iako je u odnosu na Hrvatsku broj liječnika bio manji i u drugim zemljama kao što su Velika Britanija, Poljska, Albanija, Kipar – hrvatski mediji nisu odoljeli potrebi za spektakлом tako što su produbili problem u vezi sa sporom oko morske granice podsjetivši hrvatsku javnost da hrvatsko zdravstvo mora biti mnogo bolje rangirano, ne zbog ljudi nego zato što je slovenačko zdravstvo bolje na listi. To što, na primjer, u Nizozemskoj pacijent dobije sve što poželi jer i pacijenti učestvuju u kreiranju

zdravstvene politike, nije uzelo više medijskog prostora. Na narednim stranicama će se ustvrditi kako „Slovence nije briga za spor oko granice jer ih kriza teško pogoda“. Mnogo toga je postalo važnije od samog rješavanja problema. Spektakularistički obrazac interpretacije događaja, koji selektira dramatske, sporedne momente, tvori i oblikuje stvarnost, koja je izgubila racionalnu preglednost i kao takva je lišena dubljeg smisla, ostajući 'pri iskričavoj površini', što obično znači u sferi emotivnosti, pa je stoga pogodna za mobilizaciju nacije širih razmjera, odnosno za političku, ali i svaku drugu instrumentalizaciju.

Diskurzivni mehanizam spektakla počiva na bazičnim reakcijama: crno-bijelo, toplo-hladno; jednostavnim, dakle samim tim i nepreciznim terminima opisuje višeslojne i kompleksne probleme, što je plodno tlo za nacionalističku retoriku.

Politička instrumentalizacija je, zatim, i veća i uspješnija ukoliko se više udaljavamo od institucionalnog okvira unutar kojega se – u demokratskom društvu, naravno – politički konflikti mogu rješavati.

Metodama politikantstva, a radi osvajanja političkih poena, opozicija se u obje zemlje radikalizovala. Bila je, zapravo, vrlo glasna onda kada je došlo do potpisivanja Sporazuma o arbitraži između Pahora i Kosorice u Stockholmu 4.11.2009. godine.

Tadašnji lider opozicije Janez Janša (SDS) prigovarao je vladajućima, često potežući pitanje granice,

kritikujući slovensku diplomaciju i insistirajući na roku za dovršetak postupka arbitraže. U Hrvatskom saboru čule su se vrlo žestoke izjave. Zapanjujuća je bila sumnja da će Evropska komisija imenovati suce koji su *a priori* protiv Hrvatske. „Ovim ugovorom, za razliku od onog Račan – Drnovšek, možemo izgubiti i Zagreb, a ne samo Jorasovu kuću i dio mora“ (Zoran Vinković iz SDP-a, *Jutarnji list*, 3.11.2009.), potom: „Hrvatska je klekla na koljena, a Slovenija nije spremna ni na najmanju gestu“ (Damir Kajin iz IDS-a, *Jutarnji list*, 3.11.2009.).

Generalna ocjena ponašanja opozicije i u jednoj i u drugoj državi jeste njena slabost da se nosi sa državničkim zadacima. Dok su bili na vlasti, pokušavali su doći do sporazuma; međutim, onog časa kad su se našli u opoziciji, doživjeli su velike obrate, tj. poduzeli su mnogo toga kako bi takve dogovore onemogučili. I pozicija i opozicija u obje države imale su istu argumentaciju. Dok su na vlasti, spremni su na ustupke i kompromis, a kad su u opoziciji, onda su svaki dogovor iskorištavali da bi diskreditovali stanku na vlasti, optužujući je uglavnom za ‘nacionalnu izdaju’. Sporazum Račan – Drnovšek srušio je HDZ, a sporazum Kosor – Pahor pokušao je srušiti SDP. Prema nekim analitičarima, SDP je 2001. godine bio spremna za dogovor koji je bio znatno slabiji od ovog posljednjeg.

Sve to vodi zaključku da spektakularni obrasci ponušanja, između ostalog, umanjuju političke razlike, praveći lažni privid političkog pluralizma.

“Što su manje bitne različitosti u akciji, to su suparnici više prisiljeni koristiti se jezikom koji konstruira suprotnosti” (Edelman, 2003: 62). Nedostatak različitosti u političkim ishodima omogućava privid rasprave. Tako “opozicija stvara paradokse u političkom vođstvu. Razlike i antagonizmi izrastaju iz upravljanja dojmovima” (Edelman, 2003: 63), tako da jedni na druge počnu da liče.

Krajem 2009. godine u Sloveniji više nije bilo sporno hoće li se održi referendum nego koliko će se referendum održati. Jedan bi mogla raspisati vlada, a čak dva, koji bi se održali na isti dan, predložila je Slovenska pučka stranke (SLS), koja je najavila da će nakon ratifikacije zatražiti naknadni zakonodavni referendum o sporazumu, te savjetodavni referendum o ulasku Hrvatske u EU (Delo, 03.11.2009.).

U Hrvatskoj, uoči predsjedničkih izbora najveća opoziciona stranka SDP iznijela je svoje protivljenje Sporazumu. U Hrvatskom Saboru za Sporazum je glasalo 80 zastupnika, 45 je bilo suzdržano, a osam je bilo protiv. Ipak, Sporazum je verificiran.

Nakon što je postignut, Sporazum o proceduri rješenja spora institucionalizirao se samim činom delegiranja ekspertskeih timova, čime je najednom (doslovno preko noći) izbio mobilacijsku snagu za obje strane, dakle, upravo zato jer je vraćen u institucionalne i proceduralne okvire (odjednom nastaje despektakularizacija – svođenje rješavanja problema na nivo 'eksperata' za međunarodno

pravo). Bez sumnje, do njega je došlo, što zbog međunarodnih pritisaka što zbog činjenice da je do arbitraže došlo zbog izražene političke volje oba predsjednika vlade (Pahor i Kosor), kao i zbog vještog upravljanja medijima.

Naime, nakon samo četiri sastanka između Pahora i Kosorice, koji su organizovani daleko od očiju medija – postignut je dogovor o načinu rješavanja konflikta.

Prema nekim teoretičarima, do sporazuma je došlo jer je isti „dovoljno neutralan“ i konačno upakovani u celofan međunarodnog pregovaranja“ (Škrk, 2010). Za razliku od drugih sporazuma koji su ‘uzne-miravali’ javnost, koja očigledno nije bila pripremljena ni na kakve promjene, ovaj sporazum je koliko – toliko umirujući, jer u njemu se ne govori o „slove-načkom doticaju s otvorenim morem“ (koristi se izraz junction – što u engleskom prijevodu znači ‘čin povezivanja, stanje povezanosti’). Da je pisalo ‘teritorijalni spoj’, vjerovatno ne bi pristala Hrvatska, a da je pisalo ‘režim neškodljive plovidbe’, ne bi pristala Slovenija. Čl. 9. Sporazuma obavezuje da Slovenija neće blokirati poglavљa u pregovorima Hrvatske s EU. Čl. 11. (stav 3) odnosi se na rok: “Svi procesni rokovi navedeni u ovom Sporazumu počet će se primjenjivati od datuma potpisa Ugovora o pristupanju Republike Hrvatske Evropskoj uniji”. Dakle, sud će donijeti odluku kada Hrvatska već bude u UN. Pregовори о ulasku u EU su, dakle, odvojeni od graničnog pitanja, a konačna verifikacija

150

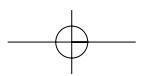
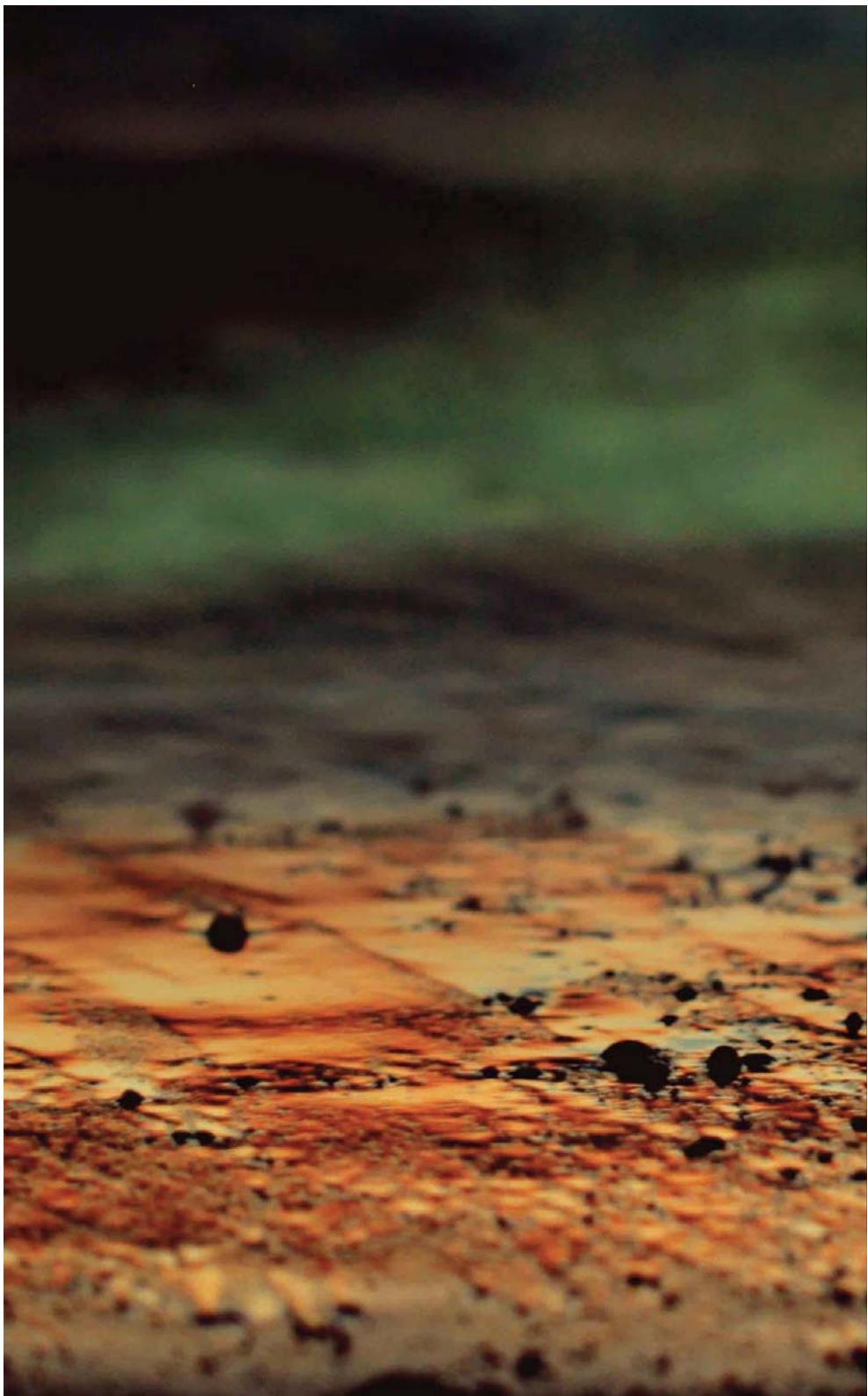
Slovenije, potvrđena je na referendumu o ovom pitanju koji je održan 6. juna 2010. godine na kojem su Slovenci rekli DA Sporazumu o arbitraži.³¹

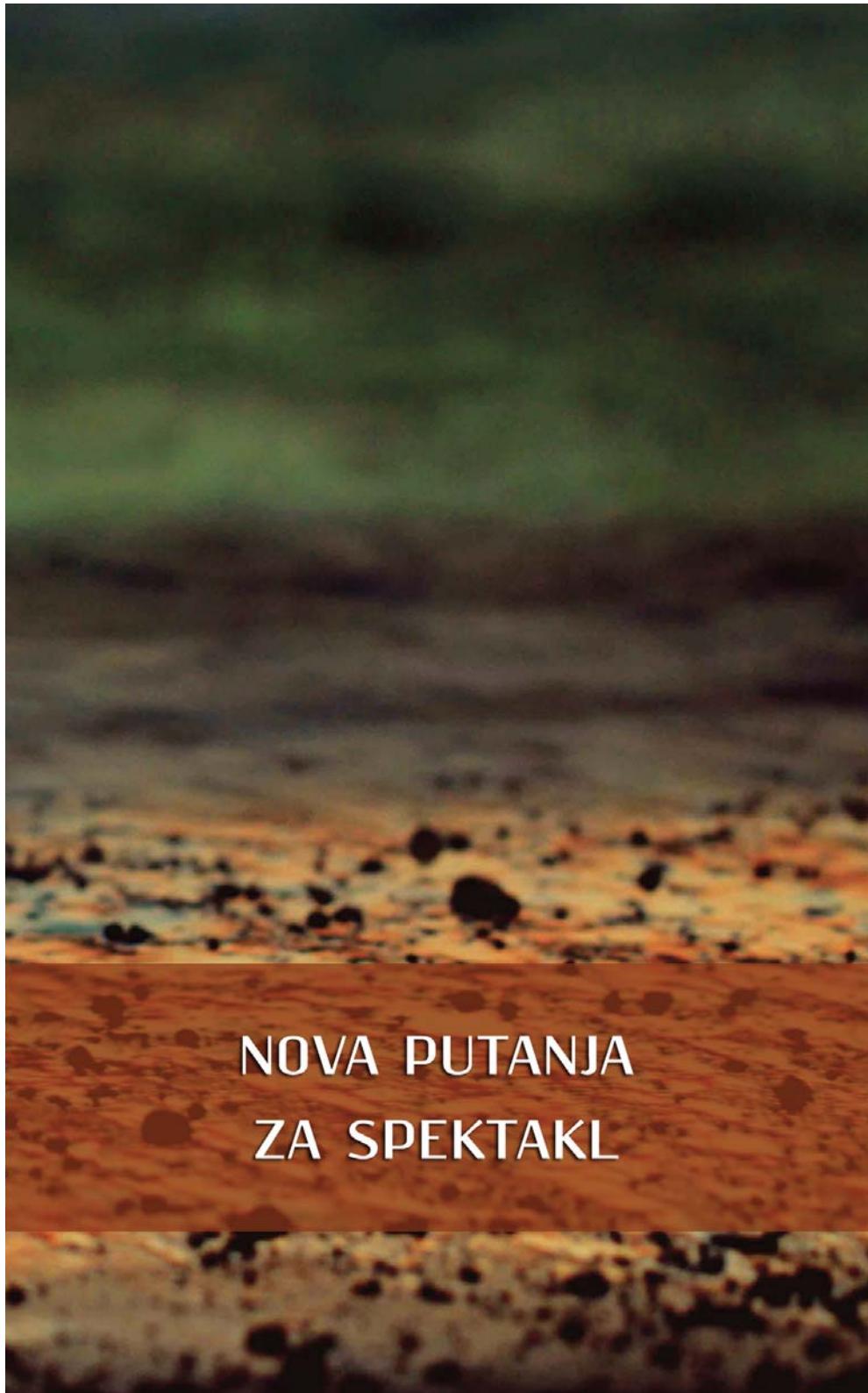
Despektakularizaciju su podržali i oni koji ne priznaju nikakve granice. To su, prije svega, obični građani, ljudi okrenuti privredi i ekonomskom razvoju. "Ne želim izgubiti kupce u Hrvatskoj zbog nekih sporova", rekao mi je jedan privrednik iz Ljubljane, dok je drugi iz Zagreba bio izričit: "Radije biram EU, pa i s ustupcima, nego izolaciju na Balkanu".

Iako su se tadašnji premijer Slovenije i premijerka Hrvatske u konačnici proglašili pobjednicima ovog diplomatskog sukoba, pravi pobjednici su zapravo obični ljudi i njihovi diskursi, koji su u medijima bili u trećem planu. Ako se negdje desio evropski duh, onda se on razvijao primarno u međuljudskim odnosima velikog broja građana Hrvatske i Slovenije. Ta vrsta pobjede naravno nije ostala zabilježena u analizama ovog sukoba. Izuzmemli nekoliko nacionalistickih ispada nekolicine pojedincaca, primjetit ćemo da su zapravo stanovnici pograničnog područja između Slovenije i Hrvatske – koji su se oduprli bilo kakvim međusobnim provokacijama – bili najveći despektakulatori ovog političko-medijskog spektakla.

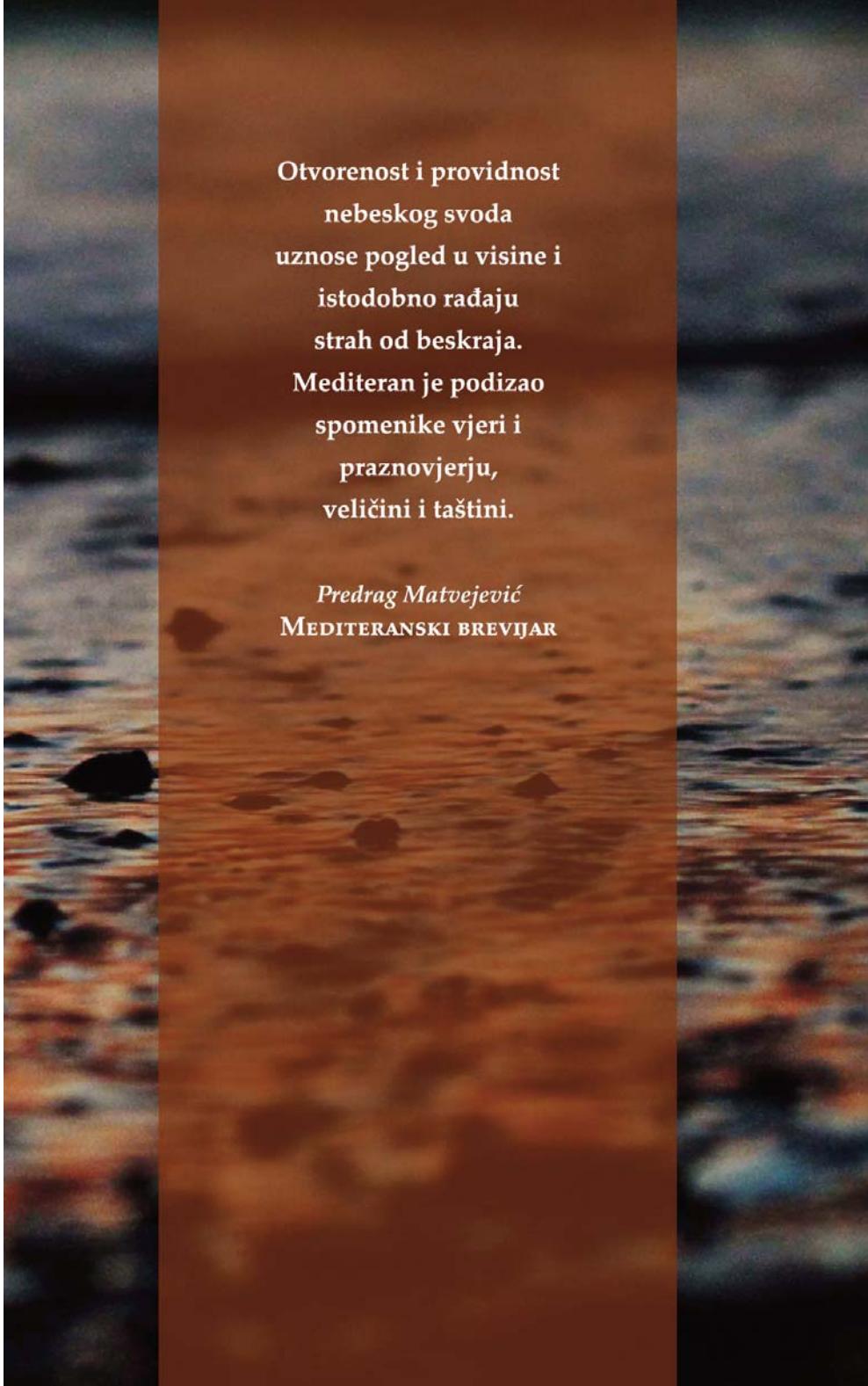
Iz ovih razloga čini mi se da je primarni zadatak osvijestiti brojne međuljudske odnose između građana RH i BiH koji ostaju nevidljivi u nacionalnim pristupima kreiranja javnih politika, a ustvari

su žila kucavica odnosa među ljudima na ovim prostorima. Nije riječ o populističkom pristupu u kojem su ljudi dobri, politika loša, već upravo suprotno, riječ je o izazovu koji je pred svima nama, a koji se tiče ugrađivanja primarnih potreba ljudi čije živote javne politike oblikuju.

**NOVA PUTANJA
ZA SPEKTAKL**

Otvorenost i providnost
nebeskog svoda
uznose pogled u visine i
istodobno rađaju
strah od beskraja.
Mediteran je podizao
spomenike vjeri i
praznovjerju,
veličini i taštini.

Predrag Matvejević
MEDITERANSKI BREVIJAR

Moj galebe! Veliki i Mali Školj - hrvatski ili bosanski pašaluk?

Vrlo slična priča nazire se na relaciji Hrvatska – Bosna i Hercegovina, a u vezi s rješavanjem graničnog pitanja kod Neuma, mada se javljaju i druga granična pitanja, kao npr. kod Kostajnice.

U trenutku kad nastaje ova knjiga, pojavljuju se diskursi sporenja oko Malog i Velikog Školja, te oko vrha Kleka. Priča se usko vezuje za hrvatsku izgradnju Pelješkog mosta, koji bi trebalo da poveže Dubrovnik sa Dalmacijom i drugim dijelovima Hrvatske, te izgradnju „neumskog koridora“, koji ima isti cilj ali zahtijeva saglasnost Bosne i Hercegovine jer bi eventualna autocesta prolazila kroz dio teritorija Bosne i Hercegovine.

Teritorijalno razgraničenje na ovoj dionici puta između Hrvatske i BiH navodno je riješeno sporazumom između predsjednika Franje Tuđmana i Alije Izetbegovića 1999. godine. Međutim, kako sporazum nije ratifikovan u hrvatskom Saboru, a ni u današnjoj parlamentarnoj Skupštini BiH, danas se vodi žestoko prepucavanje u vezi s 'validnošću' ovog ugovora. Predsjednici Tuđman i Izetbegović nisu među živima već dugo, pa se lavina

spekulatarizacije pokrenula najprije tvrdnjama hrvatskog zastupnika Vladimira Šeksa iz HDZ-a, koji je za hrvatske medije izjavio da su sporni otočići Mali i Veliki Školj – za koje bosanskohercegovačka strana tvrdi da pripadaju BiH, „historijski uvijek pripadali Hrvatskoj i nikada, osim za vrijeme Ottomanskog Imperija, nisu bili pod pravosudnom jurisdikcijom druge države“. Zbog toga bi, prema Šeksu, „ustupanje (ovih otoka, dodala N.M.) prema sporazumu značilo promjenu granica i odricanje Hrvatske od dijela svog teritorijalnog suvereniteta“ (<http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/206944/seks-Tudman-je-bio-u-zabludi.html>, pristup 18.08.2012.).

Oslobođenje je donijelo tekst jednog čitatelja pod naslovom “Neumski koridor i Pelješki most novi problem za BiH” u kojem se tvrdi da dogovori vlada BiH i Hrvatske narušavaju i destabilizuje suverenitet i uništavaju teritorijalni integritet države BiH „prodavajući“ dio teritorije na upravljanje drugoj državi na političkom, saobraćajnom i ekonomskom (koncesionom) pravu“ (Oslobođenje, 01.09.2012.). Čitatelj je uzrujan i reaguje na dogovor ministara prometa BiH i Hrvatske, Damira Hadžića i Siniše Hajdaša Jončića (od 04.05.2012.) o tome da Hrvatska treba da pripremi “sporazum o gradnji cestovnog koridora kroz neumsko nasljeđe”, a BiH da pripremi “prijedlog sporazuma o naprednom korištenju luke Ploče” (Ibid.).

Šeks je ustvrdio da je u vrijeme potpisivanja Sporazuma hrvatski predsjednik Franjo Tuđman bio u

'zabludi' jer je bio teško bolestan. Ministar vanjskih poslova u vrijeme potpisivanja spornog sporazuma Mate Granić opovrgnuo je ove tvrdnje izjavom za HTV: "Predsjednik Tuđman jest bio teško bolestan, ali je potpuno odgovorno obavljao državničke dužnosti", istaknuo je on objašnjavajući hrvatskoj javnosti da su pregovori o razgraničenju s BiH "počeli nakon incidenta kod Martin-Broda, kad je u posljednji trenutak izbjegnut veliki sukob hrvatskih snaga i SFOR-a". Poslije toga formirana je *ad hoc* međudržavna komisija, koja je počela pregovore pa je, kako navodi Granić, u manje od godinu dana identificirana granična crta od 1.001 kilometra (<http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/207047/Tudman-jest-bio-bolestan-ali-je-odgovorno-obavljao-duznosti.html>, pristup 31.07.2012.).

No, sporazum je sporan i za institucionalni dio Bosne i Hercegovine, tačnije Republiku Srpsku. Predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik poručio je da do ratifikacije u bosanskohercegovačkom parlamentu ne može doći "bez Republike Srpske", dok je predsjednik parlementa Republike Srpske Igor Radojičić zaprijetio je da će zastupnici iz RS-a u bh. parlamentu zaustaviti ratifikaciju sporazuma o granici s Hrvatskom ukoliko se ne riješe sporne točke na rijeci Uni. Radojičić tvrdi da je za Republiku Srpsku sporan dio granice s Hrvatskom na Uni i kod Kostajnice (<http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/210330/Zastupnici-iz-RS-a-protiv-sporazuma-Tudman-Izetbegovic.html>, pristup 21.08.2012.).

U javnosti je sporni sporazum već uspoređen sa sporazumom Račan – Drnovšek u vezi s teritorijalnim razgraničenjem mora u Piranskom zaljevu; međutim, mnogo je jače naglašavanje ‘teritorijalnog suvereniteta’, odnosno njegove eventualne prodaje. “Mi stvar gledamo kompleksnije, u interesu Dubrovnika. Ne podajem se interesima dnevne politike i raznim povicima jer iza njih vidim razne motive. Dakle, hrvatski interes prepoznajem, branim ga, ideja i inicijativa je naša, što je vrlo važno naglasiti jer su neki političari u našoj zemlji navikli djelovati samo pod tuđim pritiskom. Mi nismo takva vlada, mi smo vani korektni, ali nismo servilni i ponizni, mi smo u Hrvatskoj razumnii i odluke pripremamo i donosimo sami, koliko god je to u današnjem integriranom svijetu moguće. Dakle, ovo nije nikakav Bruxelles, nikakav treći centar, ovo su Zagreb i Sarajevo”, rekao je hrvatski premijer Zoran Milanović (<http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/207193/Granica-se-ne-mijenja-bez-dvotrecinske-vecine.html>; pristup 10.09.2012.), i dodao: “Ja sam siguran da je Hrvatska ozbiljna država i ničim ne spominjem predsjednika Tuđmana niti mu išta zamjeram i ne želim da se ova priča koristi za najprizemnije dnevno-političke obračune, a ono što gledam je upravo to. Niti je Tuđman prodavao hrvatski teritorij, niti ja to radim, niti je to radio Račan” (*Ibidem*).

Tadašnja vlada Ive Sanadera je u novembru 2005. godine odlučila Sporazum ratifikovati po hitnom postupku, ali su ubrzo morali odustati zbog burnih reakcija HDZ-ovih zastupnika i vlasti Dubrovačko-

neretvanske županije. Sporne su, naime, bile neke odredbe po kojima je Tuđman ‘predao’ BiH vrh poluotoka Kleka, te nenaseljene otočiće Veliki i Mali Školj u Malostonskom zaljevu.

Hrvatska vlada, na čijem je danas čelu danas Zoran Milanović iz SDP Hrvatske, pokušala je ponovo odbraniti sporazum tako što je ustvrdila da je za izgradnju Pelješkog mosta, koji bi povezao Dubrovnik sa ostatkom Hrvatske, potrebno rješavanje ovog pitanja sa BiH kako bi Hrvatska mogla tražiti finansijsku pomoć iz fondova EU.

“Jasno je da prodaja povjesno dokazanoga hrvatskog teritorija nije radi dobivanja suglasnosti BiH Vlade za gradnju Pelješkog mosta, jer takvom podjelom Malostonskog zaljeva to ne bi ni bilo moguće, već se radi o dobivanju suglasnosti za izgradnju neumskog koridora i besmislenog ulaganja u tuđu državu. Jasno je da ne moramo uopće tražiti suglasnost i dozvolu strane, k tome još i neuređene, države za izgradnju vlastite infrastrukture”, poručili su intelektualci dr. Nenad Jasprić, dr. Vincencije Lupis i dr. Mirna Batistić iz Udruženja ‘Pelješki most iz Dubrovnika’ (portal Depo, 26.07.2012.).

Budući da su se pojatile različite interpretacije vezane uz ratifikaciju međunarodnog ugovora s BiH, šef katedre za evropsko javno pravo na Pravnom fakultetu dr. Siniša Rodin pojasnio je svoju raniju ocjenu da je za ratifikaciju sporazuma Tuđman – Izetbegović dovoljna obična saborska većina. Naime, prema Ustavu RH, za ratifikaciju

međunarodnih ugovora uistinu treba samo obična većina, ali ako se njima mijenjaju granice države, onda to ipak mora potvrditi dvotrećinska parlamentarna većina (<http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/207379/Sabor-treba-utvrditi-mijenja-li-se-granica-s-BiH.html>, pristup 02.08.2012.).

U BiH pak nema dvojbe. "Veliki i Mali Školj" pripadaju BiH" (Oslobođenje, 4.08.2012.), izjavio je ministar prometa i komunikacija BiH Damir Hadžić, optužujući HDZ Hrvatske da prikuplja jeftine političke poene. No, prije toga je novoizabrani ministar nastupio paternalistički prema Hrvatskoj izjavljujući kako je BiH "spremna da pomogne Hrvatskoj", ali isto tako da "Bosna i Hercegovina nije Hrvatskoj Slovenija" (Oslobođenje, 24. juli 2012). Ovakav stav je uslijedio nakon susreta sa hrvatskim ministrom prometa Sinišom Hajdaš Dončićem, koji je Hadžiću uručio dio projektne dokumentacije prometnog koridora kod Neuma, a koji bi trebao da prolazi kroz teritorij BiH.

Izgradnja Pelješkog mosta izaziva pravu buru. Nju bi trebala da sufinansira EU. U vezi s tim pitanjem bh. ministar Hadžić je poručio da „Hrvatska ne može graditi Pelješki most bez saglasnosti BiH“ (Oslobođenje, 24.07.2012.), te da „nije pametno da posebno ozbiljna vlada poput vlade premijera Zorana Milanovića po treći put polaže kamen temeljac za pelješki most“ (Ibidem). U Hrvatskoj se ova izjava razumjela kao 'zgražavanje' nad 'nediplomatskim rječnikom' bh. ministra, pa su bh. vlasti

poručili da "BiH nije u poziciji ucjenjivati hrvatsku državu i EU kojoj i sama želi pristupiti" (portal *Depo*, 26.07.2012.).

U aprilu 2012. godine *Novi list* je donio tekst u kojem je naglašeno kako su BiH i Hrvatska „vrlo blizu dogovora po kojem bi Hrvatska dobila slobodan prometni koridor kroz BiH, koji bi istovremeno bio u funkciji obilaznice oko Neuma (*Novi list*, 24.04.2012.). Međutim, kako je u članku spomenuto da bi cesta imala status 'brze ceste', koja bi bila 'ograđena žicom i izuzeta od granične kontrole', počele su pristizati reakcije lokalne zajednice. Gradonačelnik Neuma Živko Matuško izjavio je da se lokalna zajednica u Neumu protivi izgradnji ovog cestovnog pravca koji bi „dijelio područje Neuma na dva dijela“. Matuško, kao i veliki broj mještana, se protivi 'parcelisanju' i 'gettoizaciji' ovog prostora.

Mještani Kleka su još otvoreniji. Oni smatraju da se Pelješki most zapravo gradi ne zbog povezivanja Dubrovnika sa Dalmacijom nego zbog dobro 'isplativih tendera' od kojih će najviše koristi imati tajkuni koji su pokupovali zemlju sa strane Pelješca, na koji bi se most naslanjao. „Ovo je samo pljačka i ništa više“, kaže jedan mještanin koji je želio ostati anoniman.

Po njegovom mišljenju, smiješno je da se sada dvije države spore oko dva školja, koji zapravo i nisu nikakvi otoci jer na jedan (Mali Školj) „ni galeb ne može sletjeti“.

Hrvatski filozof i teoretičar Žarko Puhovski podržao je ratifikaciju Sporazuma, ističući da je HDZ, koja je protiv ovog Sporazuma, u nezavidnoj poziciji jer mora glasati “protiv svojeg bivšeg predsjednika”, dok SDP praktično zastupa Tuđmanove stavove (<http://www.seebiz.eu/zarko-puhovski-bih-mora-dobiti-poseban-status-u-luci-ploce/ar-41821/>, pristup 09.09.2012.).

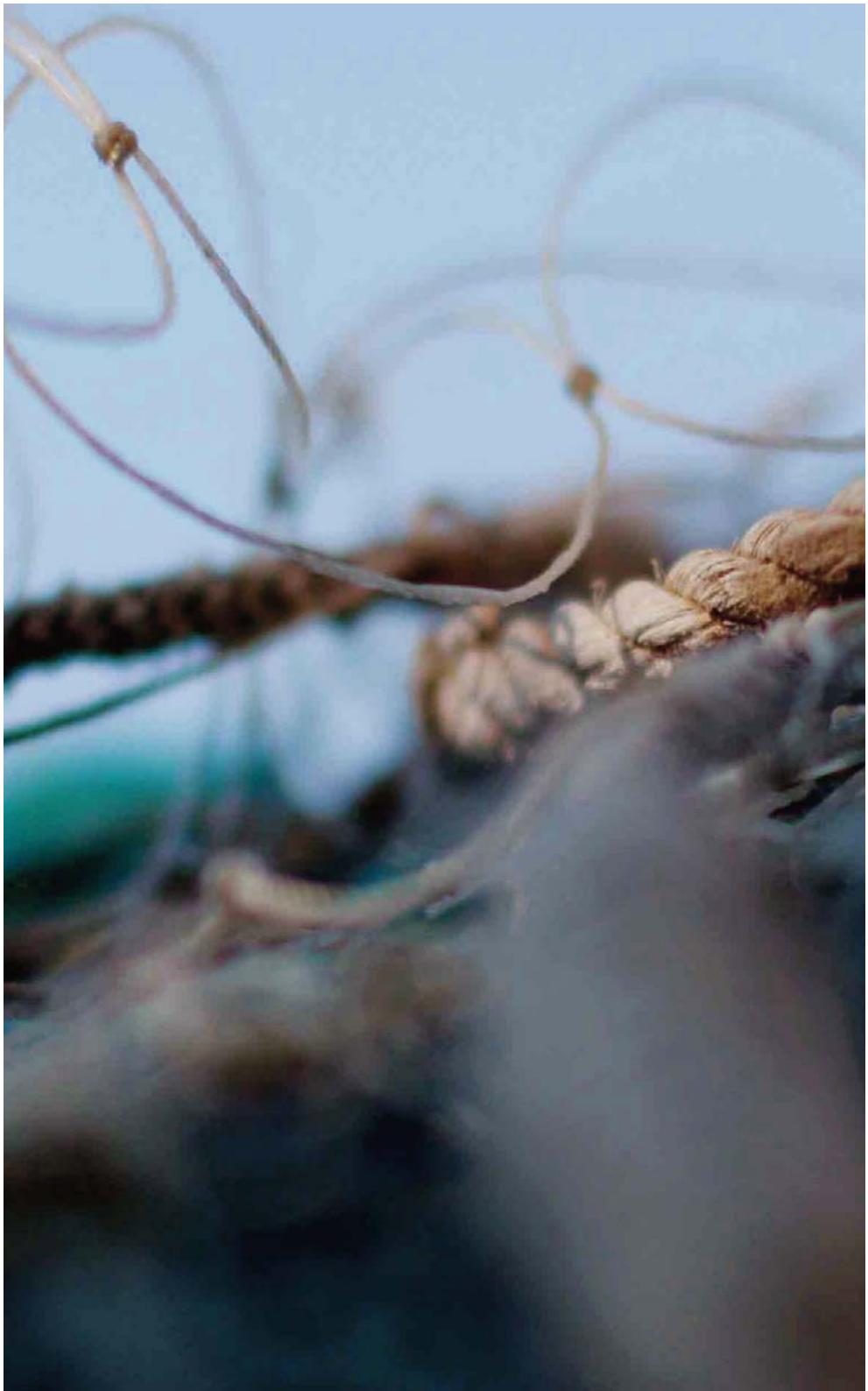
Prema njegovom mišljenju što je istaknuto u naslovu mnogih medija, koji su prenijeli razgovor koji je s njim vodila agencija Anadolija, “Hrvatska je bila neprincipijelna” kada je riječ o Luci Ploče, a koja je još u jugoslovenskim vremenima izgrađena kao luka za BiH. Logika sporazuma koji je potpisana jeste da se BiH omogući poseban status u Pločama, i to je u interesu obje zemlje, smatra Puhovski.

Bosanskohercegovačke tvrdnje o tome da Pelješki most mora biti visok 50 metara jer će u Neum dolaziti ‘prekooceanski brodovi’ – okarakterisao je ‘glupim’. Ovakvo inačenje Hrvatskoj, za Puhovskog, “ne služi na čast BiH”.

No, inačenju i nestrpljenju skloni su i hrvatski sugrađani, kako prema svojoj Vladi tako i prema susjednoj BiH. Dana 09.09.2012. godine su lađama, brodicama, pasarama napravili ‘živi’ Pelješki most dužine 2,5 km koji povezuje Komarnu i Brijest. Na poziv Udruženja lađara Neretve, te Udruženja boraca “Zavjet”, više od 300 plovila stiglo je sa Pelješca, Korčule i Dubrovnikom, s ciljem da se upozori ‘centar o težini života na odvojenom jugu zemlje’. Nacionalizacija Neretvanskog kanala ogledala

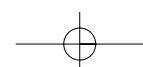
se u puštanju hrvatske nacionalne himne, podrške mnogih političkih stranaka ovom skupu, kao i prisustva nekih hadezeovaca. Politički performans praćen je pjesmama kontroverznog pjevača Thompsona "Lijepa li si", te "Moja domovina".

Dok zvanične hrvatske vlasti poručuju da Pelješki most treba odvojiti od pitanja granice, bosansko-hercegovačke vlasti i dalje su pasivne i nespremne da riješe mnogobrojna pitanja sa Hrvatskom koja će uslijediti kada Hrvatska uistinu uđe u Evropsku uniju. To su pitanja dvojnog državljanstva, pitanja vezana za radnu snagu, zapošljavanje, socijalno osiguranje, penzije i sl. Pristupanjem EU Hrvatska istupa iz srednje evropskog ugovora o slobodnoj trgovini (CEFTA) pa će mnogobrojne ekonomske relacije između BiH i Hrvatske nažalost biti otežane.

POLITIČKO-MEDIJSKO LIŠAVANJE SMISLA

Mediteran nije samo pripadnost.
On nerado prihvata mjerila
koja sam nije ustanovio.
Ne da se svesti ni na jednu
posebnu odrednicu, ni
judeo-kršćansku niti islamsku
ni helensku niti bizantsku,
ni rimsku ili romansku,
niti bilo koju drugu ...

Predrag Matvejević
MEDITERANSKI BREVIJAR

Zaključna razmatranja

Bez obzira na ishod ove priče o Piranskom zaljevu, te na ishod priče o ratifikaciji Sporazuma Tuđman – Izetbegović, cilj ovog istraživanja bio je da problematizuje spektakularistički diskurs kojeg koriste politike i mediji.

Prikazujući proces proizvodnje konflikta, u knjizi sam navela mnogobrojne (kontra)argumente Slovenije i Hrvatske u vezi s teritorijalnim razgraničenjem na moru, te Hrvatske i Bosne i Hercegovine u vezi sa sporazumom Tuđman – Izetbegović. Svaki od njih je djelimično tačan, ali ne i dovoljan da bih mogla ponuditi neke od odgovora na pitanje koje su mi ljudi često postavljali: Ko je u pravu, Slovenija ili Hrvatska? Hrvatska ili Bosna ili Hercegovina? No, to i nije bio cilj mog istraživanja.

Građa koju sam prikupila nije mi služila ni da ocjenjujem nivo političko-medijske kulture u Sloveniji, Hrvatskoj ili Bosni i Hercegovini, nego da pokušam, kao što sam u uvodu knjige navela, da ukažem na zavodljivost političkog i medijskog spektakla.

Intenzitet ovog konflikta, kao i njegova dugotrajnost, ne smiju zavesti čitaoca, nego jednostavno ga upozoriti da danas politička poruka ne putuje

više direktno od političara do novinara i dalje do publike. Tu je sada niz posrednika koji joj daju smjer (tzv. *spin doktori*), koji je pakuju, prilagođavaju logici medija i tako onemogućavaju njeno razborito prosuđivanje, koje je temeljno načelo demokratije.

U slovenačkom i hrvatskom društvu postoje i drugi diskursi, ali pažnja mog istraživanja bila je usmjereni upravo na ovaj, koji je eklatantan primjer degradacije političkog u politici i prosvjetiteljskog u medijima. Bez sumnje da postoje i drugi primjeri, ali evo, u ovim zaključnim razmatranjima, pokušat ću da objasnim zašto sam se usudila da ovaj konflikt predstavim kao jednu vrstu političko-medijskog spektakla, koji je prije svega lišen SMISLA i koji osiromašuje korisnike i politike i medija.

Naime, predstavljeni obrasci političko-medijskog spektakla, kao i mnogi drugi koje nisam spomenula, u savremenom svijetu mogu se smatrati razaračima demokratije. Najdragocjeniju baštinu demokratije – kritički duh – politika i mediji sve češće izbacuju iz javnog života, a umjesto toga nude nam 'zabavu' prilagođenu ponudi i potražnji. Nažalost, ta 'zabava', odnosno 'igra', postaje više od zabave i igre onog časa kada dobije obilježja fundamentalističkog diskursa koji zatire političko i mogućnost svakog političkog sporazumijevanja.

Opće mišljenje o Piranskom zaljevu više je negativno nego afirmativno, i zato se usuđujem, kao i niz drugih autora, posmatrati politiku i medije kao jednu vrstu teatra, cirkusa, maškara, parafrazirajući

Katunarića, da u medijima politički pluralizam i izborno nadmetanje uvijek imaju neko 'cirkusno obilježje'!

S druge, pak, strane, valja upozoriti i na očevidno odsustvo diskursa koji govori o kraju novinarske profesije, koja – da bi ostala popularna, zbog nezaseite gladi za novinom – ne uviđa stvarnu štetnost za demokratske procese.

Zahtjevi za 'novostima', praćeni kodeksom objektivnog izvještavanja, često publiku navode na iracionalno promišljanje, i publika sama zna biti svjesna toga. No, njena kritičnost nema nekog utemeljenog objašnjenja. Upravo priča u vezi s Piranskim zaljevom navela je mnoge moje sugovornike, korisnike medija, da kažu kako su mediji podgrijavali ovaj sukob (Šabić, intervju, 2009).

Oni koji su izvještavali, međutim, tvrde suprotno, jer smatraju da su iznošenjem velikog broja informacija ostavili javnosti, odnosno čitateljima ili gledateljima mogućnost da se sami odluče ili odrede po ovom pitanju. Zato je ovo za mene bila i prilika da se jasno istakne još jedna dimenzija spektakla. Naime, često zaboravimo reći da je spektakl najveći razarač istraživačkog novinarstva. Koristeći medijska sredstva, spektakl novinarstvu krade motiv (Denton, Woodward, 1999: 92), a političarima daje mogućnost za moćno ubjedivanje.

„Opći učinak masovnih medija je socijalizacija ljudi da prihvate legitimnost političkog sistema svoje

zemlje (...) da usmjere njihovo mišljenje na način koji ne podriva, te (...) da ih odvrate od aktivnog, sadržajnog sudjelovanja u politici“ – mišljenja su David Paletz i Robert Entman. Denton i Woodward također će reći da je *političko djelovanje uokvireno unutar konvencija melodrame* jer političko izvještavanje rijetko kada zanemaruje elemente pozorišta (uloge, scene, činovi i publika), što nas vodi teorijskom zaključku da se *ritualnoj objektivnosti daje veći prioritet nego sintezi i analizi*, te da broj 'činjenica' ne proizvodi nužno 'razumijevanje'.

Primjeri iz ove studije dobri su da se pokaže, između ostalog, i to da je političko izvještavanje danas očito drugačije nego što je bilo prije nekoliko generacija. Čitatelj novina lakše je pronalazio izvještaje o političkim aktivnostima u formi dugih isječaka iz govora. To 'novinarstvo' nije nužno bilo bolje. Međutim, bilo je drugačije. Za razliku od tog novinarstva, središnji cilj velikog dijela 'savremenog političkog izvještavanja' fokusira se na političke strategije i taktike. Novinari su suočeni s izborom nabranja čitateljima ili gledateljima što je određena osoba rekla, ili pak analiziranja motiva iza izjave upućene određenoj publici. Novinar često nastupa kao pripovjedač: ne ponavljajući gledatelju ono što je upravo rečeno, nego procjenjujući motivaciju iza političke scene. Zbog toga bih, po Woodwardovoj sugestiji, rekla da spektakl savremenom političkom izvještavanju daje stratešku funkciju. Kad to tvrdim, ne smijem zaboraviti na činjenicu i da 'novinarska objektivnost' više služi interesima

politike, jer mediji daju ogromnu količinu kredibiliteta 'službenim' izvorima. Ironija u toj 'pristranosti prema dužnosnicima' je u tome što novinari organizuju svoj rad oko percepcije da su kontrolori vlasti. Na djelu je *sensura*, što bi rekao Bernard Noel, tj. otimanje smisla. „To lišavanje smisla nije samo krivotvorenje, presvlačenje, niti iskrivljenje smisla koje se provodi u medijima. Riječ je o prazni ni ispunjenoj slikama koja dolazi umjesto misli i daje dojam punoće“ (Katunarić, 2005: 448).

Narativne konstrukcije o Piranskom zaljevu i teritorijalnom razgraničenju mora, čak i ove koje se naziru u vezi s granicom u Neumu između BiH i Hrvatske, a koje pronalazimo u političko-medijском diskursu, između ostalog pokazuju i moć spektakla. Popunjavajući odsustvo smisla u društ vima kasnog kapitalizma, na spektakl možemo gledati i kao na jedan kompetitivni hegemonistički diskurs. S obzirom da savremena društva imaju problem sa samolegitimisanjem, spektakl se pojav ljuje kao svojevrsno legitimisanje režima. On, tobože, odgovara na zahtjeve publike i tako daje privid svojoj participativnoj ulozi. Umjesto da traži puteve za suštinsku demokratsku transformaciju, spektakl je u neprestanoj borbi sa demokratskim institucijama. Spektakl prezire demokratski sadržaj, ali vješto koristi demokratsku formu. On navodno drži do javnog mnjenja. Tako su *ankete stekle neopravdanu važnost* u spektakularnom diskursu. Nekoliko rezultata anketa do kojih sam došla u ovom istraživanju, zapravo, potvrđuju da njihovo korištenje ima

tendenciju da proizvede izvjestitelje koji govore na isti strateški način i s taktičkim razmišljanjem koji traži spektakl. Primjeri iz ove studije jasno pokazuju kako se konstruiše političko-medijski spektakl i kako u toj konstrukciji važnu ulogu imaju dvostruka različnost, drama, koja se između ostalog pravi i utvrđivanjem 'bila javnosti'. Zato je spektakl u politici i medijima značajan utoliko što nas tjeran da redefinišemo pojmove kao što su javnost, javno mnjenje i javna sfera. Rekli smo, ankete su vrlo popularne u medijima, a na njih se rado pozivaju političari. Naime, rezultati anketa često su prisutni na mnogim sastancima, s tim da ostaje nejasno da li kreatori spektakla razlikuju 'javost' i 'javno mnjenje'. Činjenica je da je javno mnjenje ponekad podizano do razine Božijeg suda, odmah pokraj prijestola. Javnom mnjenju je pridavan status 'trećeg izvora pravde', ali njegov mit nikada nije razotkriven. Stotine je definicija o javnom mnjenju, ali većina je saglasna u jednom: javno mnjenje ima značajnu ulogu u funkcionisanju države i društva. Međutim, političko-medijski spektakl u javnom mnjenju vidi mogućnost za potkrepljivanje vlastitih nazora, teza, zahtjeva i prijedloga. Političko-medijski spektakl rado se poziva na 'javno mnjenje'". Stoga ono sjedi na mnogim sjednicama kreatora spektakla, iako ga nikad nema na popisu prisutnih. Javno mnjenje se koristi i kad treba i kad ne treba, kako bi se ostavio DOJAM. No, za mene to nije stvarno javno mnjenje. To su, zapravo, mnjenja u javnosti, odnosno mišljenja koja dolaze od institucija,

grupa, ustanova, političkih stranaka, čiji su prenosioci uglavnom mediji. Ta mnjenja su sklona manipulaciji, propagandi, ona reaguju na dnevne probleme, ona imaju odobravajuće ili osuđujuće djelovanje, za razliku od javnog mnjenja koje ima *društveni uticaj ako poprimi oblik političke volje*. Zato možemo zaključiti da je političko-medijski diskurs, zapravo, konzervativan i apolitičan u svojoj osnovi. To je diskurs dnevnih taktika i strategija bez jasne vizije političkog i medijskog, koji samo reaguje na poteze protivnika. Ono što mi se čini problematičnim u ovom diskursu jeste njegova povezanost sa fundamentalističkim politikama, tako da on u osnovi proizvodi strah, napetost, zebnju, i kao takav može imati ozbiljne posljedice. Pored toga što je uglavnom neproductivan, on je zapravo u društvima u tranziciji, gdje se uspješno manifestuje, i jedna vrsta imitacije političkog i medijskog pluralizma. Zato ovaj diskurs prezire političko *u politici i prosvjetiteljsko u medijima*. Ovakav diskurs legitimira autoritarni politički sistem, u kojem je sve podređeno konfliktu koji je već unaprijed konstruisan.

Zato želim da političko-medijski diskurs pokušam posmatrati i iz vizure teorije političkih konfliktata. Ovaj diskurs, to želim naglasiti, ne rješava stvarne društvene probleme jer svoj sadržaj uglavnom veže za formalna i tehnička pitanja, i njih konstruiše u nacionalni konflikt s ciljem legitimacije vlasti. Prvo, političko-medijski spektakularni diskurs pomaže politici i medijima jer u njima nalazi sjajne partnere

za igru, i tako ih promoviše u kompetentne aktere koji navodno učestvuju u rješavanju problema. Drugo, taj diskurs tako postaje jedan od komeptitivnih hegemonističkih diskursa. Njegova moć i snaga opravdavaju svrhu postojanja onih politika koje umjesto da traže puteve transformacije sadašnjosti uglavnom bez ikakvog kritičkog ispitivanja usvajaju informativnije i melodičnije forme medija pomoću kojih upravljaju društvom, državom. Zato političko-medijski diskurs ostavlja dojam 'moćnog diskursa' koji zna koji su ciljevi politike.

Bezbroj je primjera u ovoj studiji koji ukazuju na zavodljivost spektakla, jer u proizvodnji spektakla učestvuju mnogi akteri, izvođači (političke stranke, mediji, razna udruženja, vjerske institucije, intelektualci....), ali i posmatrači spektakla, tj. publika, javnost, odnosno javno mnjenje.

Ovaj diskurs je moćan jer u osnovi koristi diskurzivna oruđa kao što su stereotipi, govor mržnje, predrasude, pomoću kojih se blokira društvena interakcija, a koja nije u funkciji akomodiranja konflikata kojima teže političko i prosvjetiteljsko. Ovaj diskurs može biti i zloglasan, posebno kada je javna sfera zarobljena fundamentalističkim politikama.

Politika koja vodi simbolički rat oko teritorija, nasljeđa, suvereniteta, potvrđuje samu sebe. Zato politika kroz spektakularni diskurs primarno oživljava prošlost, i što je prošlost udaljenija, to ju je lakše koristiti u sadašnjosti. U mom istraživanju mnogo i često se koristila ona prošlost u kojoj nisu

riješena neka tehnička pitanja, poput pitanja o teritorijalnom razgraničenju mora. To je diskurs koji je pokazao kako se društva u tranziciji ipak nalaze u 'međuprostoru' između nedavne prošlosti i neke nejasne budućnosti. Upravo je priča o Piranskom zaljevu pokazala da naprasito odricanje od prošlosti nije moguće. S druge, pak, strane, ovaj problem je zapravo bio i prilika za 'obračun' sa različitim pozicijama, stajalištima koja su se pojavljivala u oba društva. Način tog 'obračunavanja' sa neistomišljenicima vodi nas još jednom zaključku: političko-medijski spektakularni diskurs ne anticipira pravedniji svijet od ovoga koji imamo i koji smo imali. On nije pokretačka snaga emancipacije. Naprotiv, on ne funkcioniše u ideji napretka, kompromisa, dijaloga, tolerancije. On svoje utočište traži upravo u fundamentalističkim politikama, politikama gdje se igra vodi kroz kategorije MI-ONI, prijatelji-neprijatelji itd.

Ovaj diskurs je smješten u prostor slike, vjerovanja i strasti, više nego u racionalno i tradicionalno područje političkog predstavljanja. On može govoriti protivrječne stvari i može obećavati, ne vodeći brigu o vjerodostojnosti svojih tvrdnji. Njemu je cilj samo da bude urednik javne rasprave. Ona promiče 'ekspresivnu' politiku, sastavljenu od slika i strasti koje bude emocije, kao u televizijskoj fikciji ili 'tele-noveli'" (Musso, 2005: 422).

No, u osnovi, riječ je o diskursu koji traži medijsko posredovanje jer tu postaje neuvhvatljiv. Upravo ta

neuhvatljivost daje mu mogućnost da je u stalnoj opoziciji sa demokratskim institucijama. Mnoštvo informacija, posebno pravne prirode, izaziva zbuđenost kod običnih posmatrača.

Diskurs imputirane dvosmislenosti proizvod je političkog diskursa kako bi se uspostavile ili sačuvale interesne sfere. Zato je čitav ovaj konflikt uvijek praćen novim podkonfliktima i tako se uspješnije suprotstavlja vrijednostima javnih institucija.

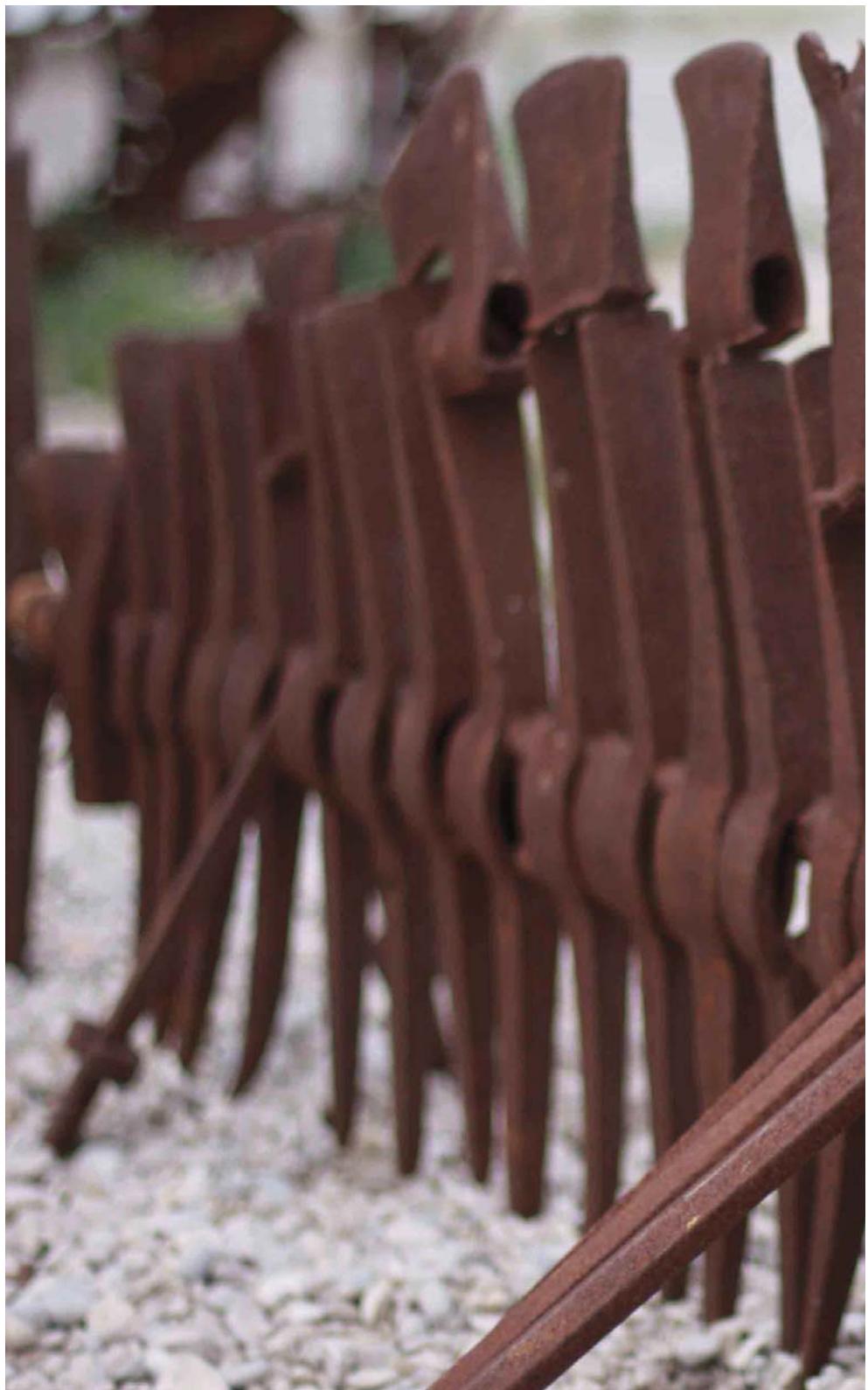
Spektakularni diskurs sam sebe multiplicira te tako vodi brigu o ciklusima pažnje, svjestan da nakon nekog vremena neka tema počinje zamarati publiku, i zato zamjenjuje spektakl drugim spektaklom. Antony Downs pisao je da se pažnja javnosti ne ravna po ozbiljnosti nekog problema nego upravo po njegovoj spektakularnosti, odnosno dramskoj privlačnosti. Ovaj političko-medijski diskurs pokazao je i to da se spektakl ne veže za realan problem, tj. za iskustvo problema, nego upravo samo za mehanizme koji mogu konstruisati problem. No, upravo u ovoj svojoj perverziji saopćio je mnogo toga o slovenačkom i hrvatskom društvu, kao i o društvima u tranziciji. Naime, izmještanjem ovog problema izvan institucija koje su nadležne da ga riješe, dakle njegovim smještanjem u političko-medijski prostor, istovremeno se pokazalo da konflikt nije recidiv socijalizma.

Štaviše, bivši režim, označen uglavnom kao totalitarni, postao je referentna tačka u političko-medijskom diskursu. Dokumenti, pravila iz SFRJ

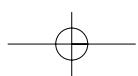
odjednom postaju ponovo važni i relevantni. No, njihov značaj uglavnom dolazi preko institucija međunarodnog prava iz Evrope, a ne zbog stvarne političke potrebe da se neki kontinuitet očuva makar u mjeri koja je neophodna za funkcionisanje novog društvenog poretku nacionalnih država. Za mene, naime, konflikt u vezi s Piranskim zaljevom jeste i brilljantna manifestacija upravo te postsocijalističke tradicije, koja je uglavnom propraćena uvredljivom kombinacijom neoliberalizma i neokonzervativizma. Zato sam mišljenja da spektakl prevažilazi čak i okvire nacionalne države, jer u njemu nije moguće vidjeti lijeve/desne stranačke podjele.

Štaviše, u ovom slučaju pokazalo se kako umjereni postaju radikalni, i obratno kako radikalni postaju umjereni. Iz svega navedenog zaključujemo da je jedino afirmativno u spektaklu to da nas on tjera da redefinišemo neke pojmove kao što su političko i prosvjetiteljsko, posebno ako znamo da je svrha i jednog i drugog 'oslobađanje' cjelokupne javne sfere od svakog uticaja koje se vrši u ime neke fundamentalističke politike. Javni prostor, ne zaboravimo to na kraju naglasiti, rezervisan je za promicanje onoga što ujedinjuje ljudе izvan njihove pripadnosti.

Misliti političko i prosvjetiteljsko znači misliti ideju suverenosti građanina nad samim sobom, građanina koji može da prepozna zavodljivosti političkog i medijskog spektakla i tek onda da se prema njemu odredi.

Fusnote

PREDGOVOR

- 1 U tekstu kad spominjem Piran ne referiram samo na geografski prostor čiji je pravi naziv *Piranski zaljev* nego na čitavu političko-medijsku konstrukciju koja je pokrenuta u vezi s teritorijalnim razgraničenjem mora.

PIRANSKI ZALJEV U KANDŽAMA EVROPSKOG SPEKTAKLA

- 2 Svoj uspon i dominaciju spektakl potvrđuje još od 1920-ih godina, kada televizija bilježi početak ekspanzije, preko raznih oblika kulturnih industrija i industrija zabave, propagande, informatičke revolucije i visokih tehnologija.

GRANICE SPEKTAKLA

- 3 R. Sennett je kroz svoja istraživanja pokušao dati pravi prikaz erozije javnog života od kraja 17. stoljeća do danas. On dolazi do saznanja da je javnost u 17. stoljeću označavala život koji se vodio izvan porodice i bližnjih. Centar javnog života tog doba bio je grad, gdje su u kontakt dolazile raznovrsne društvene grupe. S dolaskom 18. stoljeća okolnosti mijenjaju strukturu grada. Trg koji je ranije bio centar okupljanja zamjenjuju saloni, kafei, šetališta i sl. Međutim, javna i privatna sfera ostaju odvojene i u ravnoteži preko impersonalnih odnosa.

Velike promjene u ideji javnog i privatnog dolaze nakon velikih revolucija koje prate kraj stoljeća te s porastom nacionalnog industrijskog kapitalizama, što je odrednica modernog vremena.

POLITIKA KAO SPEKTAKL

- 4 O jeziku bodrenja Murray Edelman je pisao u knjizi *Simbolička upotreba jezika* još 1964. godine.
- 5 Razliku između socijalizacije i manipulacije najbolje je predio Đuro Šušnjić u svojoj knjizi *Ribari ljudskih duša* (Čigoja štampa, Beograd, 1995)
- 6 Opsežniji uvid u: Tanja Petrović, *A Long Way Home: Representations of the Western Balkans in Political and Media Discourses*, Mirovni institut, Ljubljana, 2009.

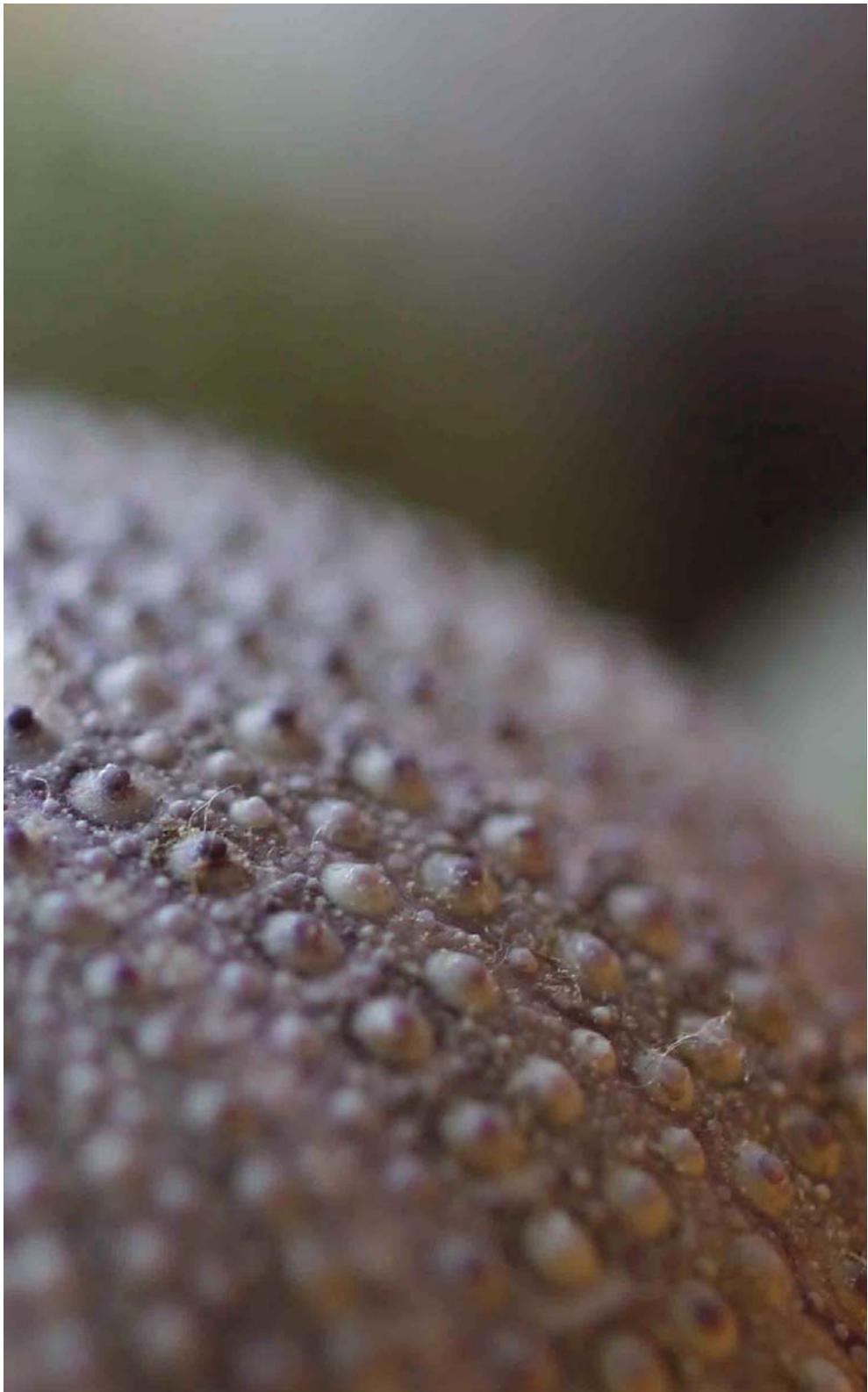
- 7 Mitja Velikonja u knjizi *Evoza: kritika novog evrocentrizma* (Biblioteka XX vek, Beograd, 2007) na primjeru Slovenije problematizuje odnos prema Evropi. Evrozu u tom svijetlu predstavlja kao jednu vrstu 'neuroze u psihanalitičkom smislu', dakle psihički poremećaj koji onemogućava da se sagleda realnost, da se odnos bolesnika prema stvarnosti deforme i da se konstituiše svijet fantazije, u ovom slučaju konstruiše se Evropa a zatim se povlači u taj svijet.

KONSTRUISANJE GRANIČNOG SPEKTAKLA

- 8 Konvencija o pravu mora (1982) Vidi: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm – april 2010.
- 9 Konvencija o teritorijalnom i vanjskom pojasu (1958) Vidi: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_territorial_sea.pdf – april 2010.
- 10 Dio pravne terminologije savladala sam zahvaljujući predavanjima iz predmeta *Pravo mora* koja sam slušala na Pravnom fakultetu u Ljubljani kod prof. dr. Mirjam Škrk. Kursevi su ponuđeni u drugom semestru školske 2009./10. studentima koji su na međunarodnoj razmjeni.
- 11 Pogledaj opširniji uvid kod: Kristian Turkalj, „Razgraničenje teritorijalnog mora između Hrvatske i Slovenije u sjevernom Jadranu (Piranski zaljev)“. http://www.pravnadatoteka.hr/pdf/aktualno/hrv/20021015/Turkalj_Razgranicenje_teritorijalnog_mora.pdf
- 12 Ibidem, str. 13.
- 13 Ibidem, str. 13 -16.
- 14 Konvencija o pravu mora, op.cit., str. 364.
- 15 Vidi: Intervju s prof. Budislavom Vukasom, profesorom međunarodnog prava, koji je objavljen u *Jutarnjem listu* 07.11. 2009. Razgovarala Nikolina Šajn.
- 16 Vidi Konvencija o pravu mora, op.cit., str. 366.
- 17 Intervju s anonimnim autorom 11.11. 2009.godine, zaposlenim u jednoj avio-kompaniji.
- 18 „Nitko nikad u Sloveniji nije pomislio da bi se, dok se govorilo samo o granicama na moru, moglo ići pred sud u Hamburgu. Mislili su da su svi suci tamo moji 'pajdaši', odnosno da će razgraničiti u korist Hrvatske“. Iz spomenutog intervju sa prof. Budislavom Vukasom.

MEDIJSKA VIZUALIZACIJA SPEKTAKLA

- 19 Prenosi Delo 04.02.1998. izjava data na radnoj sjednici hrvatske delegacije sa Evropskim parlamentom.
- 20 Denis Kuljiš „Karijera akademika Davorina Rudolfa: 'Gurni me - povuci ga' u diplomatskoj službi“, *Jutarnji list*, broj. 4046, 1.10.2009, str. 15.
- 21 Ibid.
- 22 Ovi stavovi izrečeni su 26. oktobra 2006. godine na tribini pod nazivom “Granični sporovi sa Slovenijom”, gdje su govorili, između ostalih, profesor međunarodnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu Budislav Vukas, koji je ujedno i bivši potpredsjednik Međunarodnog suda za pravo mora u Hamburgu, te tada aktuelni slovenski veleposlanik, doktor geografije Milan Orožen Adamič.
- 23 <http://coolprofa.blogspot.hr/post/hoce-li-nam-slovenci-uzetipiranski-zaljev/1179509.aspx>
- 24 <http://www.e-novine.net/vruce-teme/3669-tajna-jerazotkrivena-slovenci-piranski-zaljev-zele-zbog-nafte-i-gasa-a-ne-otvorenog-mora.html>
- 25 <http://dalje.com/hr-hrvatska/slovenija-novom-kartom-prisvaja-piranski-zaljev/225916>
- 26 Prof. dr.Silvio Devetak, Pravni fakultet u Mariboru, Zagreb, 17.02.2009., Okrugli sto o temi „Hrvatsko-slovenski razgovori: odnosi Hrvatske i Slovenije:izazovi i perspektive“.
- 27 U organizaciji Centra za politološka istraživanja Zagreb, Znanstvenog foruma Zagreb, uz potporu Europskog pokreta Hrvatske, održan je okrugli stol o odnosima Hrvatske i Slovenije. Na skupu su sudjelovali predstavnici akademske zajednice iz Slovenije i Hrvatske. 17.02.2009., Zagreb.
- 28 Zaključak je u mojoj ličnoj arhivi, a dobila sam ga od jednog učesnika okruglog stola.
- 29 [http://www.e-novine.com/region/region-hrvatska/31986-Pomirenje-ljevice-desnice Piranskom-zaljevu.html](http://www.e-novine.com/region/region-hrvatska/31986-Pomirenje-ljevice-desnice-Piranском-zaljevu.html)
- 30 http://www.cgvijesti.net/izvor197721_France-Bucar-Sloveniagubi-Piranski-zaljev-i-otopit-ce-se-kao-ledena-kocka.html
- 31 Vidi integralni tekst Arbitražnog sporazuma između vlade Republike Slovenije i Vlade Republike Hrvatske: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Novinarsko_sredisce/Sporocila_za_javnost/Sporazum-slo.pdf

Index

A

Agonistički konflikti. 54.
Antagonistički konflikti. 35-36, 43, 54, 138.
Arbitraža. 87, 95, 114.
Arbitražni sporazum. 19-20, 141, 183.

B

Balkan; Zapadni Balkan. 16, 20-21, 66, 69-74, 76, 150, 181.
Borba. 18, 29, 31, 54, 57, 75, 105, 107.
Bosna i Hercegovina. 17, 21, 71-72, 76, 150, 155-157, 159-163, 171.

D

Despektakularizacija. 148, 150.
Dvosmislenost. 84, 95, 126, 172, 176.
Diskursi (politički, medijski, spektakularni....). 16, 19-22, 28, 33-39, 41-43, 50, 54, 57-58, 64, 66-74, 76, 84, 87, 95, 110, 121, 139-141, 143, 150, 155, 167-169, 171, 173-176.

E

Evropa; Zapadna Evropa; Evropeizacija. 14-17, 21, 66-67, 69-71, 74, 76, 91, 106-107, 130, 145, 177, 181-182.
Evropske integracije. 15, 18-19, 21-22, 74-75, 107, 115, 121.

F

Fundamentalizam. 19, 57.

G

Granice (međunarodne, evropske, morska ....). 8, 13-17, 19-22, 38, 47-48, 52-53, 55, 57-58, 63-66, 68-69, 74, 76, 81, 84-86, 90, 92-94, 96, 104-107, 109-110, 112-117, 119, 121-123, 126-131, 134-135, 139, 141-142, 144-146, 149-150, 155-158, 160-161, 163, 171, 182.

186

H

Hrvatska. 21, 57, 72-74, 76, 81-83, 90, 92-96, 101-102, 104-108, 110-113, 116, 118-123, 125-127, 129-130, 134-135, 139-141, 147, 149, 155-156, 158-163, 167, 183.

I

Igra; politička igra. 21, 27, 48-49, 54, 168, 175.
Identitet (politički, kulturni, vjerski....). 14-17, 22, 33, 70, 74, 136.

J

Javna sfera; Javni prostor. 15-16, 18-19, 27-28, 31, 47, 53, 65, 68, 172, 174, 177.

Jezik; politički jezik. 36-39, 43, 74.

K

Konflikti, konstrukcija konflikata. 15-16, 18-19, 28-29, 31-33, 35-38, 40-43, 53-58, 71, 76, 82-84, 87, 94-96, 123, 125, 138, 140, 146, 149, 167-168, 173-174, 176-177.

Konvencije. 82-89, 92-94, 170, 182.

Klek. 17, 155, 159, 161.

Koridor. 18, 87, 94, 104, 113, 155-156, 159-161.

L

Legitimitet. 15, 48, 55.

M

Mediji (slovenski, hrvatski....) 27, 31, 33-36, 38-43, 50-53, 56, 65, 67-68, 71, 75-76, 96-97, 101-106, 108-109, 112-116, 118, 121-125, 129-130, 134-136, 139-140, 145-146, 149-150, 156, 162, 167-169, 171-175, 183.

N

Novinarstvo (istraživačko novinarstvo; sunovrat novinarstva). 37, 39, 67-68, 72, 75, 109, 145, 169-170.

Neum. 8, 18, 104, 155-156, 159-162, 171.

Index

Neovisnost / nezavisnost. 63, 65, 67, 83, 91.

Neprijatelj. 21, 31-32, 36-37, 53-55, 57, 136-138, 140, 175.

P

Politika. 16, 27-29, 34, 36, 47-48, 50-51, 54-56, 67, 127, 138, 144, 150-151, 168, 174.

Poredak. 56-57.

Političke elite. 14, 90.

Pravo (običajno, ugovorno, međunarodno....). 13, 18, 82-84, 86-91, 93-95, 97, 102, 105, 108, 113-114, 120-121, 124, 127-128, 131-132, 138, 140-141, 143-144, 149, 159, 177, 182-183.

Pravednost. 83, 92, 95, 123, 144.

Praksa država. 85-86.

Piranski zaljev. 14, 16, 29, 38, 42, 52, 69, 81-82, 89-94, 97, 101-108, 110-113, 119, 121, 123, 129, 138-139, 142, 158, 167-169, 171, 175, 177, 181-183.

Prosvjetiteljstvo. 38, 58, 168, 173-174, 177.

Publika. 27, 31, 48, 52, 59, 68, 96, 101, 119, 123, 168-171, 174, 176.

Pristupni pregovori i poglavlja. 20-21, 75, 96, 125-130, 132-133, 135-136, 141, 149.

Presuda. 82, 86, 95, 120, 123-124, 145.

Prijatelj. 21, 36, 57, 123, 175.

Pelješki most. 156, 159-163.

R

Referendum. 106, 133-134, 148-150.

Ribari, ribarenje. 97, 101-102, 118, 139, 181.

S

Slovenija. 20-21, 57, 73, 81-83, 89-96, 101-102, 104, 108, 110, 113-115, 121, 123-128, 130-131, 134-136, 140, 142, 147, 149, 160, 167, 183.

Socijalistička prošlost. 38, 69, 175.

188

Suverenitet. 13-14, 16, 18, 65, 89, 90, 92, 94, 105, 115, 119, 139, 156, 158, 174

Suverenost. 87-88, 90-91, 94, 102, 107, 112, 177

Spektakl (politički, medijski, političko-medijski....). 15-16, 18-21, 23, 27-43, 47, 50-59, 66, 71, 74-76, 84, 95-97, 101, 104, 116, 145-148, 150, 167-177, 181-183.

Spektakularizacija. 16, 28-29, 40, 53, 84, 104, 115

Sukob; Sukobljavanje. 14, 16, 23, 29, 53-56, 87, 97, 101, 104, 109, 120, 140, 150, 157, 169.

Spor; Sporazumijevanje. 17, 19, 21, 35, 38, 55, 57, 74, 82-87, 95-96, 103, 106, 108, 112, 115, 123, 125, 131-132, 135, 141, 144-146, 148, 150, 168, 183.

Š

Šengenski sporazum. 21.

Školj, Mali Školj, Veliki Školj. 17, 155-156, 159-161.

T

Teritorij. 13, 18, 20-21, 63, 65, 84-89, 91-94, 105, 107-108, 110-111, 113, 117, 119, 122, 124-126, 130, 142-144, 149, 155-156, 158-160, 174, 182.

Teritorijalno razgraničenje mora. 14-16, 18, 29, 38, 42, 68, 82-83, 123, 158, 167, 171, 175, 181-182.

V

Vlast (slovenska, hrvatska, bosanskohercegovačka....). 13-14, 16, 64, 67, 74, 89, 91, 93, 120, 142, 147, 158, 163, 171, 173.

Vizualizacija, medijska vizualizacija. 35, 97, 102, 183.

Bibliografija

- AGAMBEN, Giorgio. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*, Stanford: Stanford UP, 1998.
- AMSTUTZ, R. Mark. *International Conflict and Cooperation: An Introduction to World Politics*, 2nd ed, McGraw-Hill College, 1999.
- BAECHLER, Gunther. *Conflict Transformation Through State Reform*, u: Transforming Ethnopolitical Conflict (Alex Austin, Martina Fischer, Norbert Ropers (Eds.) VS Verlag fur Sozialwissenschaften/GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden, 2004.
- BALIBAR, Etjen. *Mi, građani Evrope?* Granice, država, narod, Beogradski krug, Beograd, 2003.
- BASKAR, Bojan. *Within or Without? Changing Attitudes Towards the Balkans in Slovenia*, Ethnologia Balkanica 7, 2003.
- BAŠIĆ-HRVATIN, Sandra. ŠABIČ, Zlatko. BRGLEZ, Milan. *Razumevanje vloge slovenskih medijev v procesu problemiževanja Slovenije Evropski uniji*. u: ZAJC, Drago (ur.). Evropeizacija slovenske politike: zbornik referatov. Ljubljana: Slovensko politološko društvo, 1998, str. 223–239.
- BAUDRILLARD, Jean. *Simulacija i zbilja*, Jesenski i Turk, Zagreb. 2001.
- BOŠNIK, Lucija. *Mednarodni soseski odnosi med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško: diplomska delo*. Ljubljana, 2001.
- BRGLEZ, Milan. *Mednarodno pravo in pravičnost*. Večer (Marib.). 3. jan. 2009, letn. 65.
- BRGLEZ, Milan. *Zvezane roke Ljubljane in Zagreba*. Večer (Marib.). 11. mar. 2009, letn. 65.

- DAHL, Robert. *Demokratija i njeni kritičari*, CID, Podgorica, 1999.
- DAHRENDORF, Ralf. (1972) *Classes et conflits de classes dans la société industrielle*. (Introduction by Raymond Aron), Paris: Gallimard
- DEBOR, Gi. *Društvo spektakla* (priprema, prevod i prateći tekstovi: Alekса Golijanin). Prvo izdanje. Porodična biblioteka. 2003. http://www.crsn.com/debord/Drustvo_spektakla_Gi_Debor.pdf
- DIEZ, Thomas. ALBET Mathias. STETTER, Stephan. *The European Union and Border Conflict: The Power of Integration and Association*, Cambridge University Press, New York, 2008.
- EDELMAN, Murry. *Konstrukcija političkog spektakla*, Politička kultura, Zagreb, 2003.
- FOUCAULT, Michael. *History of Sexuality*, Vol. 1 Translated by Robert Hurley, New York: Random House/Vintage, 1990.
- HABERMAS, Jurgen. "Zašto Evropa treba imati Ustav", *Odjek*, Sarajevo, 2002.
- HARDT, Michael. NEGRI, Antonio. *Imperij*, Multimedijalni institut: Arkzin, Zagreb, 2003.
- HROMADŽIĆ, Hajrudin. On-line forumi. U: *Poručilo skupine za spremanje nestrpnosti o3*. Roman Kuhar, Sabina Autor in Tomaž Trplan (ur), 98–112. Ljubljana. Mirovni inštitut. 2004.
- HROMADŽIĆ, Hajrudin. *Mediji, kultura spektakla i novinarski prekariat*, Zarez, XIV/337, 21. juni 2012.
- HUIZINGA, Johan. *Homo ludens*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1970.
- JANSEN, Stef. "In memoriam: Crveni pasoš. O svakodnevnoj geopolitici zatočenosti", u: *Pamćenje i nostalgija: novi prostori, oblici, lica i naličja* (ur. G. Đerić), Filip Višnjić, Beograd, 2009.

Bibliografija

- JEONG, Ho-Won. *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, Sage Publicationd Ltd, London, 2008.
- KELLNER, Douglas. *Media Spectacle*, Routledge, London. 2003.
- KELLNER, Douglas. *Medijska kultura*, Clio, Beograd. 2004.
- KNEŽEVIĆ HOČEVAR, Duška. *State vs. Locality : The New Slovene – Croat State Border in the Upper Kolpa Valley*. V: ABRAM, Simone (ur.), WALDREN, Jacqueline (ur.). *Anthropological Perspectives on Local Development: Knowledge and Sentiments in Conflict*, (European Association of Social Anthropologists). 1st. ed. London: Routledge, 1998, str. 55–74.
- KUNIČ, Jožef. *Sporazum o reševanju mejnega spora med Slovenijo in Hrvaško: kaj lahko pričakujemo od slovenske diplomacije?* <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=491>, 7. 12. 2009.
- M. LUKIĆ-KRSTANOVIC, Miroslava. *Antropološki koncept spektakla u mreži rituala, svetkovina i događaja*, Glasnik Etnografskog instituta SANU, vol. Antropološki koncept spektakla u mreži rituala, svetkovina i događaja, Glasnik Etnografskog instituta SANU, 2007. vol. 55, no. 55, no. 1, pp. 1, pp. 141–155. 141–155.
- MAJER, Tomas. *Identitet Evrope: jedinstvena duša Evropske Unije*, Albatros plus i Službeni glasnik, Beograd, 2009.
- McNAIR, Brian. *Uvod u političku komunikaciju*, Politička misao, Zagreb. 2003.
- MEYER, Thomas. *Mediokracija (medijska kolonizacija politike)*, Politička misao, Zagreb. 2003.
- MEYER, Thomas. *Transformacija političkoga*, Politička kultura, Zagreb, 2003.
- MOROKVAŠIĆ, Mirjana. *Migracije u Evropi – zabrinutost povodom proširenja Evropske unije na Istok*, Stanovništvo, vol. 41, br. 1–4, 131–145, 2003.

- MOSKOVICI, Serž. *Doba gomile*, Clio, Beograd. 1997.
- MOUFFE, Chantal. "Konfliktna priroda demokratske politike", *Dijalog*, Časopis za filozofiju i društvenu teoriju, Centar za filozofska istraživanja ANU BiH, 2, 2007.
- PAVLIĆ, Jerca. *Sovražni govor na spletnih forumih: nacionalistički diskurz blakade pristopnih pogajanj z Evropsko unijo*: diplomsko delo, Ljubljana, 2009.
- PETROVIĆ, Tanja. *A Long Way Home: Representations of the Western Balkans in Political and Media Discourses*, Pease Institute, Ljubljana, 2009.
- PRUNK, Janko. *Slovensko-hrvaški odnosi v 20. stoletju – eden temeljnih elementov slovenske narodne politike*. Stud. Hist. Slov., 2008, izdanje. 8, br. 2/3, str. 375–396.
- PRUNK, Janko. *Trojno utemeljevanje slovenske državne meje*, Mag, 13.03.2009.
- RUSO, Žan-Žak. *Društveni ugovor*, Filip Višnjić, Beograd, 1993.
- RUTAR, Dolores. *Delimitacija Piranskega zaliva: gordijski vozel ali mednarodnopravno rešljiv spor*: diplomsko delo. Ljubljana, 2008.91 f., ilustr. <http://dk.fdv.uni.si/diplomska/pdfs/Rutar-Dolores.PDF>.
- SATLER, Mark. B. *The Global Visa Regime and the Political Technologies of the International Self*. Alternatives: Global, Local, Political, 31, 167–189, 2006.
- SENNETT, Richard. *Nestanak javnog čovjeka*, Naprijed, Zagreb. 1989.
- STREET, John. *Masovni mediji, politika i demokracija*, Zagreb. 2003.
- ŠUŠNJIĆ, Đuro. *Ribari ljudskih duša*, Čigoja, Beograd. 1995
- TRIPKOVIĆ, Milan. *Politika kao igra maski*, Iskustvo, 9/10, 2001. Beograd. http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/iskustva/III_9-10/d06/download_ser_lat

- TURKALJ, Kristian. *Razgraničenje teritorijalnog mora između Hrvatske i Slovenije u sjevernom Jadranu (Piranski zaliv)* http://www.pravnadatoteka.hr/pdf/aktualno/hrv/20021015/Turkalj_Razgranicenje_teritorijalnog_mora.pdf
- TURKALJ, Kristian. *Piranski zaljev: razgraničenje teritorijalnog mora između Hrvatske i Slovenije*, Organizator, Zagreb, 2001.
- VELIKONJA, Mitja. *Evoza: kritika novog evrocentrizma*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2007.
- ŽIVKOVIĆ, F. Milan. *Mediji koji mrze radnike*, Zarez, XIV/337, 21. juni 2012.

Dokumenti

Konvencija o pravu mora (1982) Vidi: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm – april 2010.

Konvencija o teritorijalnom i vanjskom pojasu (1958) Vidi: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_territorial_sea.pdf – april 2010.

Arbitražni sporazum između Vlade Republike Slovenije i Vlade Republike Hrvatske: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Novinarsko_sredisce/Sporocila_za_javnost/Sporazum-slo.pdf

Stef Jansen

Afterwords on Book

Divided into seven chapters and a foreword, interspersed with quotations from Predrag Matvejević's Mediterasnki brevijar, this new book by Dr Nermina Mujagić takes the reader on a trip through some recent excesses in the now notoriously well-established history of the spectacularisation of politics. Inspired by the work of the radical situationist thinker Guy Debord, Dr Mujagić proposes to analyse political debate—or rather political 'debate' in very large inverted commas—in terms of spectacle. Yet due to the increased importance, speed and accessibility of mass media communication, this book shows, this process of spectacularisation has intensified to new heights (that is: lows) in recent decades.

Dr Mujagić brings Debord's insights into conversation with the work of authors such as Murray Edelman, Chantal Mouffe, Thomas Meyer, Johan Huizinga, Milan Tripković and Jean-Jacques Rousseau on the contested construction of the political. Yet the particular significance of the book lies in the author's exploration of such issues through the specific development of post-Yugoslav border disputes in the context of the contested enlargement of the European Union. Here lies the gravity point

of this book, strengthening a promising and hopefully growing empirical-analytical dimension in writings on political realities on the BiH academic scene, where many authors still privilege either deductive exegesis of Great Authors, daily-political memoirs, or column-style commentary. It is to the credit of Dr Mujagić that she has not taken this easy route, but rather the research-technically more onerous and theoretically more challenging option of collecting large amounts of empirical data and analysing them in the framework of interesting developments in critical political thought

In the bulk of the book, Dr Mujagić thus carefully reconstructs an empirical case of one such border dispute that has taken up the best part of the last two decades (the case of the Gulf of Piran between Slovenia and Croatia), whereas in a shorter chapter towards the end she sketches out the contours of another one (the case of Klek, Mali and Veliki Školj between Croatia and Bosnia and Herzegovina). Elaborating on the work of authors such as Étienne Balibar (on the borders of the EU) and Tanja Petrović (on EU accession processes concerning the post-Yugoslav states), this book thus investigates the making of border disputes on the 'Road to Europe'. Dr Mujagić takes the reader on a journey not just through political theory, but also through some of the murkier sides of the public performance of politics in South-East Europe. To do this, she has patiently collected and analysed a wealth of material, from political declarations, over

statements by individual politicians, self-proclaimed experts and other citizens, to the wall-to-wall sensationalist coverage in the mass media, both in Croatia and in Slovenia (and in the case of Klek, Mali and Veliki Školj, also Bosnia and Herzegovina). She pays attention to both dominant and marginal discourse, and particularly to the spectacularised clash between the two dominant (largely nationalist) discourses

In that way, Dr Mujagić thoughtfully retraces the steps by which such border disputes are constructed out of virtually nothing. Highlighting the ritualised dimensions of this process, through a detailed study of representations of the Piran case, especially, she shows how the spectacle should not be considered a screen that hides something. In fact, there is nothing behind there for the screen to hide. It is the screen of the spectacle—the repetitive, ritualised performance of conflict devoid of any substantial argument in terms of communicative reason—that has itself become the political instrument. Ultimately, the mass mediated political spectacle, whipped up in spirals of (often nationalist) frenzy, is everything but political. Rather, in a joint endeavour between leading politicians and influential media outlets, it serves the opposite function: that of depoliticisation. Bringing together the so-called Left and the so-called Right around a common cause, it articulates differences and disputes around everything but politics. Like in the case of the Bosnian-Herzegovinian

ethnopolitics that Dr Mujagić has addressed in her earlier work, ultimately she demonstrates in this book that it is politics—understood as ideologically legitimated discussions on the future of society—that loses out.

Through its comprehensive empirical reach and its broad theoretical grounding Dr Mujagić's *Politika kao spektakl: bacanje mreže u susjedov ribnjak* provides an important and welcome contribution to the study—and perhaps the rehabilitation—of the political in the context of the contradictory dynamics of EU enlargement.

December 2012

Dr Stef Jansen
Senior Lecturer in Social Anthropology
University of Manchester (UK)